

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

**ROZDELENIE ČESKOSLOVENSKA
PRÍČINY A DÔVODY ROZPADU SPOLOČNÉHO ŠTÁTU
BAKALÁRSKA PRÁCA**

Bratislava 2017

Simon Horecký

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

**ROZDELENIE ČESKOSLOVENSKA
PRÍČINY A DÔVODY ROZPADU SPOLOČNEHO ŠTATU**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Liberálne štúdiá

Študijný odbor: 3.1.6 Politológia

Vedúci bakalárskej práce: Dr. Karen Henderson, PhD.

Stupeň kvalifikácie: bakalár (v skratke „Bc.“)

Dátum odovzdania práce 31.03.2017

Dátum obhajoby: 12. 06. 2017

Bratislava 2017

Simon Horecký

Čestné vyhlásenie o originalnosti práce

Vyhlasujem, že predloženú bakalársku prácu s názvom *Rozdelenie Československa, príčiny a dôvody rozpadu spoločného štátu* som vypracoval samostatne a s použitím literatúry a zdrojov, ktorých úplný prehľad je uvedený v Zozname bibliografických údajov (*References*) a v texte práce na príslušných miestach.

V Bratislave dňa 31. marca 2017

Simon Horecký

Podpis.....

ABSTRAKT

Názov bakalárskej práce: Rozdelenie Československa, dôvody a príčiny rozdelenia spoločného štátu

Autor bakalárskej práce: Simon Horecký

Názov vysokej školy: Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Meno školiteľa: Dr. Karen Henderson, PhD.

Dátum predloženia práce: 31.3.2017

Dátum obhajoby práce: 08.06.2017

Členovia komisie: Doc. Samuel Abrahám, PhD., Prof. PhDr. František Novosád, CSc., Mgr. Dagmar Kusá, PhD., Prof. PhDr. Silvia Miháliková, PhD.

Predseda komisie: Doc. Samuel Abrahám, PhD.

Rozsah práce: 36 strán, 10 573 slov

Stupeň kvalifikácie: Bakalár (Bc.)

Kľúčové slova: rozdelenie, federácia, Československo, multidimenzionalny jav, Vladimír Mečiar

O rozpade Československa v roku 1992 nie je možné hovoriť len z pohľadu jednej príčiny, ktorá by determinovala rozpad štátu. Rozpad Československa bol v prvom rade multidimenzionalny jav a rozpad spoločného štátu bol prirodzeným vyvrcholením nepochopení dvoch strán a neriešených problémov, ktoré boli už dlho prítomné, ale neboli riešené. Problematika je skúmaná v troch kapitolách. Prvá kapitola analyzuje dôvod vytvorenia spoločného štátu Čechov a Slovákov (vrátane idey čechoslovakizmu). Druhá kapitola sa zameriava na obdobie rokov 1989 – 1992 a hľadá dôvody, ktoré viedli k rozpadu federácie. Tretia kapitola analyzuje rozhovory s bývalými politickými elitami – Františkom Mikloškom, Vítázoslavom Móricašom a Vladimírom Mečiarom a ich pohľad na problémy fungovania spoločného štátu a na jeho rozpad. Všetci uvedení politici sa zhodli na tom, že vytvorenie samostatnej Slovenskej republiky bol pozitívnym krokom do budúcnosti. Za najväčší prínos, okrem rozhovorov s bývalými politikmi, považujem zmapovanie problémov, ktoré zapríčinili rozpad Československa v roku 1992.

ABSTRACT

Title: Dissolution of Czechoslovakia, reason and causes of dissolution of common state

Name/ Author: Simon Horecký

University: Bratislava International School of Liberal Arts

Thesis supervisor: Dr. Karen Henderson, PhD.

Date of submission: 31.3.2017

Date of Defense: 12.06.2017

Committee Members: Doc. Samuel Abrahám, PhD., Prof. PhDr. František Novosád ,CSc.,
Mgr. Dagmar Kusá, PhD., Prof. PhDr. Silvia Miháliková, PhD.

Chair of defence: Doc. Samuel Abrahám, PhD.

Length of the Thesis: 36 pages, 10 427 words

Qualification Degree: Bakalar (Bc.)

Key words: dissolution, federation, Czechoslovakia, multidimensional phenomenon, Vladimír Mečiar

It is impossible to talk about the division of Czechoslovakia only from one perspective that determined the dissolution of state. The dissolution of Czechoslovakia was a multidimensional phenomenon and dissolution of the state was the essential culmination of misunderstanding between both parties and unsolved problems that had been present for long time but had not been solved. The thesis is divided into three chapters. The first chapter analyses why common state of Czechs and Slovaks was created including the idea of Czechoslovakism. The second chapter focus on the period from 1989-1992 and is trying to find reasons for the dissolution of federation. The third chapter analyzes interviews with former Slovak political elites - František Mikloško, Vítazoslav Mórič and Vladimír Mečiar and their views on problems of the common state and its dissolution. All agreed that the establishment of an independent Slovak Republic was a positive step towards the future. As the greatest contribution of this work I consider the interviews with former political elites and the charting of problems that caused and led to the division of Czechoslovakia in 1992

PodĎakovanie

Chcel by som poĎakovať predovšetkým svojej školiteľke Dr. Karen Henderson, PhD. za jej neoceniteľnú pomoc pri písaní práce, ďalej Mgr. Dagmar Kusej, PhD. za pomoc a konzultácie v počiatočných fázach písania práce, rodinnému priateľovi JUDr. Miroslavovi Balážovi za sprostredkovanie rozhovorov do tejto práce a v neposlednom rade aj svojej mame JUDr. Márii Kollárovej za jej morálnu podporu pri písaní tejto práce.

OBSAH

ÚVOD	9
1 PROBLEMATICKÉ ASPEKTY VÝVOJA ČESKEJ A SLOVENSKEJ SPOLOČNEJ ŠTÁTNOTI	11
1.1 Nacionalizmus a dôvody rozpadu multinacionálnych štátov východného bloku.....	12
1.2 Historické determinanty kreovania českej a slovenskej (resp. československej) štátnosti	14
1.3 Vznik povojnového Československa a vnímanie štátnosti.....	17
1.4 Riešenie slovenskej otázky v rokoch 1946 - 1989	22
2 VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU PO ROKU 1989	26
2.1 Vývoj po roku 1989	26
2.2 Federálny model štátu.....	28
2.3 Stranícky vývoj po roku 1990	31
2.4 Problém neexistencie spoločných osobností	34
3 VNÍMANIE ROZDELENIA ČSFR A VZNIKU SAMOSTATNEJ SR POLITICKÝMI ELITAMI	37
ZÁVER	43
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV (References).....	46
PRÍLOHA A: ROZHOVOR S FRANTIŠKOM MIKLOŠKOM.....	49
PRÍLOHA B: ROZHOVOR S VÍŤAZOSLAVOM MORICOM	57
PRÍLOHA C: ROZHOVOR S VLADIMÍROM MEČIAROM	61

ZOZNAM SKRATIEK

I. ČSR	Československá republika (1918 – 1939)
ČSFR	Česká a Slovenská federatívna republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSTK	Československá tlačová kancelária
ČTK	Česká tlačová kancelária (Česká tisková kancelář)
Dr.	doktor
HSES	Hlinková slovenská ľudová strana
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSS-SDL	Komunistická strana Slovenska – Strana demokratickej ľavice
MNI	Maďarská nezávislá iniciatíva
NATO	Organizácia Severoatlantickej zmluvy (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
NR SR	Národná rada Slovenskej republiky
ODS	Občianska demokratická strana
OF	Občianske fórum
Sl. z.	slovenský zákon (v rokoch 1939 – 1945)
SNR	Slovenská národná rada
SNS	Slovenská národná strana
SR	Slovenská republika
tis.	tisíc
USA	Spojené štáty americké
ÚV KSČ	Ústredný výbor Komunistickej strany Československa
ÚV KSS	Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska
VPN	Verejnosc' proti násiliu
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

ÚVOD

1. januára 2018 uplynie 25 rokov od vzniku samostatnosti Slovenskej a Českej republiky. Ide zároveň o dátum, kedy definitívne zaniklo Československo. Nepochopenie slovenskej otázky zo strany Čechov je často vnímané ako jeden z determinujúcich prvkov rozpadu Československej federatívnej republiky (ČSFR) v roku 1992. Je však možné uvažovať o rozpade ČSFR výlučne z uvedeného dôvodu? A prečo ČSFR ako štát úplne zanikol? Práve na objasnenie týchto (a ďalších) otázok sa zameriava táto bakalárska práca, ktorej cieľom je identifikovať príčiny a dôvody rozpadu Československej federácie v roku 1992. Táto práca ma zato, že nie je možné identifikovať len jednu príčinu, resp. dôvod rozpadu federácie, ale ide o súhrn viacerých faktorov, ktoré viedli k rozpadu Československa, pričom názory na dôvody, ktoré viedli k rozpadu spoločného štátu sa dodnes líšia. Pre lepšiu prehľadnosť, práca uvedenú problematiku skúma v troch na seba nadväzujúcich kapitolách.

Prvá kapitola bakalárskej práce pojednáva o spoločných snahách Čechov a Slovákov vytvoriť vlastný štát, cieľom čoho bolo vymanenie sa spod vplyvu nadvlády Nemcov a Rakúšanov (potreba Čechov) a Maďarov (potreba Slovákov). Aj napriek skutočnosti, že vytvorenie spoločného štátu vrátane vytvorenia idey čechoslovakizmu je možné vnímať ako pragmatický cieľ s odôvodnením, že v medzivojnovom Československu (I. ČSR) žilo viac Nemcov ako Slovákov – a Slováci boli považovaní za štátotvorný národ. Vyvolala práve táto idea následne veľké nepochopenie slovenských potrieb a zároveň dlhé desaťročia potláčala možnosť emancipácie a rozvoj slovenského národa. Neskôr ideu čechoslovakizmu nahradil komunizmus, ktorý v rámci ideológie nepovažoval za relevantnú možnosť samostatný rozvoj Česka a Slovenska. Komunizmus bol ideológiou, ktorá aspoň navonok spájala politické myslenie Čechov a Slovákov, a preto aj napriek federácii prijatej na konci 60. rokov 20. storočia zostala táto federácia riešená len v rovine teórie. Čiastkovým cieľom kapitoly je poukázať na jednotlivé etapy vývoja česko-slovenských vzťahov a následne identifikovať problematické aspekty, ktoré sprevádzali spoločný vývoj Čechov a Slovákov v jednom štáte.

V druhej kapitole práce sa práca zameriava na obdobie vývoja česko-slovenských vzťahov po roku 1989, pričom upozorňujeme na viaceré problematické aspekty spojené s ponovembrovým vývojom v štáte, ktorý postupne smeroval k vzniku dvoch nezávislých republík, resp. k rozpadu federácie. Konkrétne pojednáva o vzájomnom vzdáľovaní sa oboch

národov, nefungujúcom inštitucionálnom modeli spolupráce (nefunkčná ústava, nefunkčný a situácii neprispôsobený federálny model, tzv. pomlčková vojna a spory o názov štátu) či neexistencii stmelujúceho prvku (samostatné politické strany pre českú aj slovenskú časť, neexistencia spoločných osobností). Cieľom tejto kapitoly je zadefinovať aspekty, ktoré viedli k rozpadu spoločného štátu a následne k vytvoreniu dvoch samostatných republík.

Tretia kapitola bakalárskej práce analyzuje rozhovory, ktoré boli zrealizované v januári a februári 2017 s bývalými slovenskými politickými elitami, Františkom Mikloškom (predseda SNR 1990-1992, bývalý člen KDĽ), Víťazoslavom Móričom (Prvý predseda obnovenej SNS, poslanec federálneho zhromaždenia 1990-1992) a Vladimírom Mečiarom (predseda vlády SR 1990-1991, 1992-1994, 1994-1998 a bývali predseda strany HZDS). Zaujímala ich postoj k problému fungovania spoločného štátu, ako aj k problémom ktoré viedli k rozdeleniu Československa, keďže práve počas ich politickej kariéry sa rozhodovalo o zániku federácie a vzniku dvoch nových, samostatných štátov.

V bakalárskej práci bola použitá domáca aj zahraničná literatúra. S ohľadom na výber témy boli využité predovšetkým historické publikácie (Dušan Kováč), resp. analytické diela autorov špecializujúcich sa na problematiku rozdelenia štátu (Samuel Abrahám, Eric Stein) či na spoločnú históriu Čechov a Slovákov (Jan Rychlík, Igor Lukes a pod.). Z teoretických prác bola využité napríklad dielo Arnošta Gellnera, *Národy a nacionalizmus* a tiež práce pojednávajúce o rozpade multinacionálnych štátov bývalého východného bloku (napríklad Carol Skalnik Leff) a možnostiach federatívneho usporiadania (Arendt Lijphart). Okrem toho, sme v rámci možností využívali aj dostupnú dobovú tlač, a to konkrétne denník *Národná obroda*, ktorého zväzky sú uložené v Slovenskej akadémii vied v Bratislave.

Za najväčší prínos svojej práce považujem práve zrealizovanie rozhovorov s bývalými štátnikmi, ktorí stáli pri rozpade federácie či už na jednej alebo druhej strane a ich vysvetlenie dôvodov a príčin ktoré nakoniec viedli k rozpadu Československej Federácie a vytvorenia samostatnej Českej a Slovenskej republiky.

1 PROBLEMATICKÉ ASPEKTY VÝVOJA ČESKEJ A SLOVENSKEJ SPOLOČNEJ ŠTÁTNOTI

Prvá kapitola bakalárskej práce pojednáva na jednej strane o spoločných snahách Čechov a Slovákov vytvoriť spoločný štát (resp. aj spoločný, jednotný národ) a na druhej strane aj o prehlbujúcich sa problémoch vytvárania spoločnej štátnosti, ktoré neskôr vyvrcholili rozpadom česko-slovenskej federácie v decembri 1992. Rozpad Českej a Slovenskej federatívnej republiky v roku 1992 predstavoval na jednej strane naplnenie a vyvrcholenie boja Slovenska za samostatnosť, no na druhej strane vzišlo naplnenie slovenskej samostatnosti z irelevantného vnímania slovenskej otázky zo strany Čechov vrátane množstva problémov, z dôvodov ktorých nebolo možné federáciu a spoločný štát Čechov a Slovákov ďalej udržiavať. Zároveň sa práca zameriava na celkovú genézu vývoja novodobých česko-slovenských vzťahov, ktoré sa začali kreovať v 18. a 19. storočí v snahe eliminovať negatívne tendencie brzdiace rozvoj oboch národov zo strany Rakúska (české krajiny) a Maďarska (Slovensko). V rámci spolupráce neskôr vzniklo taktické označenie národa ako československého, resp. idey čechoslovakizmu, ktorá však prerástla do snáh identifikácie českého a slovenského národa v jeden československý národ. Chybou však bol fakt, že uvedené označenie pretrvalo, resp. že po roku 1920 prakticky nebola riešená otázka týkajúca sa svojbytnosti, samostatnosti či autonómneho postavenia Slovenska v rámci spoločného štátu.

Parciálnym cieľom kapitoly je poukázať na jednotlivé etapy vývoja česko-slovenských vzťahov a identifikovať problematické aspekty sprevádzajúce spoločný vývoj Čechov a Slovákov, ktorý vyústil v roku 1993 do vzniku samostatnej Českej a Slovenskej republiky. Ešte pred samotným uvedením do problematiky česko-slovenských vzťahov pred rokom 1992 sa v prvej kapitole analyzuje nacionalizmus a dôvody rozpadu multinacionálnych štátov bývalého východného bloku. Uvedené dva prvky následne lepšie pomôžu pochopiť celkovú problematiku nielen česko-slovenských vzájomných vzťahov, ale aj dôvody rozpadu, resp. konania slovenských politických elít v rokoch 1989 – 1992.

1.1 Nacionalizmus a dôvody rozpadu multinacionálnych štátov východného bloku

Jedným z prvkov, ktorý značným spôsobom determinoval vzájomný vzťah Čechov a Slovákov, bol nacionalizmus. Zatiaľ, čo pred rokom 1918 išlo o nacionalizmus v zmysle vytvorenia vlastného štátu na strane oboch národov, po roku 1989 sa jednalo o nacionalizmus v zmysle vytvorenia vlastných, samostatných štátov Čechov a Slovákov.

Definovať nacionalizmus nie je jednoduché. Napríklad Gellner ho definoval ako politický princíp, ktorý tvrdí, že národná jednota musí byť identická s realizovanou politikou štátu.¹ V bývalom Československu však národná jednota totožná s politikou absentovala, pričom predstava jednotného českého a slovenského národa bola mýtom, skresleným faktom² vychádzajúcim z pôvodne pragmatického riešenia vytvorenia spoločného štátu.³ V rámci mýtu čechoslovakizmu, ktorý sa vytvoril predovšetkým v českých zemiach, došlo následne k potlačovaniu slovenského práva na sebaurčenie, zvrchovanosť, resp. práva na autonómne postavenie, ktoré Slovensko žiadalo v rámci spoločného štátu s Čechmi. Nepochopenie slovenskej otázky neskôr viedlo k rozpadu Československa. Z tohto hľadiska je možné nacionalizmus preto chápať skôr ako „*veľmi zvláštny druh patriotizmu*,“⁴ ktorý sa snažili dosiahnuť slovenskí politici.

V rámci nacionalizmu Gellner spomína 5 vývojových štádií. V prvej fáze, t. j. v období Viedenského kongresu nebol nacionalizmus považovaný za determinujúci prvok vytvárania nových štátov. V rámci druhej etapy vývoja (cca do konca I. svetovej vojny) sa nacionalizmus začal prejavovať v zmysle iredentizmu, pričom v niektorých častiach sveta sa stal dôležitým prvkom kreovania nových národných štátov. Štáty založené na národnostnom princípe však začali vznikať od konca I. svetovej vojny, pričom idea vzniku národnostných štátov bola úzko spätá s bývalým americkým prezidentom Wilsonom.⁵ Problematickým aspektom tohto typu nacionalizmu však bol vznik veľmi malých a z pohľadu bezpečnosti pomerne slabých štátov najmä v Európe, ktoré sa po nástupe Hitlera a Stalina k moci stali obeťou ich expanzívnej politiky. Zánik malých národných štátov a ich podmanenie si zo strany Nemeckej ríše či ZSSR identifikoval Gellner ako štvrté vývojové štádium

¹ GELLNER, ARNOŠT 1993. *Národy a nacionalizmus*, s. 12.

² SKALNIK LEFF, CAROL 1999. Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations. In: *World Politics*, roč. 52, č. 2, s. 216.

³ KREJČÍ, OSKAR 2009. *Geopolitika stredo-eurovropského priestoru. Pohľad z Prahy a Bratislavy*, s. 218 – 220.

⁴ GELLNER, ARNOŠT 1993. *Národy a nacionalizmus*, s. 149.

⁵ V tejto fáze (október 1918) vzniklo aj samostatné Československo.

nacionalizmu. Až v piatej fáze vývoja nacionalizmu začína slabnúť. Poslednú fázu spája Gellner s hospodárskym rastom a celkovými štrukturálnymi zmenami v spoločnosti.⁶

V súvislosti s piatou fázou vývoja nacionalizmu Gellner zároveň upozorňuje, že z niektorých krajín nacionalizmus nevyrazil, pričom ako príklad uviedol situáciu v Srbsku a v Kosove. Nacionalizmus tak v konečnom dôsledku môže byť prítomný aj v modernej spoločnosti v prípade, že štát je tvorený viacerými entitami, ktoré nič nespája, t. j. neexistuje stmelujúci prvok týchto entít, ktorým môže byť napríklad spoločná konfesia, osobnosti (panovník), národnosť a pod.⁷

Vo východnom bloku sa okrem Juhoslávie, ktorú spomínal Gellner, nachádzalo viacero multietnických štátov, a to Československo (ČSSR, resp. ČSFR) a ZSSR. Skalnik Leff upozorňuje na skutočnosť, že všetky tri štáty sa v zásade rozpadli v rokoch 1991 – 1992 a za veľmi krátku dobu po páde komunizmu.⁸ Abrahám v tejto súvislosti uvádza, že práve rozpad Československa nebol svetovými médiami vnímaný tak ako zamatová revolúcia v roku 1989, keďže prakticky v tom istom čase došlo k rozpadu ZSSR aj Juhoslávie. Tieto dve udalosti zatienili rozpad ČSFR.⁹

Rozpad Juhoslávie, ČSFR a ZSSR bol spôsobený kolapsom komunistického režimu spojeného s liberalizáciou a demokratizáciou. Aj napriek skutočnosti, že demokratizáciu je možné chápať ako možnosť vzájomného – kompromisného riešenia vzniknutých konfliktov, priniesla liberalizácia a demokratizácia predovšetkým oživenie nacionalizmu v týchto štátoch, a to z dôvodu možnosti prerokovania podmienok ústavnosti režimu, resp. charakteru (spoločného) štátu a tiež obnovenie ideí týkajúcich sa národnej identity.¹⁰

Rozpad multinacionálnych štátov vo východnej Európe však nie je možné generalizovať na všetky multinacionálne štáty. Okrem stmelujúceho prvku, ktorý spomenul Gellner či potreby uznať právo na sebaurčenie národov v spoločnom štáte, je potrebné získať veľký konsenzus v politike. Jedine v prípade, že bude existovať stmelujúci prvok v spoločnosti, národy budú rovnocenné a zároveň bude existovať politická snaha dohodnúť

⁶ GELLNER, ARNOŠT 1993. *Národy a nacionalizmus*, s. 8 – 9.

⁷ GELLNER, ARNOŠT 1993. *Národy a nacionalizmus*, s. 9.

⁸ SKALNIK LEFF, CAROL 1999. Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations. In: *World Politics*, roč. 52, č. 2, s. 205.

⁹ ABRAHÁM, SAMUEL 1995. *The Break-up of Czechoslovakia: A Threat to democratization in Slovakia? (Causes and Prospects)*, s. 1.

¹⁰ SKALNIK LEFF, CAROL 1999. Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations. In: *World Politics*, roč. 52, č. 2, s. 211 – 212.

sa, bude súčasne možné zachovať multinacionálny štát. Príkladom týchto snáh môže byť Belgicko,¹¹ ktoré zjednocuje kráľ a hlavné mesto Brusel (chápané aj ako hlavné mesto Európy), rozsiahle právomoci priznané regiónom a tiež ochota robiť kompromisy na strane politikov.¹²

Podobne ako v Československu, aj v Belgicku sa v rokoch 1991 – 1992 sústredila pozornosť na otázky týkajúce sa budúceho štátoprávneho usporiadania, čo vyplývalo z jazykovej nejednotnosti štátu či neschopnosti dohodnúť sa na štatúte jednotlivých oblastí (Flámsko, Valónsko, Brusel).¹³ Belgicko však dokázalo nájsť kompromis širokej koalície, v Československu sa ho nepodarilo dosiahnuť. A teda zatiaľ, čo Belgicko zostalo zachované ako celok, Československo sa rozpadlo.

1.2 Historické determinanty kreovania českej a slovenskej (resp. československej) štátnosti

České krajiny (Čechy, Morava, Sliezske) a Slovensko mali v minulosti veľký problém s vytvorením vlastného štátu. O jeho vytvorení sa reálne začalo uvažovať už v 18. storočí a následne v 19. storočí v rámci snáh o tzv. národné obrodenie. Zároveň je potrebné podotknúť, že existovali rôzne variácie vzťahov charakterizujúcich vzájomnú spoluprácu Čechov a Slovákov, pričom uvedený model spolupráce v rámci národného obrodzenia, resp. možnosti eliminácie národnostného útlaku bol riešený rôznymi spôsobmi.

Východiská zabezpečenia lepších podmienok pre rozvoj národa hľadali napríklad Slováci najskôr vo Viedni, na ktorú sa orientovala tzv. stará škola slovenskej inteligencie. Naopak, prúd slovenskej inteligencie nazývaný nová škola svoju pozornosť sústredil na Budapešť, ktorá však, podobne ako predstavitelia Rakúska vo Viedni, neboli ochotní robiť ústupky (jazykové, kultúrne, samosprávne, vzdelávacie a pod.) v prospech Slovákov. Ideové prúdy si robili až príliš veľké ilúzie o potenciáli spolupráce, ktorú si sľubovali či už od Viedne, alebo od Budapešti.

¹¹ Belgicko je zložené z Flámska (bohatší priemyselný sever), Valónska (chudobnejší juh) a Bruselu. Uvedené oblasti nepoužívajú jeden spoločný jazyk, ale francúzštinu, holandčinu a nemčinu.

¹² HRNČÍŘOVÁ, EVA – SCHUSTER, ROBERT 2010. „Když to už vypadá, že není další řešení, opět se nějaké najde.“ In: *Mezinárodní politika*, roč. 34, č. 10, s. 18 – 21.

¹³ NÁRODNÁ OBRODA 1992. Otázniky nad jednotou Belgicka zostávajú. Nové dimenzie jazykového sporu. In: *Národná obroda* 01. 09. 1992, roč. 3, č. 206, s. 5.

Slovenská inteligencia si uvedomila, že ak chce dosiahnuť naplnenie požiadaviek smerovaných na Viedeň, resp. Budapešť, musí sa zamerať na spoluprácu s inými národmi, predovšetkým slovanskými národmi. Podobne uvažuje aj Kováč, ktorý tvrdí, že „... medzi slovanskými predstaviteľmi narastalo presvedčenie, že Slováci musia hľadať oporu pre svoju politiku mimo Uhorska.“¹⁴ Napríklad Svetozár Hurban Vajanský bol rusofil, ktorý sa v snahe naplnenia slovenských požiadaviek odporúčal orientovať na cárské Rusko. Iné prúdy inteligencie sa orientovali napríklad na spoluprácu so Srbmi a Rumunmi, pričom uvedené partnerstvo malo efektívne lokálne politické úspechy vo voľbách proti nemadžarským kandidátom.¹⁵ Kováč uvádza, že slovensko-srbsko-rumunská spolupráca sa rozvíjala pomerne sľubne, pričom v auguste 1895 sa v Budapešti konal spoločný kongres všetkých troch národov.¹⁶

Zo všetkých vzájomných vzťahov s ostatnými slovanskými aj neslovanskými národmi však vynikala spolupráca s Čechmi, keďže išlo na jednej strane o geograficky najbližší slovanský národ (ležiaci na západnej hranici Slovenska, resp. Uhorska). Česi, na rozdiel od Slovákov, žili v predlitavskej časti monarchie, kde mali lepšie podmienky na rozvoj svojej kultúry a jazyka. Predovšetkým česká inteligencia sa preto zaujímala o osud a podmienky, v akých žili Slováci, pričom napríklad Adolf Heyduk v zbierke *Cymbal a housle* z roku 1875 upozorňoval na kritické postavenie slovenského národa v Uhorsku. Počas 19. storočia sa v Čechách zároveň vytvorila silná vrstva českej slovakofilskej inteligencie, ktorá Slovákom poskytovala pomoc pri vzdelaní, rozvoji kultúry a pod.¹⁷

Hlavnou organizátorkou česko-slovenskej spolupráce sa v Čechách stala Československá jednota, ktorá vznikla v roku 1896. Aj napriek značnej aktivite, ktorú táto organizácia vyvíjala v prospech šírenia kultúry a vzdelanosti Slovákov,¹⁸ je možné problém chápania vzájomných česko-slovenských vzťahov badať práve v jej činnosti, keďže „*medzi*

¹⁴ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 146.

¹⁵ V niektorých prípadoch sa k slovenským, srbským a rumunským kandidátom, ktorých cieľom bolo poraziť vo voľbách maďarských kandidátov, pridávali aj uhorskí Nemci, inak odmietajúci akúkoľvek spoluprácu s inými národmi.

¹⁶ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 145 – 149.

¹⁷ Napríklad v roku 1882 vznikol pri univerzite v Prahe spolok Detvan združujúci predovšetkým študentov.

¹⁸ Československá jednota na Slovensko posielala zbierky kníh, pomáhala budovať knižnice, pravidelne organizovala česko-slovenské porady v Luhačoviciach (od roku 1908) a pod.

českými slovakofilmi sa objavovali staré a už prežitú snahu o „návrat“ k literárnej a jazykovej jednote, ako aj nie vždy dostatočne hlboké pochopenie slovenskej otázky.“¹⁹

Pred vypuknutím I. svetovej vojny existovali na území Čechov a Slovákov viaceré prúdy inteligencie podporujúce vzájomnú spoluprácu Čechov a Slovákov, vrátane skupín podporujúcich neskorší vznik spoločného štátu. Tieto prúdy však neboli jednotné v základnej otázke smerovania vzájomných vzťahov medzi oboma národmi. Zatiaľ, čo prvý prúd bol za vytvorenie spoločného štátu, ktorý by bol tvorený českým a slovenským národom, druhý prúd považoval Čechov a Slovákov za jeden národ československý, v ktorom existovala vetva česká a vetva slovenská. Idea spoločného československého národa však bola predovšetkým pragmatickým riešením národnostného problému Čechov a zároveň aj Slovákov, keďže spoločný štát s jednotným československým národom by mal zároveň väčšiu silu čeliť národnostným útlakom zo strany Nemcov, resp. Rakúšanov (české krajiny) a tiež maďarizačným tendenciám (slovenské obyvateľstvo). Krejčí v tejto súvislosti uvádza, že jednotlivé koncepcie narábajúce s ideou čechoslovakizmu boli založené na víziách a omyloch, ktoré nepresne vnímali československý národ ako národ, ktorý sa skladal z dvoch vetiev (českej a slovenskej). Zároveň tieto koncepcie prehliadali odlišnosti Čechov a Slovákov. Krejčí zároveň pokračuje a tvrdí, že za jeden z najväčších problémov, ktoré determinovali pohľad Čechov a Slovákov na vytvorenie spoločného štátu, je považované vnímanie štátnosti.²⁰ Práve utváranie štátnosti bolo odlišné a vyplývalo z historických skúseností oboch národov. České krajiny (Čechy, Morava, Sliezske) boli v minulosti samostatným útvarom (kráľovstvom) a následne sa rozvíjali v rakúskej časti habsburskej monarchie.

Na druhej strane, Slovensko bolo stáročia považované za hornú časť Uhorska. Problematickým aspektom, predovšetkým pre Slovensko, bolo aj využívanie vlastného jazyka. Česi mali možnosť používať vlastný jazyk, no na Slovensku sa predovšetkým v období 19. a na začiatku 20. storočia rozmohla silná maďarizácia. Ďalším faktorom, ktorý následne ovplyvnil predovšetkým ekonomickú vyspelosť fungovania spoločného štátu (resp. jeho oboch častí), bola industrializácia krajiny, ktorá determinovala vývoj česko-slovenských vzťahov ešte aj v druhej polovici 20. storočia.²¹ Zatiaľ, čo v českej časti budúceho spoločného štátu sa rozvíjal predovšetkým priemysel, pre Slovensko bola typická najmä

¹⁹ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 148.

²⁰ KREJČÍ, OSKAR 2009. *Geopolitika stredoevropského priestoru. Pohľad z Prahy a Bratislavy*, s. 218 – 220.

²¹ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vzťahy 1945-1992*, s. 135 – 145.

poľnohospodárska výroba. Jednotlivé faktory determinujúce vytvorenie a následné vnímanie spoločného štátu Čechov a Slovákov sme pre lepší prehľad zhrnuli v Tabuľke 1.

Tabuľka 1: Problematické aspekty vytvorenia spoločného štátu Čechov a Slovákov

Determinant/aspekt	České krajiny	Slovensko
Vláda nad národom	Rakúsko	Uhorsko (Maďarsko)
Historické korene	vlastné kráľovstvo	1000 rokov súčasť Uhorska
používanie jazyka	čeština	maďarizačné tendencie
ekonomika	industrializovaná krajina	agrárna krajina

Zdroj: vlastné spracovanie

1.3 Vznik povojnového Československa a vnímanie štátnosti

I. svetová vojna priniesla nové možnosti sebaurčenia nielen pre Slovákov, ale aj pre ostatné nemaďarské národy, ktoré žili v Rakúsko-Uhorskej monarchii. Podľa Kováča sa počas I. svetovej vojny sformovali viaceré možnosti povojnového usporiadania Európy vrátane možností Slovenska, ktoré sa malo stať napríklad súčasťou poľsko-slovensko-českého štátu, poľsko-slovenskej konfederácie, prípadne súčasťou Ruska ako najväčšieho slovanského štátu. Aj napriek uvedeným možnostiam, ktoré sa ponúkali Slovensku, sa však stále ako najviac perspektívna javila možnosť spolupráce, resp. vytvorenia spoločného štátu s Čechmi. V prípade nového, spoločného štátu však nebolo jasné, či by Česi a Slováci tvorili jeden spoločný národ, alebo by išlo o dva národy. Napríklad Vavro Šrobár argumentoval v roku 1917 na zasadnutí ríšskeho snemu vo Viedni v prospech vytvorenia česko-slovenského národa, ktorý by mal viacero samostatných vetiev, pričom tento národ by žil v českom demokratickom štáte, resp. ako celok s českou historickou vlasťou.²²

Variácia vytvorenia československého národa, ktorú zastával napríklad Šrobár, však bola hlavne pragmatickým riešením pre víťazné štáty Dohody, ktoré rozhodovali o ďalšom osude porazených krajín. Česká aj slovenská inteligencia v rámci zdôvodnení vytvorenia samostatného štátu Čechov a Slovákov argumentovali jedným (československým) národom. Uvedená skutočnosť však nevystihovala realitu skutočného cítenia na Slovensku voči vytvoreniu spoločného štátu. Jazyková stránka či možnosť slovenskej autonómie nehrali počas vojny, resp. v období kreovania spoločného štátu, významnú úlohu, čo si uvedomovali

²² KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 172.

aj slovenskí politickí predstavitelia. Vznik povojnovej Československej republiky bol preto predovšetkým pragmatický a taktický krok českých a slovenských politických elít, čo potvrdzuje napríklad aj Kováč.²³ Vznik spoločného štátu, v ktorom by žili Česi, Moravia a Slováci ako jeden československý národ, bolo možné dosiahnuť jednoduchšie ako vznik štátu, v ktorom by žili národ český a slovenský (vrátane ďalších národností, resp. národnostných menšín).

Československo nemalo v novodobých dejinách do roku 1918 historického predchodcu, a preto naplánovanie vzniku samostatného štátu nebolo pre jeho tvorcov jednoduchou úlohou. Dohody o vzniku štátu sa navyše tvorili z dôvodu medzinárodnej politickej situácie (I. svetová vojna, Česko a Slovensko ako súčasť Habsburskej monarchie) v exile (Veľká Británia, Taliansko, Francúzsko, Rusko, USA).²⁴ Vzniku samostatnej Československej republiky v októbri 1918 predchádzalo uzatvorenie viacerých dohôd, ktoré upúšťali od čechoslovakistických ideí a uznávali svojbytnosť každého z národov (Čechov a Slovákov). Napríklad Clevelandská dohoda, ktorá bola podpísaná v októbri 1915 zo strany Českého národného združenia a Slovenskej ligy, podporovala spoločnú snahu Čechov a Slovákov vytvoriť štát, v rámci ktorého mal český a slovenský národ existovať v jednom štáte založenom na princípoch federácie. Slovensko malo zároveň získať samostatnú vlastnú štátnu správu. V podobnom duchu bola zostavená aj Pittsburská dohoda, ktorú spoločne podpísali predstavitelia českých a slovenských organizácií pôsobiacich v USA (Slovenská liga, České národní sdružení, Svaz českých katolíků). Odklon od tohto smeru prišiel s Washingtonskou deklaráciou vytvorenou T. G. Masarykom a jeho spolupracovníkmi, v ktorej sa už o Československu hovorilo iba ako o unitárnom štáte. Podľa skorších plánov však malo Slovensko v spoločnom štáte získať autonómiu s vlastným snemom či justíciou. Názov republiky sa zároveň písal v menovaných dokumentoch s pomlčkou medzi Českom a Slovenskom (národ bol definovaný ako česko-slovenský), čo posilňovalo autonómne postavenie a vzájomné rešpektovanie sa oboch častí krajiny. V konečnom dôsledku však práve označenie národa ako československého, resp. ako česko-slovenského viedlo po roku 1990 k tzv. pomlčkovej vojne.

²³ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 175 – 180.

²⁴ LUKES, IGOR 1995. Czechs and Slovaks: The failure to find a decent pas. In: *Cultural Survival Quarterly Magazine*, roč. 40, č. 4. Dostupné na internete: <<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/czechs-and-slovaks-failure-find-decent-past>>.

Reálna situácia, ktorá nastala po vzniku medzivojnovej Československej republiky, však bola diametrálne odlišná ako pôvodné návrhy týkajúce sa vymedzenia slovenskej a českej štátnosti, pričom slovenská otázka nebola riešená. Rychlík uvádza, že napríklad následky Martinskej deklarácie, v ktorom je národ pomenovaný ako „československý“,²⁵ mala pre Slovákov ďalekosiahle následky.²⁶ Napríklad v roku 1920 bola prijatá ústava, v ktorej sa nespomínali zvlášť Česi a Slováci, ale československý národ. Ústava Československej republiky zo spoločného štátu vytvorila unitárny štát centrálnne riadený z Prahy. Aj napriek ústupkom,²⁷ ktoré sa voči Slovákom realizovali počas existencie Československa, nemali tieto väčší reálny vplyv na ich postavenie, resp. možnosti samostatného riadenia krajiny. Postavenie Slovenska v spoločnom štáte bolo navyše zhoršené ekonomickými aj politickými problémami.

Predovšetkým politické chápanie jednotného národa spôsobovalo problémy, ktoré neskôr, na začiatku 90. rokov 20. storočia, vyústili do rozpadu ČSFR. Skalnik Leff v tejto súvislosti hovorí o „*mytológii spoločného československého cieľa*“,“²⁸ ktorý v konečnom dôsledku (podobne ako mýtus Tita v Juhoslávii a mýtus bývalých štátov ZSSR o dobrovoľnom súžití v ZSSR) predstavoval determinant rozpadu štátu.

Česi vnímali vytvorenie československého národa v 20. rokoch 20. storočia ako nový, zdokonalený program českej štátnosti rozšírený o Slovensko. Naopak, na Slovensku prevládal názor, že Slováci sú síce súčasťou jedného celku, v ktorom však tvoria samostatnú súčasť. Keďže nešlo o štátnu koncepciu (t. j. spôsob, akým na československý národ nazerali Česi), považovali Slováci v rámci štátu za prirodzenú možnosť vytvorenia autonómie pre Slovensko. Potreba riešenia slovenskej otázky v I. ČSR si predovšetkým v 20. rokoch 20. storočia získavala čoraz viac sympatizantov v slovenských politických aj náboženských kruhoch.

Skutočnosť, že Česi a Slováci žili v jednom štáte, bol prirodzený dôsledok dlhodobej nespokojnosti oboch národov z rakúsko-maďarského útlaku na Čechov aj Slovákov. Za skutočne opodstatnené je možné považovať aj názory politických elít z konca I. svetovej vojny o existencii jednoty medzi Čechmi a Slovákmi, ale len do miery postačujúcej na vytvorenie nového štátu. Daná argumentácia mala opodstatnený význam, keďže Slováci boli

²⁵ V závere deklarácie je však slovenský národ nazývaný explicitnej aj ako slovenský.

²⁶ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*, s. 59.

²⁷ Napríklad v roku 1928 vzniklo krajské zriadenie, na čele ktorého stál krajský prezident. V praktickej rovine však išlo o úradníka, ktorý bol riadený centrálnou vládou z Prahy.

²⁸ SKALNIK LEFF, CAROL 1999. *Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations*. In: *World Politics*, , roč. 52, č. 2, s. 216.

v novej republike menej početným štátotvorným národom než Nemci patriaci v českých krajinách k národnostným menšinám. Podľa sčítania obyvateľov z roku 1921 žilo na území Československa 6,85 mil. Čechov, 3,123 mil. Nemcov, 1,910 mil. Slovákov, 745 tis. Maďarov, 461 tis. Rusínov, 180 tis. Židov, 75 tis. Poliakov a ďalšie menšie národnosti v počte cca 0,2 mil. obyvateľov.²⁹ Slováci ako štátotvorný národ boli v Československu až tretím najpočetnejším (pred Nemcami, z ktorých 150 tis. žilo na území Slovenska). Problémom bol aj pomer Nemcov k Čechom, a súčasne aj Slovákov k Maďarom. Celkový pomer Čechov a Slovákov voči národnostným menšinám bol 65:35, z čoho vyplýva, že I. ČSR nebola národným, ale multietnickým štátom, ktorý však dbal na dodržiavanie práv národnostných menšín.³⁰ Z uvedených dôvodov a počte národnostných menšín sa tak javí ako vhodnejšia alternatíva súhlasiť s názorom, že pri vzniku Československa bolo vhodnejšie a racionálnejšie argumentovať jednotným československým národom.

Potreba autonómneho postavenia Slovenska v I. ČSR, resp. samotná potreba riešiť postavenie Slovákov v spoločnom štáte, spôsobila vznik radikálnych názorov. Napríklad Vojtech Tuka v roku 1928 vyhlásil, že Martinská deklarácia obsahovala tajný dodatok potvrdzujúci vznik I. ČSR len na dobu 10 rokov, pričom 30. októbra 1928 prestávalo byť Slovensko súčasťou tohto spoločného štátu. Na základe uvedených tvrdení začal byť Tuka vyšetrovaný, pričom bol nakoniec odsúdený za špionáž v prospech Maďarska a tiež za realizáciu protištátnych činností.³¹

Autonómne postavenie Slovenska v spoločnom štáte bolo zavŕšené až v roku 1938, kedy bol prijatý zákon o autonómii Slovenska (Slovenskej krajiny). Názov štátu sa zmenil z Československa na Česko-Slovensko, čím došlo k zrovnoprávneniu oboch národov v spoločnom štáte. Na území Slovenska bola 7. októbra 1938 v súlade s Pittsburskou dohodou vytvorená autonómna (krajinská) vláda, predsedom ktorej sa stal Dr. Jozef Tiso (budúci slovenský prezident). Výsledkom uvedeného vývoja bola asymetria výkonu štátnej správy, pričom ústredné orgány štátu vládli v Prahe celému štátu (vrátane územia Čiech a Moravy), zatiaľ čo na Slovensku vykonávala štátnu pôsobnosť autonómna vláda z Bratislavy.

²⁹ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 186.

³⁰ Skutočnosť, že v I. ČSR bola viac ako tretina obyvateľstva tvorená príslušníkmi národnostných menšín, je potrebné vnímať v širšom kontexte. Napríklad na južnom Slovensku žila prevažne maďarská menšina, no Dunaj zároveň tvoril prirodzenú hranicu pred prípadným vojenským útokom z Maďarska (v tejto línii).

³¹ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 192.

Pol roka od podpísania Mníchovskej dohody³² sa I. ČSR rozpadla a vznikla samostatná Slovenská republika (resp. Slovenský štát). Na území Čiech a Moravy vznikol Protektorát Čechy a Morava.³³ Zo Slovenska ako autonómnej oblasti štátu vznikol samostatný štátny útvar, ktorý mal byť podľa Hitlera vyhlásený už 13. marca 1939 z Berlína. Tiso, ktorý prijal až tretie pozvanie nemeckej delegácie, na nátlak Nemeckej ríše ustúpil, no súčasne dosiahol ústupok v tom zmysle, že Hitlerove požiadavky týkajúce sa rozpadu Československa vrátane vyhlásenia samostatného Slovenského štátu (resp. Slovenskej krajiny) predniesol až na druhý deň (t. j. 14. marca 1939) v slovenskom sneme v Bratislave.³⁴ Slovenská krajina ako samostatný štátny útvar vznikla na základe Zákona č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom slovenskom štáte.³⁵

Špiesz uvádza, že hospodárske pomery na Slovensku patrili v rokoch jeho nezávislosti (1939 – 1945) k najlepším v strednej Európe. Kurz slovenskej koruny, ktorý bol za ríšsku nemeckú marku stanovený na hodnotu 11,62 korún/ríšska marka, sa v reálnej výmene pohyboval okolo dvoch korún za marku. O ekonomickej sile slovenského hospodárstva počas II. svetovej vojny svedčí aj skutočnosť, že slovenská koruna bola v okolitých štátoch nazývaná tatranským dolárom a samotné Slovensko bolo označované za rozprávkovú krajinu blahobytu.³⁶ Meny v okolitých štátoch boli znehodnotené vysokou infláciou. Vojnový život, predovšetkým po vyhlásení Slovenského národného povstania v auguste 1944, však nebol odlišný od okolitých štátov, ktoré okupovala nemecká armáda. Podobne však ako v Protektoráte Čechy a Morava, aj na Slovensku dochádzalo k vypaľovaniu celých obcí a vyvražďovaniu obyvateľstva³⁷ či deportácii židovského obyvateľstva do koncentračných táborov.

³² Podpísaná 29. septembra 1938 Hitlerom (Nemecko), Mussolinim (Taliansko), Chamberlainom (Veľká Británia) a Daladierom (Francúzsko).

³³ Nemecký *Protektorat Böhmen und Mähren*. Existencia Protektorátu bola závislá od rozhodnutia Nemeckej ríše.

³⁴ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 217.

³⁵ Zákon č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom slovenskom štáte.

³⁶ ŠPIESZ ANTON 1992: *Dejiny Slovenska. Na ceste k sebauvedomeniu*, s. 163.

³⁷ Na území Čiech vypálila nemecká armáda napríklad obce Lidice a Ležáky. Na území Slovenska išlo napríklad o stredoslovenskú obce Ostri Grúň a Kľak.

1.4 Riešenie slovenskej otázky v rokoch 1946 - 1989

Idea čechoslovakizmu, ktorá bola vo vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov preferovaná v medzivojnovom období, sa v priebehu druhej svetovej vojny rozpadla. Aj Edvard Beneš,³⁸ exilový prezident Československa a neskoršie prezident obnovenej ČSR, musel v tomto období pristúpiť na uznanie národnej svojbytnosti Slovákov.³⁹ Vo svojej koncepcii formuloval nasledovné štyri modely, ktorými by sa mohli uberať povojnové česko-slovenské vzťahy:⁴⁰

- a) model štátnej centralizácie,
- b) koncepcia plnej tolerancie oboch národov,
- c) model etnickej jednoty Čechov a Slovákov,
- d) model modernejšieho a dokonalejšieho Československa, ktorý predpokladal zblížovanie sa českého a slovenského národa.

Sám Beneš preferoval predovšetkým posledný, štvrtý model, cieľom ktorého bolo vytvorenie modernejšieho a dokonalejšieho Československa vrátane zblížovania Čechov a Slovákov, a následné vytvorenie kvalitnejšieho (spoločného) národa, predovšetkým z kultúrneho pohľadu.⁴¹

Významným dokumentom, ktorý mal určiť pozíciu Čechov a Slovákov v spoločnom štáte, bol Košický vládny program z roku 1945. Kováč⁴² však uvádza, že pasáže týkajúce sa národnej svojbytnosti Slovákov sa tvorili najťažšie.⁴³ Výsledkom programu bol kompromis, ktorý však pripúšťal smerovanie obnoveného Československa nielen cestou národnej svojbytnosti Slovákov, ale aj cestou posilňovania centralistických tendencií.⁴⁴ V praxi sa uvedený problém prejavoval na jednej strane v existencii Slovenskej národnej rady ako

³⁸ Beneš zastával teóriu o jednotnom československom národe. Počas rokovaní SNR v Londýne však musel deklarovať existenciu dvoch národov. Uvedené chápanie však bolo výlučne formálne, keďže Beneš odmietal konkrétne dôsledky česko-slovenskej ústavnosti (v zmysle charakteru ústavných zmien).

³⁹ KREJČÍ, OSKAR 2009. *Geopolitika stredoevropského priestoru. Pohľad z Prahy a Bratislavy*, s. 223.

⁴⁰ BENEŠ, EDVARD 1947. *Úvahy o slovanství*, s. 349 – 350.

⁴¹ BENEŠ, EDVARD 1947. *Úvahy o slovanství*, s. 349 – 350.

⁴² KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 250 – 251.

⁴³ V spoločnom štáte Slováci požadovali napríklad vytvorenie vlastnej SNR, ktorá mala mať plnú legislatívnu pôsobnosť na Slovensku. Centrálna vláda v Prahe mala riešiť výlučne zahraničné veci, zahraničný obchod a národnú obranu. Slovensko malo mať vo vláde zároveň primerané zastúpenie. Model zároveň predpokladal, že podobné orgány, ako žiadali vytvoriť Slováci, budú vytvorené samostatne aj pre české krajiny, a teda že Česi a Slováci budú dvomi rovnocennými národmi.

⁴⁴ Košický vládny program, 1945.

jedinej reprezentantky politickej vôle Slovákov, no na druhej strane v Prahe pôsobila ústredná vláda s dosahom na dianie v celom štáte.

Po komunistickom prevrate vo februári 1948 ovládli komunisti všetky strategické mocenské pozície v krajine vrátane administratívneho aparátu,⁴⁵ pričom otázkam samostatnosti či autonómneho postavenia Slovenska v rámci Československa nebola venovaná pozornosť. Problematickým aspektom, ktorý sa v prevažnej miere dotkol Slovenska negatívne, bol postoj komunistov ku katolíckej cirkvi⁴⁶ a tiež napríklad vnímanie časti Slovákov, že smrť bývalého prezidenta Tisa bola „...justičná vražda spáchaná komunistami, a hlavne Edvardom Benešom, resp. Čechmi vôbec.“⁴⁷

Slovenská otázka zostala po roku 1960 v úzadí. Prakticky celá politická agenda nebola vykonávaná z pohľadu existujúcich štruktúr, ale z pohľadu straníckosti, resp. vlády komunistickej strany. Za stranícku zmenu, resp. posilnenie komunistických tendencií na úkor slovenskej samostatnosti je možné označiť aj zmenu štátneho symbolu podľa Ústavy z roku 1960. Zatiaľ, čo do tej doby bol štátnym znakom lev so slovenským dvojkrížom na hrudi, v roku 1960 bol slovenský dvojkríž vystriedaný komunistickým symbolom – Kriváň s horiacou vatrou. Názov štátu sa zároveň zmenil z Československej republiky (ČSR) na Československú socialistickú republiku (ČSSR). Zbor povereníkov fungujúci na Slovensku bol zrušený. Otázka samostatnosti, resp. posilňovania práv Slovákov v spoločnom štáte sa následne ešte viac tabuizovala.⁴⁸ Slováci, vrátane komunistov v Komunistickej strane Slovenska (KSS) však boli nespokojní s vývojom v republike, čo sa naplno prejavilo v období tzv. Pražskej jari na konci 60. rokov 20. storočia. „... Komunizmu sa naozaj podarilo zatlačiť nacionalizmus do akéhosi politického zázemia, aj keď bol sám tiež, kedykoľvek sa mu to hodilo, šovinistický aj rasistický, napr. antisemitský.“⁴⁹

Centralizácia štátnej moci mala za následok zlikvidovanie prakticky všetkých samosprávnych orgánov na Slovensku. Predovšetkým v časopise Kultúrny život sa preto začali objavovať články kritizujúce stav spoločnosti vrátane nutnosti riešenia slovenskej otázky. Napríklad v máji 1967 žiadal aj Ústredný výbor KSS (ÚV KSS) posilniť vplyv strany

⁴⁵ Prezidentom sa po roku 1948 stal Klement Gottwald, predsedom vlády Antonín Zápotocký. Parlament, vláda a tiež riadiace orgány na Slovensku boli ovládané straníkmi.

⁴⁶ Nielen rímskokatolícka, ale napr. aj gréckokatolícka cirkev boli perzekuované.

⁴⁷ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 75.

⁴⁸ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 267 – 269.

⁴⁹ GELLNER, ARNOŠT 1993. *Národy a nacionalismus*, s. 9.

vrátane Slovenskej národnej rady (SNR) v otázke riešenia slovenských záležitostí. Centrálna vláda v Prahe však tieto požiadavky zamietla.

Situácia týkajúca sa postavenia Slovákov v spoločnom štáte najviac eskalovala pravdepodobne v auguste 1967, kedy prezident Novotný navštívil Martin pri príležitosti 100. výročia založenia slovenského gymnázia v Martine. Do slávnostného sprievodu Novotný odmietol zaradiť predstaviteľov politického a verejného života pochádzajúcich zo Slovenska, pričom odmietol navštíviť aj Národný cintorín v Martine. Maticu slovenskú zároveň označil za nacionalistickú inštitúciu. Jeho správanie voči Slovákom bolo následne kritizované nielen zo strany spoločnosti, ale aj straníkmi. Následne sa na najvyšších postoch v komunistickej strane realizovali personálne výmeny pričom prvým tajomníkom ÚV KSČ sa stal Alexander Dubček. Následný demokratický proces, tzv. Pražská jar, bol v auguste 1968 zastavený inváziou vojsk štátov Varšavskej zmluvy.⁵⁰

1. januára 1969 vstúpil do platnosti zákon o Československej federácii, na základe ktorého vznikla (okrem ústrednej vlády v Prahe) Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Aj napriek skutočnosti, že išlo o federatívne usporiadanie deklarujúce existenciu dvoch samostatných národov žijúcich v jednom štátnom útvare na základe dobrovoľnosti, je nevyhnutné celý model federácie označiť za neúčinný. Federácia predstavovala formálny akt, pretože celá moc v štáte zostávala v rukách KSČ. Slovenská strana bola takisto nespokojná s neexistenciou reálnych samosprávnych inštitúcií. V nasledujúcich rokoch tzv. normalizácie boli problémové otázky opäť zatlačené do úzadia. Podobne aj Mastny uvádza, že transformácia Československa na federálny štát bola čisto formálna záležitosť, pričom požiadavky Slovenska zohrávali aj napriek federatívne modelu sekundárnu úlohu, resp. následne boli manipulované ako náhrada demokracie.⁵¹ Federácia bola z pohľadu charakteru etnickej diverzity teritoriálne koncentrovaná (t. j. v jednej časti žili Česi/Moravania, v druhej Slováci), pričom sa jednalo o tzv. etnofederálny štát.⁵²

Po odvolaní Dubčeka z funkcie tajomníka strany sa stal novým tajomníkom ÚV KSČ Slováč Gustáv Husák, ktorý následne od roku 1975 až do roku 1989 zastával aj funkciu

⁵⁰ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 283 – 284.

⁵¹ MASTNY, VOJTECH 2000. The historical experience of Federalism in East Central Europe. In: *East European Politics and Societies*, s. 88.

⁵² SKALNIK LEFF, CAROL 1999. Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations. In: *World Politics*, , roč. 52, č. 2, s. 209.

prezidenta. Zaujímavosťou je fakt, že Husák ako člen komunistickej strany bol na začiatku 50. rokov 20. storočia komunistami odsúdený a označený za buržoázneho nacionalistu.⁵³ Uvedená skutočnosť dokumentuje, že akákoľvek snaha o kritiku komunizmu/režimu, dominanciu českých politických elít a snahu zaujímať sa o problematiku týkajúcu sa slovenskej otázky, bola z pohľadu straníckych štruktúr potrestaná a akýkoľvek odpor voči oficiálnemu názoru bol ostro potlačený.

Po roku 1985 a nástupe Gorbačova k moci v ZSSR sa začala tzv. politika prestavby, ktorá sa dotkla aj vzťahov Čechov a Slovákov. Rychlík uvádza, že súčasťou „československej prestavby“ mala byť aj nová ústava, ktorej príprava bola utajovaná a mala zahŕňať napríklad formálne odstránenie ústavných článkov o vedúcej úlohe KSČ a tiež formálne prijatie ústavných slobôd. Na slovenskej strane však v prípade prijímania novej ústavy rezonovali predovšetkým otázky týkajúce sa vypracovania republikových ústav, nie celorepublikovej ústavy. Túto skutočnosť predpokladal už aj Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii,⁵⁴ ktorý však nebol realizovaný v praxi. Slovenskí komunisti, ale aj intelektuáli, ktorí sa zúčastnili diskusie o ústave a o ďalšej budúcnosti Slovenska, však už v tomto období nevyklúčovali v budúcnosti vytvorenie vlastnej slovenskej republiky. Napríklad Pavol Kanis⁵⁵ odmietol federáciu v jej existujúcej podobe a vyslovil návrh, že samotná prestavba môže trvať veľmi dlho, pričom právo na vlastný štát predstavuje prirodzené právo (slovenského) národa. Spisovateľ Vladimír Mináč zároveň argumentoval, že nevypracovaním samostatnej slovenskej ústavy pre slovenskú časť federácie sa Slovensko vzdáva vlastnej štátnosti. Pozitívne sa k slovenskej štátnosti vyjadrovali aj mladí komunisti, napríklad Anton Hrnko,⁵⁶ ktorý v Literárnom týždenníku napísal, že „slovenský národ má neodcudziteľné právo na vlastnú národnú štátnosť. Táto štátnosť nie je ešte dobudovaná.“⁵⁷

⁵³ HUSÁK, GUSTÁV 1950. Z materiálu IX. sjazdu KSS. O nacionalistickej úchylke v strane. In: *Nová mysl: revue marxizmu-leninizmu*, roč. 6, s. 516.

⁵⁴ V § 142 ods. 2 Ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii sa uvádza: „Do prijatia Ústavy Českej republiky a Ústavy Slovenskej republiky sa ústavné pomery týchto republík spravujú týmto ústavným zákonom a ostatnými ústavnými predpismi.“

⁵⁵ Neskôr člen SDL.

⁵⁶ Neskôr člen SNS.

⁵⁷ RYCHLÍK, JAN 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*, s. 62.

2 VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU PO ROKU 1989

Pád komunistickéj diktatúry priniesol Čechom a Slovákom nielen novú ideológiu, ktorá viac nebola komunistická, ale demokratická. Komunistická doktrína, ktorá do roku 1989 pôsobila ako ideologicky zjednocujúci prvok štátu, bola nahradená novými problémami, ktoré so sebou priniesol vývoj po novembri 1989. Druhá kapitola bakalárskej práce upozorňuje na viacero problematických aspektov, ktoré boli spojené s ponovembrovým vývojom v ČSSR a neskôr v ČSFR. Uvedený vývoj, postupne smeroval k zániku spoločného štátu Čechov a Slovákov.⁵⁸

Parciálnym cieľom tejto kapitoly je identifikovať aspekty vedúce k rozpadu spoločného štátu a vytvorenia dvoch samostatných republík. Kapitola sa zameriava na federálny model (ktorý bol po roku 1989 nefunkčný), snahu slovenskej politickej elity o čo najväčšie právomoci pre Slovensko (vrátane zviditeľnenia sa v zahraničí) a tiež na všeobecný problém chýbajúceho zjednocujúceho prvku po roku 1989, ktorý by spájal obe časti federácie.

2.1 Vývoj po roku 1989

Skutočnosť, že Česi a Slováci predstavovali dva samostatné národy, ktoré mali záujem riadiť svoj osud samostatne, sa potvrdzoval počas celého obdobia 1970 – 1989, kedy sa „... *Česi a Slováci vzájomne vzd'aľovali, a to tak z hľadiska duchovného, ako aj kultúrno-politického*“⁵⁹ Rozdielny vývoj sa potvrdil aj v novembri 1989. Vzájomné akcie tzv. Nežnej revolúcie neboli koordinované, pričom ani ich vznik nie je možné považovať za spoločný a identický na Slovensku a v českých krajinách. 16. novembra 1989 protestovali iba študenti v Bratislave, pričom požadovali existenciu akademických slobôd. Študenti v Prahe sa o tejto akcii nedozvedeli, pričom zrealizovali vlastnú (spomienkovú) manifestáciu o deň neskôr, t. j.

⁵⁸ Abrahám však uvádza, že existovali tri dôvody, na základe ktorých bolo možné spoločný štát (aspoň teoreticky) zachrániť. Jednalo sa o: 1. Slabosť nacionalistického krídla na Slovensku (podporovalo ho cca 10 % Slovákov). 2. Existovalo viacero možností ďalšieho vývoja, čo potvrdzoval aj vývoj po voľbách v roku 1992 (Mečiar nepovažoval rozdelenie za jedinou možnosť ďalšieho vývoja). 3. Prieskumy verejnej mienky potvrdzovali, že spoločnosť si neželala rozpad federácie. In: ABRAHÁM, SAMUEL 1995. *The Break-up of Czechoslovakia: A Threat to democratization in Slovakia? (Causes and Prospects)*, s. 4.

⁵⁹ RYCHLÍK, JAN 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*, s. 65.

v piatok, 17. novembra 1989. Pokojná demonštrácia však bola potlačená silovými zložkami, pričom na základe tejto akcie vstúpili do štrajku aj študenti na Slovensku. Zásah silových zložiek proti študentom v Prahe následne prerástol do rozsiahlych protestov spoločnosti v Čechách aj na Slovensku. Do demonštrácii sa zapojila zároveň aj intelektuálna obec (herci, najskôr v pražských divadlách, následne mimo pražských a tiež na Slovensku).

Opäť však išlo o nekoordinované, resp. samostatné akcie, ktoré v každej časti republiky prebiehali samostatne. V Prahe vzniklo Občianske fórum (OF) a na Slovensku, v Bratislave Verejnosc' proti násiliu (VPN).⁶⁰ Bratislavskí predstavitelia opozície sa o založení OF dozvedeli až od Milana Kňazka, ktorý mal v Prahe vystúpenie. Rôzne názvy oboch hlavných opozičných hnutí dokladujú, že vývoj na Slovensku a v Čechách opäť nebol identický a prebiehal paralelne z dvoch centier, ktoré však spolupracovali na báze partnerstva. Ale napríklad maliar Rudolf Sikora obhajoval názov slovenského hnutia, ktoré malo byť pomenované tiež OF, čo však bolo zamietnuté.⁶¹ Je však potrebné poznamenať, že ani Slovensko nebolo organizačne jednotné. Napríklad na východnom Slovensku nevznikla VPN, ale OF a na južnom Slovensku vznikla Maďarská nezávislá iniciatíva (MNI).⁶² Ciele OF aj VPN vystupujúcich proti komunistickej nadvláde však boli rovnaké (ostré vystupovanie proti násiliu, očista verejného života, demokratizácia režimu a pod.). Líšili sa aj vodcovia (dissent) oboch hnutí, t. j. osobnosti nežnej revolúcie v Československu neboli spoločné. Na rozdiel od českých zemí, kde bol dissent najmä politický (Václav Havel, Petr Pithard), resp. občiansky, na Slovensku bol dissent prevažne katolícky (Mikloško, Čarnogurský a pod.).

Problematické aspekty spojené s ďalším spoločným smerovaním Čechov a Slovákov v jednom štáte sa ukázali ako problematické aj vo voľbách v roku 1990. Vzniknuté politické strany sa orientovali na voličov pochádzajúcich len z jednej strany federácie (české strany v Čechách a na Morave, slovenské strany na elektorát žijúci na Slovensku). Podobne ako v prípade nežnej revolúcie, ani v tomto prípade nie je zároveň možné hovoriť o spoločných

⁶⁰ RYCHLÍK, JAN 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*, s. 71 – 72.

⁶¹ Sikora, ktorého cituje Rychlík, uvádza: „... a založili Občianske fórum. Sám som na ten fakt reagoval tým, že som navrhol, aby sme sa volali tiež Občianske fórum. Priam som kričal, že musíme byť jednotní od Čiernej na Tisou až po Aš. Niektorí sa pridali, ale vzápätí sa to zamietlo s odôvodnením, že názov Verejnosc' proti násiliu sa rozšíril po celom Slovensku – zmena názvu začínajúceho hnutia by zbytočne zneisťovala verejnosc'.“ František Mikloško ako pamätník vytvárania názvu však uviedol, že v Bratislave už v roku 1989 zaznel dištanc od spoločného hnutia, pričom hnutie sa malo formovať samostatne v Čechách a samostatne na Slovensku, pričom však mali vzájomne spolupracovať. IN: RYCHLÍK, JAN 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*, s. 72.

⁶² RYCHLÍK, JAN 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*, s. 73.

osobnostiach, ktoré by spájali voľby, resp. že by členovia niektorej politickej strany pochádzali z oboch častí štátu. Napríklad v českých zemiach bol veľmi populárnym Václav Havel, na Slovensku si získaval čoraz väčšiu popularitu Vladimír Mečiar. Jedinou osobnosťou, ktorá bola pozitívne vnímaná v českých zemiach aj na Slovensku, bol Alexander Dubček, ktorý sa po novembri 1989 stal predsedom federálneho zhromaždenia. Dubček bol zároveň ako jediná osobnosť vnímaná pozitívne v oboch častiach federácie.⁶³

2.2 Federálny model štátu

Federálny model, ktorý v ČSSR pretrval aj po novembri 1989, predstavoval mimoriadne závažný problém pre ďalšiu existenciu spoločnej federácie. Napríklad Cabada upozorňuje na skutočnosť, že ústavná situácia zahŕňajúca dva konštitučné prvky bola z pohľadu tvorby väčšín veľmi nevhodným variantom⁶⁴ štátoprávneho usporiadania vo forme federácie.⁶⁵ Na rozdiel od jednoznačného vymedzenia entít žijúcich na území Československa sa však jednalo predovšetkým o inštitucionálny problém, ktorý bol spojený s neschopnosťou politických elít prijať hneď na začiatku 90. rokov 20. storočia novú ústavu založenú na demokratických základoch.⁶⁶ Ústava totiž aj po novembri 1989, síce bez článku ustanovujúceho vedúce postavenie KSCĽ v štáte, nebola prispôbená na nové podmienky usporiadania oboch federatívnych celkov.⁶⁷ Problémy spôsobovalo napríklad oddelené hlasovanie Čechov a Slovákov či silná možnosť vetovania návrhov druhej strany. V praxi to znamenalo, že v rámci tzv. zákazu majorizácie mala jedna desatina poslancov Federálneho zhromaždenia, ktorí boli zvolení v jednej časti štátu, absolútne právo veta. Uvedený model tak v konečnom dôsledku pôsobil mimoriadne nepriaznivo na ďalší spoločný vývoj.⁶⁸

⁶³ Osobnosti z jednotlivých politických strán boli vnímané v jednotlivých častiach federácie rozdielne.

⁶⁴ Rozdielny názor má Lijphart, ktorý tvrdí, že vznik federácie je možný v prípade, že entity sú geograficky jednoznačne vymedzené, t. j. táto podmienka v ČSSR/ČSFR bola splnená. In: LIJPHART, ARENDT 1979. Consociation and Federation: conceptual and empirical links. In: *Canadian Journal of Political Science*, 1979, roč. 12, č. 3, s. 499 – 515.

⁶⁵ CABADA, LADISLAV 1995. Mají multietnické štáty šanci prežiť? In: *Mezinárodní politika*, roč. 19, č. 4, s. 25.

⁶⁶ LUKES, IGOR 1995. Czechs and Slovaks: The failure to find a decent pas. In: *Cultural Survival Quarterly Magazine*, roč. 40, č. 4. Dostupné na internete: <<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/czechs-and-slovaks-failure-find-decent-past>>.

⁶⁷ Demokracia však nepredstavuje nevyhnutnú podmienku pre existenciu federatívneho usporiadania štátu. To, čo v ČSSR (a neskôr aj v ČSFR) skutočne absentovalo, bola predovšetkým reálna decentralizácia, resp. decentralizovaná vláda Slovenska a Česka. In: LIJPHART, ARENDT 1979. Consociation and Federation: conceptual and empirical links. In: *Canadian Journal of Political Science*, 1979, roč. 12, č. 3, s. 509.

⁶⁸ VODIČKA, KAREL 2003. *Příčiny rozdělení Československa: analýza po 10 letech*, s. 2 – 3.

Z uvedeného dôvodu sa objavili v tomto období aj názory niektorých politikov, podľa ktorých bolo vhodnejšie transformovať federáciu na iný štátoprávny útvar, napríklad na konfederáciu.⁶⁹

Problematickým aspektom federálnej ústavy bola ďalej skutočnosť, že jej tvorcovia v druhej polovici 60. rokov nepočítali so skutočnosťou pádu komunistického režimu, resp. s možnosťou konania slobodných volieb či možného konfliktu záujmov vo Federálnom zhromaždení, keďže do roku 1989 bola politika štátu riešená stranicky, t. j. bez väčšieho priameho vplyvu týkajúceho sa postavenia štátotvorných národov žijúcich v krajine. Práve táto skutočnosť negatívne determinovala schopnosť lídrov politických strán pri zostavovaní vládnych koalícií, čo bolo najviac viditeľné po roku 1992, kedy došlo k vzájomnej dohode najsilnejších strán federácie (ODS a HZDS) o následnom vzniku samostatných štátov, Českej a Slovenskej republiky.⁷⁰

V súvislosti s novou ústavou uvádza Eric Stein, ktorý sa zúčastnil na jej vytváraní, fakt, že osobnosti, ktoré poznali zákulisie jej vytvorenia, „... *dávali v polovici roku 1991 spoločnému štátu polovičnú šancu. Vyhládka, že prežije, prudko poklesla, keď predpokladanú dohodu, ktorej sa dosiahlo vo februári 1992, odmietlo predsedníctvo SNR.*“⁷¹ Patovej situácii sa tak v konečnom dôsledku dalo predísť v prípade vytvorenia novej ústavy, s ktorou by súhlasili Česi aj Slováci (namiesto „reštrukturalizácie“ starej komunistickej ústavy).⁷²

Federálny model vrátane chápania federácie vychádzal podľa Rychlíka z minulosti, predovšetkým spoločného vývoja Čechov a Slovákov po roku 1968, kedy aj napriek zákonu o československej federácii nebola skutočná federácia uvedená do praxe, pretože vedúcu úlohu v spoločnosti mala komunistická strana, ktorá nebola orientovaná národnostne, ale ideologicky, čo v konečnom dôsledku pôsobilo ako stmelujúci prvok štátu. Závažným problémom bolo zároveň vnímanie pojmu spoločný štát, ktorý bol na strane Čechov chápaný ako jeden spoločný štát. Z pohľadu Slovákov však išlo o spoločný štát, ktorý však bol tvorený Čechmi na jednej strane federácie a Slovákami na druhej strane federácie. V praxi tak bolo

⁶⁹ Za konfederáciu na zmluvnom princípe určitý čas argumentoval napríklad Silvester Minarovič (predseda Strany slobody – Strany národného zjednotenia). In: OLACH, BOHUMIL 1992. Predvolebné rozhovory. Cez samostatnosť a neutralitu k prosperite. In: *Národná obroda*, 11. 05. 1992, roč. 3, č. 110, s. 3.

⁷⁰ VODIČKA, KAREL 2003. *Příčiny rozdělení Československa: analýza po 10 letech*, s. 4.

⁷¹ STEIN, ERIC. 2000. *Česko – Slovensko: konflikt – roztržka – rozpad*, s. 21.

⁷² ABRAHÁM, SAMUEL 1995. *The Break-up of Czechoslovakia: A Threat to democratization in Slovakia? (Causes and Prospects)*, s. 12.

chápanie Slovákov vnímané predovšetkým ako súštatie, t. j. spojenie dvoch štátov v jednom (federatívnom) celku. Z uvedeného dôvodu nebolo možné vo Federálnom zhromaždení dosiahnuť dohodu, ktorá by adekvátnym spôsobom reagovala na vzniknutý problém a predstavovala by zachovanie federácie.⁷³ Stein v tejto súvislosti zároveň uvádza, že „... Slováci chápali svoje dejiny tak, že sa im vždy vládlo „odinakial“,“ nech to bola Viedeň, Budapešť, Praha alebo Moskva. Praha mal vrch nielen preto, že bola „česká“,“ a teda a priori v rozpore s národnými aspiráciami Slovákov, ale aj preto, že bola centrom komunistickej moci.“⁷⁴

Významným problémom, ktorý je možné označiť za spúšťač národnostnej otázky v ČSSR, bol návrh prezidenta Havla v roku 1990 o zmene názvu republiky. Havel, ktorý vychádzal zo zmeny spoločenských a ekonomických pomerov, navrhol zmeniť názov republiky s vypustením označenia „socialistická“, pričom názov novej republiky mal byť Československá republika. Prezident Havel predpokladal, že zmena názvu republiky bude bezproblémová, no stretla sa s dôrazným odporom slovenských politických elít. Predovšetkým VPN vystúpila proti uvedenému názvu, pričom argumentovala, že Slováci sú samostatným národom, a preto je nevyhnutné prejavíť túto skutočnosť aj v názve štátu. Zástupcovia Slovenska vo Federálnom zhromaždení navrhli, aby sa štát premenoval na Federáciu Česko-Slovenska, čo však českej strane pripomínalo udalosti z konca 30. rokov po ktorých prišlo k rozpadu Československa. Následne bol názov federácie zmenený na Československú federatívnu republiku, pričom názov republiky sa na území Slovenska mohol písať s pomlčkou, t. j. ako Česko-Slovenská federatívna republika. Problémom, ktorý predznamenal rozdelenie Československa, bola tzv. „pomlčková vojna“⁷⁵ o názve štátu. V marci a v apríli 1990 sa štát nazýval Československou federatívnou republikou, no následne sa od apríla 1990 až do decembra 1992 sa premenoval na Českú a Slovenskú federatívnu republiku. Klimovský v tejto súvislosti uvádza, že „... touto zmenou sa sledovalo pomyselné deklarovanie rovnoprávnosti Čechov a Slovákov ako dvoch rovnocenných štátotvorných národov.“⁷⁶

Nezmyselná pomlčková vojna bola determinantom radikalizovania oboch národov vo federácii. Zatiaľ, čo na strane Slovenska išlo predovšetkým o snahu zviditeľniť vlastné

⁷³ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 314.

⁷⁴ STEIN, ERIC. 2000. *Česko – Slovensko: konflikt – roztržka – rozpad*, s 54.

⁷⁵ KREJČÍ, OSKAR 2009. *Geopolitika středoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*, s. 224.

⁷⁶ KLIMOVSKÝ, DANIEL 2014. *Základy veřejnej správy*, s. 362.

postavenie vo svete, na strane českých elít došlo k zradikalizovaniu postojov v neprospech riešenia národnostnej otázky s odôvodnením potreby riešenia dôležitejších (ekonomických, sociálnych, zahraničnopolitických) problémov. Podľa vyjadrenia Františka Mikloška však nebol problém v tom, ako federáciu vnímajú Česi a akým spôsobom Slováci, ale predovšetkým to, akým spôsobom vníma multinárodnú federáciu a postavenie slovenského národa v nej zvyšok sveta.⁷⁷

2.3 Stranícky vývoj po roku 1990

Tesne po novembri 1989 neprevládali v oboch častiach krajiny markantné národnostné rozdiely, resp. nacionálne napätie, ktoré by mohlo byť potenciálnym spúšťačom rozpadu spoločného štátu Čechov a Slovákov. Uvedený aspekt nevstupoval do popredia ešte ani v roku 1990, kedy sa politické strany na oboch častiach federácie zhodli na potrebe odchodu vojsk ZSSR z územia ČSFR, ktoré bolo zavŕšené v júni 1991. Nacionálne napätie sa prejavilo až následne, pričom za významný aspekt nacionalizmu bola považovaná neexistencia jednotného prvku spoločného (multietnického) štátu.

Neexistenciu jednotiaceho prvku v zmysle politických elít, prípadne politických strán,⁷⁸ ktoré by viac národov v štáte zjednocovali, považuje Rychlík za možnú príčinu rozpadu multietnických štátov.⁷⁹ Politické strany v ČSSR a neskôr v ČSFR sa sústredili na získavanie voličov výlučne z tej strany federácie, v ktorej pôsobili. Medzi politickými stranami, ktoré mali rovnaké ideové zameranie, zároveň existovali neformálne dohody, že sa nebudú pokúšať oslovovať voličov v druhej časti federácie, na čom sa dohodli napríklad predstavitelia českej Kresťansko-demokratickej únie a slovenského KDĽ. V prípade, že sa vybrané politické strany snažili preniknúť na územie druhej časti federácie, narážali na problémy, keďže ich politický program nebol schopný osloviť súčasne voličov na Slovensku aj v českých krajinách. Napríklad Československá strana socialistická sa snažila osloviť elektorát aj v slovenskej časti federácie (predovšetkým v oblasti východného Slovenska), za účelom čoho si založila na území Slovenska aj vlastnú organizáciu. Československá sociálna demokracia v oslovovaní elektorátu z územia Slovenska zašla ešte ďalej, pričom na Slovensku si založila vlastnú stranu (Sociálnodemokratickú stranu Slovenska). Program

⁷⁷ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 315 – 316.

⁷⁸ Podobný problém ako ČSSR mali na začiatku 90. rokov 20. storočia aj ďalšie multietnické štáty, napríklad bývalá Juhoslávia, kde však nacionálne napätie vyústilo do genocídy medzi Srbmi, Chorvátmi a Bosniakmi.

⁷⁹ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 309.

oboch strán však nebol pre voličov v druhej časti federácie zaujímavý. Obdobne sa na území českých krajín snažila presadiť aj slovenská Demokratická strana, ktorá však vzhľadom na preferovanie riešenia slovenskej otázky nedokázala osloviť českých voličov (riešenie postavenia Slovenska vo federácii nebolo pre voličov v českých krajinách prioritou).⁸⁰

Jedinou politickou stranou, ktorá sa snažila budovať Československo na decentralizovanom princípe, bolo Hnutie československého porozumenia, ktoré založil Vladimír Čech. Jeho strana sa však nestretla so záujmom voličov a nezískala masovejší charakter.⁸¹Za spoločný štát sa však (vo voľbách 1992) vyslovovala napríklad Občianska demokratická únia.

Zaujímavým sa stalo rozdelenie komunistickej strany. Aj napriek tomu, že KSČ mala na území Slovenska svoju územnú organizáciu (KSS), po roku 1989 došlo k ďalším štiepeniam v strane. Z KSČ sa stala Komunistická strana Čiech a Moravy (KSČM), pričom KSS sa na čele s Petrom Weissom pretransformovala na stranu sociálno-demokratického typu a zmenila názov na Stranu demokratickej ľavice.⁸²

Stranícky systém v ČSSR/ČSFR po roku 1989 bol tak v konečnom dôsledku diametrálne odlišný od vývoja v I. ČSR, počas ktorej existovali politické strany, ktoré dosahovali významnú podporu u Čechov aj u Slovákov (napríklad agrárna strana, sociálnodemokratická strana, KSČ a pod.). Počas komunistického obdobia bola takouto stranou komunistická strana, ktorá však spoločnosť spájala ideologicky (a súčasne bola jedinou politickou stranou v štáte). Rok 1989 však priniesol zmenu a možnosť zakladania rôznych politických strán, z ktorých najviditeľnejšími sa stali OF a VPN, z ktorých sa následne začali kreovať ďalšie významné politické subjekty.⁸³

Problémom stránickej politiky, predovšetkým na území Slovenska, sa stalo zakladanie národnostných a tiež radikálnych, nacionalistických politických strán, a to aj napriek faktu, že nacionalistické tendencie neboli počas novembra 1989

⁸⁰ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 310.

⁸¹ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 310.

⁸² Nešlo však o okamžitú zmenu, pričom predchádzajúci názov strany bol Komunistická strana Slovenska – Strana demokratickej ľavice (KSS – SDE). In: HLOUŠEK, VÍT – KOPEČEK, LUBOMÍR 2010. *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*, s. 73.

⁸³ V praxi sa však nejednalo výlučne o štiepenia z OF a VPN. Nové politické strany vznikali aj nezávisle od ich existencie.

badateľné.⁸⁴ Napríklad v roku 1990 obnovila svoju činnosť Slovenská národná strana (SNS) na čele s Víťazoslavom Móricaom, ktorá ako jediná strana už vo voľbách v roku 1990 požadovala vytvorenie samostatnej Slovenskej republiky. Rovnako aj v KDH bolo množstvo stúpcov ktorý preferovali vznik samostatného Slovenska. Zaujímavosťou je že napríklad v KDH existovalo personálne prepojenie⁸⁵ na HSĽS. Obe strany sa však snažili dištancovať HSĽS ktoré bolo vo svete vnímané ako klérofašistická strana. To však nezabránilo vytváraniu iných politických strán, ktoré sa elektorát snažili osloviť programom postaveným na nacionalizme, napríklad Slovenská národná jednota,⁸⁶ Strana národného zjednotenia Slovákov, Slovenská ľudová strana a pod.

Rozkol v politických stranách rozdelených medzi slovenské a české bol najviac viditeľný po voľbách v roku 1992,⁸⁷ kedy v českých krajinách zvíťazila Občianska demokratická strana (ODS) a na Slovensku Mečiarove Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS). Politickí lídri oboch strán však mali diametrálne odlišný pohľad na ďalší osud spoločného štátu, čo bolo spôsobené aj skutočnosťou, že sa nejednalo o politické strany založené na celorepublikovom základe. Obe strany sa vo voľbách zároveň snažili svojim programom osloviť predovšetkým elektorát buď iba z českej strany (prípád ODS), alebo slovenskej strany federácie (prípád HZDS). Uvedenú skutočnosť potvrdzuje aj Lukeš, ktorý uvedenú situáciu prisudzuje separátne naladeným politickým elitám, predovšetkým v slovenskej časti federácie, najmä v Mečiarovom HZDS.⁸⁸

⁸⁴Rozdiely medzi Čechmi a Slovákmí, prirodzene, existovali. Počas novembra 1989 sa prejavili napríklad nekoordinovanými akciami proti komunistickej moci v štáte. Významný rozdiel, na ktorý sa snažíme upozorniť, je potrebné vnímať z pohľadu nacionalizmu, kde napríklad november 1989 je potrebné vnímať z pohľadu samostatnosti realizácie týchto akcií (t. j. akcie Slovákov a Čechov neboli vzájomne koordinované), nie z pohľadu samostatnosti ako snahy nacionalistických strán rozbiť federáciu.

⁸⁵Ján Čarnogurský, ktorý bol jedným zo zakladateľov KDH, bol synom politika Slovenského štátu, Pavla Čarnogurského, člena a poslanca za HSĽS.

⁸⁶Vznikla ako radikálna odnož zo SNS. Jej zakladateľom bol Stanislav Pánis.

⁸⁷Veľmi zaujímavá je však poznámka k ďalšiemu smerovaniu federácie, ktorú v rámci analýzy predvolebných programov politických strán priniesla Národná obroda 18. 05. 1992 na str. 1. Redaktori oslovili všetky strany kandidujúce na Slovensku, pričom zistili, že „... unitárny štát nepožaduje žiadna.“ In: ALNER, J. – BOMBÍKOVÁ, D. 1992. Strany a hnutia sa vyslovujú k usporiadaniu – aký štát budeme voliť. In: *Národná obroda* 18. 05. 1992, roč. 3, č. 115, s. 1.

⁸⁸LUKES, IGOR 1995. Czechs and Slovaks: The failure to find a decent pas. In: *Cultural Survival Quarterly Magazine*, roč. 40, č. 4. Dostupné na internete: <<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/czechs-and-slovaks-failure-find-decent-past>>.

2.4 Problém neexistencie spoločných osobností

Skutočnosť, že v oboch celkoch federácie neexistovali spoločné osobnosti, ktoré by verejnosť vnímala ako pozitívne pre ďalší vývoj federácie, mala svoj pôvod v neexistencii spoločných politických strán a v konečnom dôsledku zapríčinila rozpad federácie. Jedinými osobnosťami, ktoré boli vnímané ako spoločne v oboch častiach federácie, boli T. G. Masaryk (ako spoločná kladná, avšak historická osobnosť) a Alexander Dubček, po ktorého tragickej smrti neexistovala politická osobnosť stmelujúca Čechov aj Slovákov.

Politické elity v českých krajinách a na Slovensku preferovali riešenie odlišných problémov. Zatiaľ, čo českí politici sústredili svoju pozornosť na ekonomickú oblasť, predovšetkým privatizáciu a reformy, slovenskí politici sa po roku 1989 sústredili prevažne na riešenie slovenskej národnostnej otázky.⁸⁹ Lukeš uvádza, že v oboch častiach federácie zároveň neexistovali osobnosti, ktoré by boli vnímané neutrálne, ale predovšetkým negatívne. Upozorňuje napríklad na osobu Jána Čarnogurského, ktorý bol v Čechách vnímaný negatívne z dôvodu angažovania sa svojho otca v HSLS či Mečiara, ktorého Česi považovali za osobnosť snažiacu sa rozdeliť federáciu. Negatívne bol vnímaný napríklad aj spisovateľ Dušan Slobodník, ktorý na konci II. svetovej vojny podstúpil výcvik pre diverzantov vedený nemeckou armádou, a aj napriek tomu sa stal neskôr ministrom kultúry na Slovensku (1992-1994).⁹⁰ Zo strany Slovákov však bol negatívne vnímaný napríklad Edvard Beneš či bývalý komunistický prezident Novotný, ktorý mal negatívny postoj k Slovensku.⁹¹

Slovenské politické elity na začiatku 90. rokov 20. storočia v rámci federácie preferovali predovšetkým vyriešenie národnostnej otázky a postavenia Slovákov vo federácii. Napríklad HZDS sa snažilo vo Federálnom zhromaždení prijať čisto slovenskú ústavu (nebralo ohľad na existenciu federálnej ústavy), opakovane sa vyslovovalo za potrebu prijatia zvrchovanosti slovenského národa⁹² a súčasne žiadalo plnú zvrchovanosť pre Slovensko aj

⁸⁹ V rámci hospodárskych záležitostí sa súčasne objavil aj názor, že model českej ekonomiky nie je vhodný pre Slovensko. Otázky týkajúce sa prerozdelenia spoločného majetku sú však počas obdobia tranzície režimu vždy veľmi citlivé.

⁹⁰ LUKES, IGOR 1995. Czechs and Slovaks: The failure to find a decent pas. In: *Cultural Survival Quarterly Magazine*, roč. 40, č. 4. Dostupné na internete: <<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/czechs-and-slovaks-failure-find-decent-past>>.

⁹¹ KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*, s. 268.

⁹² Návrh deklarácie o zvrchovanosti Slovenska prednieslo v máji 1992 v SNR aj Slovenské kresťansko-demokratické hnutie, deklarácia však nebola prijatá. L. Jurík ešte v tomto období uvažoval, že zvrchovanosť Slovenska môže na jednej strane znamenať buď posun k samostatnosti Slovenska, ale na druhej strane aj prípadný nový, kvalitatívne iný vzťah s Čechmi v spoločnom štáte. In: JURÍK EUBOMÍR 1992. Posun

v rámci medzinárodného postavenia štátu. To však v konečnom dôsledku znamenalo požiadavky rozdelenia štátu. Lídri iných politických strán, napríklad Ján Čarnogurský z KDH, sa síce vyslovil za zachovanie federácie, no v zmysle veľmi voľného zoskupenia oboch štátov. To však tiež predstavovalo nefunkčný model federácie, keďže federáciu je potrebné vnímať predovšetkým v zmysle rozdelenia moci medzi geograficky rozdelené komponenty, ktoré budú nositeľmi tejto moci,⁹³ prípadne ako usporiadanie, v rámci ktorého sú úrady vrátane kompetencií zdieľané na rôznych úrovniach vlády.⁹⁴ Uvedený spôsob myslenia bol v Čechách cudzí, Česi nedokázali pochopiť vnímanie federácie „po slovensky.“

České politické elity, na rozdiel od Slovákov, sa zameriavali na iné problematické aspekty fungovania federácie. Václav Havel ako intelektuál a Václav Klaus ako pragmatik sa snažili ísť demokratickou cestou (vrátane vstupu ČSFR do Európskej únie a do NATO), cestou privatizácie a masívnych ekonomických reforiem. Uvedené myslenie však bolo cudzie slovenským politickým elitám, čo v konečnom dôsledku vyústilo do rozdelenia ČSFR, pričom Klaus trval na tom, aby sa federácia rozdelila rýchlo a bez väčších nepokojov.⁹⁵

Neschopnosť politických elít dohodnúť sa na prioritách federácie tak v konečnom dôsledku znamenala rozpad federácie, s čím súhlasili Václav Klaus (ODS) aj Vladimír Mečiar (HZDS). Na rokovaní, ktoré sa uskutočnilo v júni 1992 v Bratislave, sa predstavitelia HZDS a ODS nezhodli na spoločnom smerovaní federácie, keďže ODS požadovala spoločnú republiku v zmysle federácie s medzinárodnou subjektivitou (celej federácie), no HZDS požadovalo vytvorenie konfederácie s medzinárodnou subjektivitou oboch republík zvlášť. Konsenzus nepanoval ani v iných základných otázkach ako bola napríklad ekonomika.⁹⁶

Voľbu HZDS (konfederáciu) však ODS nepovažovala za spoločný štát, ale za existenciu dvoch samostatných republík. Z uvedeného dôvodu predstavitelia ODS odstúpili od snahy zachovania federácie, pričom potrebu zaistenia riadnej prevádzky štátnej správy na úrovni federácie predstavitelia ODS a HZDS určili do 31. decembra 1992.⁹⁷ „Prijatie

k samostatnosti či kvalitatívne iným vzťahom k ČR. Zvrchovanosť: áno či nie? In: *Národná obroda*, 13. 05. 1992, roč. 3, č. 112, s. 2.

⁹³ LIJPHART, ARENDT 1979. Consociation and Federation: conceptual and empirical links. In: *Canadian Journal of Political Science*, 1979, roč. 12, č. 3, s. 502.

⁹⁴ SKALNIK LEFF, CAROL 1999. Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations. In: *World Politics*, roč. 52, č. 2, s. 210.

⁹⁵ VODIČKA, KAREL 2003. *Příčiny rozdělení Československa: analýza po 10 letech*, s. 4.

⁹⁶ ČSTK 1992. V. Havel: v základných veciach zhoda nie je. In: *Národná obroda* 16. 06. 1992, roč. 3, č. 140, s. 1.

⁹⁷ RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*, s. 341 – 342.

ústavného zákona o zániku federácie vyvolalo záplavu úvah post mortem. Na pozitívnej strane to Klaus hodnotil ako uľahčenie ďalšieho postupu pri rozdeľovaní spoločného štátu, nie však „absolútny zvrät, ktorý by mávnutím kúzelného prútiku vyriešil všetky problémy...“ Mečiar označil v prejave pred početným zástupom na východnom Slovensku spôsob rozdelenia za vysoko kultúrny a vo svete bezprecedentný.⁹⁸

Následne, od 1. januára 1993 vznikla samostatná Česká republika a samostatná Slovenská republika, a to aj napriek tomu, že väčšina spoločnosti na slovenskú aj v českých si želala zachovanie federácie.⁹⁹ Vo viacerých problémoch spôsoboval vznik Slovenskej a Českej republiky občanom aj praktické problémy. Napríklad slovenskí vojaci, ktorí slúžili v českých vojenských útvaroch, mali následne sťažný návrat do slovenských kasární.¹⁰⁰ Za zachovanie federácie sa tesne po voľbách vyslovilo napríklad aj 19 krajanských organizácií v zahraničí, ktoré vypracovali *Vyhlásenie k otázke spoločného štátu Čechov a Slovákov*, v rámci ktorého vyjadrili hlboké znepokojenie nad vývojom v ČSFR vrátane apelovania na politikov a politické strany za zachovanie spoločného štátu.¹⁰¹

V druhej kapitole bakalárskej práce sa pojednávalo o vzájomných vzťahoch medzi Čechmi a Slovákami po roku 1990. Zistili sme, že obe strany federácie mali na jej budúcnosť diametrálne odlišné názory, čo spôsobilo neschopnosť udržať federáciu životaschopnú. Okrem inštitucionálnych problémov (nefunkčne nastavený model federácie) existovali aj ďalšie významné problémy, napríklad neexistencia pozitívne vnímaných politických elít v oboch častiach federácie, nacionálny prvok v slovenských politických stranách, neschopnosť Čechov pochopiť problémy slovenskej samostatnosti a pod., ktoré skôr alebo neskôr predurčovali definitívny zánik federácie. Vnútorne problémy boli navyše prehĺbené neschopnosťou politických osobností dohodnúť sa, nájsť rozsiahly kompromis, na základe ktorého by bolo možné zachovať federáciu, a to aj napriek tomu, že väčšina spoločnosti v nejakej forme si želala jej zachovanie.

⁹⁸ STEIN, ERIC. 2000. *Česko – Slovensko: konflikt – roztržka – rozpad*, s. 206.

⁹⁹ ABRAHÁM, SAMUEL 1995. *The Break-up of Czechoslovakia: A Threat to democratization in Slovakia? (Causes and Prospects)*, s. 4.

¹⁰⁰ NÁRODNÁ OBRODA 1992. O budúcnosti vojakov a najmä dôstojníkov. Armáda už rozdelená. In: *Národná obroda*, 15. 10. 1992, roč. 3, č. 244, s. 12.

¹⁰¹ ČTK 1992. Apel krajanských organizácií v zahraničí. Postavte sa za spoločný štát. In: *Národná obroda* 29. 05. 1992, roč. 3, č. 124, s. 4.

3 VNÍMANIE ROZDELENIA ČSFR A VZNIKU SAMOSTATNEJ SR POLITICKÝMI ELITMI

Tretia kapitola bakalárskej práce je venovaná rozhovorom, ktoré boli zrealizované v mesiaci január a február 2017 s bývalými politickými lídrami Slovenska: Františkom Mikloškom (KDH), predsedom SNR 1990-1992, poslancom NRSR 1990-2010. Vít'azoslavom Móricom (SNS), prvým predsedom obnovenej SNS 1990-1991 a poslancom federálneho zhromaždenia ČSFR 1990-1992 a Vladimírom Mečiarom (HZDS) premiérom SR 1990-1991, 1992-1994, 1994-1998. Kompletne prepisy rozhovorov sú zaradene ako prílohy A-C. Respondentom boli položené nasledovne otázky:

Čo bol podľa vás najväčší problém fungovania spoločného štátu?

Kedy ste si uvedomili, že Československo sa môže rozpadnúť/ rozdeliť?

Boli podľa vás nominácie Václava Havla na prezidenta a Mariana Čalfu ako federálneho premiéra správne?

Aké ste mali pocity z diania počas pomlčkovej vojny? / predznamenovalo to problémy ktoré prišli v krátkej budúcnosti?

Prečo sa počas spoločných stretnutí slovenských a českých delegácií v roku 1991 prakticky nič nevyriešilo?

Malo podľa vás Československo problémy so spoločnými osobnosťami, ktoré by boli rešpektované v oboch častiach federácie ako noví spoloční lídri?

Mysleli ste si, že po voľbách v roku 1992 je už osud Československa spečatený?

Kedy ste vy nadobudli pocit, že ČSFR už nie možne zachrániť?

Bol podľa vás inštitucionálny model používaný po roku 1989, ktorý umožňoval autonómny vývoj v oboch častiach krajiny zvolený správne?

S odstupom času sa ako pozeráte na rozdelenie ČSFR a vytvorenie dvoch samostatných republík?

Najväčšie problémy spoločného štátu

Najväčší problém identifikovali František Mikloško, Vít'azoslav Móric a Vladimír Mečiar odlišne. Podľa Františka Mikloška bola najväčším problémom emancipácia Slovákov a ich schopnosť dospieť k samostatnému štátu. Naopak, Vít'azoslav Móric sa domnieval, že za

najväčším problémom v prípade spoločného štátu Čechov a Slovákov bolo riešenie všetkých záležitostí v Prahe a súčasne nevyváženosť vzájomných vzťahov v oblasti politiky, ekonomiky, sociálnej sféry a pod. Z pohľadu Vladimíra Mečiara sa jednalo predovšetkým o neschopnosť oboch národov dosiahnuť vzájomnú dohodu. Zároveň však podľa Františka Mikloška a Vladimíra Mečiara existovali zákulisné dohody, podľa ktorých, Slovensko ale aj Česko malo záujem odtrhnúť sa od federácie. Vladimír Mečiar v tejto súvislosti zároveň uviedol, že v prípade problémov s delením štátu bol na českej strane vypracovaný aj plán vojenského zásahu, táto možnosť však bola včas zachytená a nereализovala sa.

Vnímanie pomlčkovej vojny

Ďalšia otázka smerovala na tzv. pomlčkovú vojnu. Pomerne razantne sa k uvedenému problému postavil Vít'azoslav Moric, ktorý v pomlčkovej vojne videl dôkaz českého vnímania Slovenska ako prívesku pre Čechov, ktorí sa na Slovensko dívali zhora („vníмали nás ako akýsi tútorí“). František Mikloško sa k uvedenému problému vyjadril v zmysle nepoznania slovenských reálií zo strany Václava Havla, ktorý nepoznal situáciu na Slovensku. František Mikloško v tejto súvislosti zároveň v rozhovore naznačil, že neschopnosť poznať problémy jednej časti krajiny nie je minulosťou, ale týka sa napríklad aj súčasného postavenia východného Slovenska z pohľadu západu – pričom západné Slovensko nedokáže pochopiť situáciu na východe.

Podobný názor na pomlčkovú vojnu (v zmysle nedostatočného pochopenia slovenskej otázky Čechmi, resp. Václavom Havlom) zastával aj Vladimír Mečiar, ktorý však uviedol, že celá pomlčková vojna mala iné pozadie, spočívajúce v zakrytí iných problémov a jednalo sa o akýsi posledný vystrel už odchádzajúcich komunistických politikov. V súvislosti s Václavom Havlom zároveň dodal, že síce mal záujem riešiť nový názov štátu, ale nevedel ako.

Prezident Václav Havel a federálny premiér Marián Čalfa

Jedine František Mikloško sa v tejto veci vyjadril, že voľba oboch politických aktérov bola v tom čase správnym krokom, keďže Václav Havel bol zvolený jednohlasne vtedy ešte komunistickým parlamentom (čo bolo významným symbolickým prvkom) a Marián Čalfa bol pragmaticky zmýšľajúci človek, ktorý už mal skúsenosti s vládnutím. Aj napriek tomu, že

Václav Havel nepoznal problémy Slovenska (čo sa podľa Františka Mikloška prejavilo napríklad pri pomlčkovej vojne), jednalo sa o významný symbol porážky komunistickej moci v štáte, a v osobe Mariána Čalfu aj prísľub, že nežná revolúcia bude naďalej nežná a prebiehať pokojne a že nový režim sa nebude správať nevraživo voči bývalým komunistom.

Vít'azoslav Mórica vnímal Havlovo zvolenie za prezidenta pomerne rozporuplne, predovšetkým v zmysle jeho vlastných osobných ambícií a aj v zmysle prinavrátania rodinných majetkov, ktoré boli zhabané komunistickou mocou. Václav Havel z tohto dôvodu nebol podľa Vít'azoslava Mórica vhodným kandidátom na prezidenta ČSSR, resp. neskôr ČSFR. Za vhodného kandidáta považoval napríklad Alexandra Dubčeka. Mariána Čalfu však považoval za východisko z núdze, pretože ho považoval za veľmi kvalifikovaného človeka, ktorý bol najpriateľnejší vtedy pre obe strany.

Vladimír Mečiar považoval vzťah Václava Havla a Mariána Čalfu za pomerne pragmatický. Uviedol, že Marián Čalfa a Václav Havel tvorili spojeneckú dvojicu, v ktorej príkazy dával Václav Havel a Marián Čalfa ich plnil, pričom sa Čalfa zaslúžil napríklad aj o vrátenie zhabaného majetku rodiny Havlovej rodiny. Marián Čalfa zároveň v roku 1990 ovládal techniky vládnutia, ktoré vtedy nastupujúce politické elity neovládali.

Možnosť rozdelenia ČSFR a vnímanie rozdelenia ČSFR po voľbách 1992

František Mikloško nadobudol pocit, že Československo sa bude deliť v lete roku 1992 – v čase, keď Václav Klaus upustil od svojej ambície stať sa federálnym premiérom a začal sa uchádzať o post českého premiéra. Takisto sa vyjadril, že snahy o odtrhnutie videl aj na českej strane, jednak zo strany českých nacionalistov, ale aj v ekonomických ambíciách Václava Klauza, ktorý chcel urobiť z ČSFR najrýchlejšie sa ekonomicky transformovanú krajinu a v tomto rýchlym procese by mu HZDS bránilo.

K otázke samostatnosti Slovenska sa Vít'azoslav Mórica vyjadril optimisticky, keďže bol presvedčený, že k osamostatneniu dôjde už počas 80. rokov. Celkový vývoj v spoločnosti totiž smeroval k tejto možnosti. Zároveň spomenul svoje stretnutie s Gustávom Husákom a tendencie Československa smerovať ku konfederácii. Idea samostatnosti Slovenska tak v konečnom dôsledku nebola podľa neho nová, ale predovšetkým oprávnená, no nenaplnená. Osamostatnenie zároveň nevnímal v zmysle odtrhnutia sa od Československa (v zmysle vzniku Slovenska ako samostatného štátu - v terajšej podobe), ale predovšetkým v zmysle

riadenia Slovenska slovenskými elitami, nie centralisticky z Prahy. Počas rozpadu federácie bol preto človekom, ktorý bojoval za osamostatnenie Slovenska v snahe odstrániť nevyváženosť a český útlak. Rozpad štátu však videl jasne už pri svojom vstupe do politiky v roku 1990, Spoločný štát však mal podľa Móricaovho názoru zotrvať až do vstupu SR a ČR do EU, musel by však byť diametrálne odlišným spôsobom nastavený model jeho fungovania. Zároveň, čisto teoreticky pripustil, že v prípade rozpadu Európskej únie v budúcnosti je možné opäť vytvoriť tesnejší zväzok s Českou republikou.

Podľa Vladimíra Mečiara bol rozpad federácie jasný už v roku 1991 po neprijatí pôvodného návrhu kompetenčného zákona (t. j. rozpad vnímal podobne ako Vítázoslav Mórica). V roku 1992 to už teda nebola otázka, či sa federácia rozpadne, ale akým spôsobom (technicky) sa celé rozdelenie štátu vyriešia a kedy. Z rokovaní s Václavom Klausom zároveň spomenul, že dátum 1. január 1993 ako vznik nezávislej Českej a Slovenskej republiky určil práve Václav Klaus, ktorý od 1. 1. 1993 chcel zastavenie federálnych dotácií na vyrovnanie štátneho rozpočtu SR.

Spoloční lídri a spoločné politické strany

Podľa Františka Mikloška sa o tejto otázke veľmi v tých časoch nehovorilo. Nebolo veľmi možné v rámci federácie hovoriť o spoločných osobnostiach, a s blížiacimi sa voľbami 1992 všetci aktéri taktizovali a vystupovali v rámci svojich národných republík a spoločné osobnosti, ktoré by akceptovala česká aj slovenská verejnosť veľmi neexistovali. Pripustil však, že možno Česi mali nejaké osobnosti, ktoré môžeme pokladať za spoločné. Zároveň sa zastavil pri Alexandrovi Dubčekovi, ktorý bol vo všeobecnosti považovaný za jedinú spoločnú osobnosť. Aj proti nemu však vznikla neskôr averzia z českej politickej scény, predovšetkým v ODS okolo Václava Klauza (František Mikloško hodnotil tento stav doslovne ako „snahu o Dubčekovu politickú likvidáciu“).

Podobne ako neexistenciu vzájomne akceptovateľných politických osobností vnímal František Mikloško aj možnosť vytvorenia celorepublikových (federálnych) politických strán. Slováci totiž nemali dôveru v celorepublikové strany, keďže by nemali možnosť čokoľvek presadiť pre Slovensko. Jednalo sa totiž o to, že Česi by na kandidátkach „prekrúžkovali“ Slovákov, a preto bolo jedinou možnosťou oddeliť voľby. Na celorepublikové voľby podľa neho neexistovala dôvera ani vôľa.

Vítězoslav Mórica na otázku spoločných lídrov, resp. spoločných politických strán poznamenal že v ČSFR nebol problém so spoločnými osobnosťami, ale tieto osobnosti mali problémy samé voči sebe. Vladimír Mečiar a Václav Klaus ako „spoločné“ osobnosti sa však dokázali rešpektovať (otázne však zostáva, ako vnímali Václava Klauza Slováci a akým spôsobom Vladimíra Mečiara vnímali v českých zemiach). Za spoločnú osobu bolo podľa Móricovho názoru možné považovať len Dubčeka. Avšak v kontexte rozdelenia štátu pripomenul, že bez ohľadu na spoločné osobnosti bol tento proces rozbehnutý a nedalo sa s ním už nič urobiť.

Vladimír Mečiar nedokázal identifikovať žiadnych spoločných lídrov akceptovateľných v Čechách aj na Slovensku. K Alexandrovi Dubčekovi sa vyjadril pomerne nejednoznačne, keďže Alexander Dubček podľa jeho vnímania zostal myslením v roku 1968. Dubček teda už neurčoval smer v novej demokratickej ére. Pre štát (zvnútra) tak mohol Dubček urobiť veľmi málo. Ale na druhej strane, medzinárodne bol Alexander Dubček podľa Vladimíra Mečiara veľmi uznávaný, a práve na medzinárodnej scéne mohol pre Slovensko urobiť veľmi veľa.

K možnosti vzniku spoločných politických strán sa Vladimír Mečiar vyjadril jednoznačne negatívne, keďže neexistovala vôľa českých ani slovenských predstaviteľov vytvoriť takýto typ strán. Zároveň bolo odlišné ideologické postavenie Slovenska (bolo viac konzervatívne), pričom svoju úlohu zohrali aj sociálne a ekonomické otázky. Slovensko trápila nezamestnanosť, resp. vo všeobecnosti bola vyššia životná úroveň v Čechách ako na Slovensku, pričom české strany nedokázali vytvoriť program, ktorý by akceptovali Slováci.

Vnímanie inštitucionálneho modelu vytvoreného v roku 1989

Podľa Vítězoslava Mórica a Vladimíra Mečiara nebolo smerovanie republiky, resp. jej inštitúcií po roku 1989 správne. Vladimír Mečiar zároveň rozvinul svoju odpoveď, pričom uviedol, že sa jednalo stále ešte o stalinský model usporiadania, ktorý nebolo možné z dlhodobého hľadiska udržať. Zároveň neexistovala ani ochota oboch národov zotrvať v takto nastavenom systéme. Podľa Františka Mikloška sa však tento model dal vyriešiť jedine nejakým kľúčom a nedalo sa to vyriešiť celorepublikovými stranami ku ktorým ani nebola ochota.

Vnímanie ČSFR a potenciál rozdelenia štátu

Rozdelenie ČSFR vrátane vzniku samostatnej Slovenskej republiky vnímali všetky tri oslovené politické osobnosti kladne. Podľa Vítázoslava Mórica bol termín 1. január 1993 posledným termínom, kedy bol vznik samostatného Slovenska možný.

Vznik samostatného Slovenska vníma František Mikloško v súčasnosti pozitívne, a to aj napriek skutočnosti, že hlasoval proti rozdeleniu federácie, proti deklarácii zvrchovanosti a tiež proti ústave samostatného Slovenska. Zároveň si však myslí, že skôr či neskôr by k deleniu republík došlo, keďže emancipačný proces na začiatku 90. rokov prebiehal v Európe veľmi aktívne. Podobne mu vznik samostatnej Slovenskej republiky vysvetlil aj Augustín Marián Húška, ktorý povedal, že práve rokoch 1992 – 1993 vznikali nové štáty a bolo to akceptované veľmocami. V prípade premeškania tohto obdobia by sa následná politická dohoda o rozdelení ČSFR rodila len veľmi ťažko.

František Mikloško sa zároveň k svojmu nesúhlasu so vznikom nezávislého Slovenska vyjadril, že je rád, že nepodporil v tejto otázke pri hlasovaní HZDS a Vladimíra Mečiara. Táto skutočnosť bola pre neho, resp. pre KDĽ, ktorého bol členom, veľmi dôležitá, keďže KDĽ neskôr stálo v prvej línii opozície voči Vladimírovi Mečiarovi. A neskôr pri voľbách v roku 1998 existovala alternatíva voči vládnej moci Vladimíra Mečiara a HZDS, ktorá existovať nemusela.

Vladimír Mečiar uviedol, že rozpad Československa v teoretickej rovine vždy existoval. Skutočnosť, že rozdelenie štátu je reálne, si uvedomil predovšetkým v Hrzánskom paláci v roku 1991, kde vnímal zhoršenie vzťahov medzi Slováckmi a Čechmi. Vznik samostatného Slovenska však vníma veľmi pozitívne a to vrátane spôsobu riešenia rozpadu federácie a výsledku, ktorý Slovensko získalo počas 25 rokov svojej vlastnej existencie. Neskorší rozpad federácie by bol síce možný, no s najväčšou pravdepodobnosťou už nie ako dohoda medzi štátmi, ale ako konflikt.

V tretej kapitole práce boli skúmane postoje troch bývalých politických elít (Frantika Mikloška, Vítázoslava Mórica a Vladimíra Mečiara) k rozpadu Československa vrátane ich vnímania vzniku samostatného Slovenska. Zistené bolo, že ich názory sa v niektorých otázkach rozchádzajú (napríklad základný problém spoločného štátu Čechov a Slovákov), no v mnohých sa ich postoje zároveň zhodujú (neexistencia spoločných osobností a federálnych strán v ČSFR, negatívne vnímanie inštitucionálneho modelu vytvoreného po roku 1989, chápanie samostatného Slovenska a pod.).

Rozpad ČSFR nie je možné podľa dosiahnutých záverov práce vnímať ako jednodimenzionálny jav, ale aj ako súhrn objektívnych (poukazovanie na spoločnú históriu) aj subjektívnych príčin (neschopnosť nájsť stmelujúci prvok), ktoré smerovali k zániku federácie, čo v novembri 1989 pravdepodobne nikto nepredpokladal. Mierové, pokojné rozdelenie ČSFR, aj napriek rôznym hodnoteniam či kritickým vyjadreniam, je však potrebné z pohľadu nenásilnej realizácie vnímať pozitívne, keďže Čechám a Slovensku prinieslo toto riešenie medzinárodné uznanie.

ZÁVER

V tejto bakalárskej práci bol skúmaný rozpad Československa v roku 1992. Mojim cieľom bolo identifikovať hlavné príčiny a dôvody rozpadu Československej federácie, pričom som tvrdil, že nie je možné identifikovať len jednu príčinu, resp. jeden dôvod rozpadu, ale ide o súhrn viacerých príčin a dôvodov. V čase svojho konania bolo rozdelenie Československa v Európe unikátom. Bolo to jedine rozdelenie post- komunistickej federácie, ktoré sa udialo bez akéhokoľvek násillia alebo konfliktu. Rozpad Juhoslávie, ktorý pribiehal prakticky v rovnakom čase a vyvolal krvavú občiansku vojnu ktorej následky sú citeľné dodnes. Takisto ani rozpad Sovietskeho zväzu sa nezaobišiel bez konfliktov a násillia. Uvedená problematika bola skúmaná v troch na seba nadväzujúcich kapitolách.

Bakalárska práca pojednávala o spoločných snahách Čechov a Slovákov vytvoriť spoločný štát. Zistene bolo, že v roku 1918 išlo predovšetkým o pragmatický dôvod zohľadňujúci externé (vonkajšie faktory), napríklad potenciálnu možnosť nárokovania si na časť územia Čiech, resp. Slovenska zo strany Maďarov či Nemcov. Z pragmatických dôvodov sa v tomto období začala do popredia dostávať aj idea čechoslovakizmu, t. j. spoločného, jedného československého národa. Jednalo sa o mimoriadne zavádzajúci prvok kreovania českej a slovenskej štátnosti, keďže z pohľadu Slovákov nebolo možné uvedenú ideu akceptovať. Slovensko, na rozdiel od českých zemí, prekonalo diametrálne odlišný historický vývoj, malo konzervatívnejšie a tiež katolícke myslenie. České krajiny, na rozdiel od Slovenska, boli bohatšie a priemyselne viac rozvinutejšie.

Idea čechoslovakizmu bola po roku 1948 nahradená komunistickou ideológiou, ktorá však, podobne ako idea čechoslovakizmu, potlačovala snahy Slovákov na emancipáciu

v spoločnom štáte. Administratívnym centrom sa stala Praha, pričom Bratislava na dianie v štáte nemala markantnejší vplyv. Čiastočný odklon od tejto situácie mohol nastať na konci 60. rokov 20. storočia, kedy bol prijatý zákon o federácii, ktorý však nikdy nebol uvedený do praxe. Už v tomto období sa však nedalo prehliadnuť, že Česi a Slováci majú záujem ísť svojou vlastnou cestou.

Situácia sa diametrálne zmenila po roku 1989, kedy sa konali masové demonštrácie proti komunistickému režimu. Akcie Čechov a Slovákov však neboli koordinované, líšil sa aj názov antikomunistického hnutia (VPN verzus OF) a tiež dissent (politický v Čechách verzus katolícky na Slovensku). Nejednotnosť spoločných osobností v rámci štrajkov proti komunizmu, nemožnosť vytvorenia jednotnej politickej strany, štrukturálne problémy v ekonomike, rozdielne názory na privatizáciu/ekonomickú reformu štátu, inštitucionálne problémy s prijímaním ústavy, problémy s hlasovaním vo Federálnom zhromaždení a tiež neschopnosť nájsť na tieto problémy spoločné riešenie, ktoré by akceptovali slovenské aj české politické elity, následne vyústili do rozpadu federácie a vytvorenia dvoch samostatných republík. Rozpad federácie je preto potrebné vnímať ako multidimenzionálny jav zložený z objektívnych aj subjektívnych príčin.

V praktickej časti svojej práce som sa venoval hĺbkovým rozhovorom s bývalými politickými elitami Slovenska: Františkom Mikloškom, Vladimírom Mečiarom a Vít'azoslavom Móricom. Ich názory na dôvody rozdelenia spoločného štátu sa rôznia. F. Mikloško sa zameriaval hlavne na historické otázky a problémy, Vít'azoslav Móric sa dával dôraz na štrukturálne problémy Československa, ako celková nevyváženosť krajiny ako aj vzťahy a Vladimír Mečiar, predseda vlády SR v čase delenia ČSFR kládol predovšetkým dôraz na neschopnosť dvoch strán dospieť k spoločnej dohode, ktorá by bola akceptovateľná pre obe strany a ako aj problémy vlády v postkomunistickej krajine. Všetci opýtaní sa ale na rozdelenie Československa a na vznik samostatnej Slovenskej Republiky pozerajú pozitívne.

Názory na rodenie spoločného štátu sa až dodnes líšia, a je to stále téma, ktorá rozdeľuje verejnosť na dve strany. Avšak si myslím, že hlavne na pokojný priebeh rozdelenia štátu môžu byť Česi a Slováci hrdí. Dnes sú vzťahy medzi Čechmi a Slovákami najlepšie v histórii a domnievam sa, že je to aj vďaka rozdeleniu spoločného štátu a vytvoreniu samostatnej Českej a Slovenskej republiky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV (References)

ABRAHÁM, SAMUEL 1995. *The Break-up of Czechoslovakia: A Threat to democratization in Slovakia? (Causes and Prospects)*. Essay submitted to the Research Support Scheme of Central European University as the condition to fulfil requirements of RSS grant No. 815/91. 27 s.

ALNER, J. – BOMBÍKOVÁ, D. 1992. Strany a hnutia sa vyslovujú k usporiadaniu – aký štát budeme voliť. In: *Národná obroda* 18. 05. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 115, s. 1.

BENEŠ, EDVARD 1947. *Úvahy o slovanství*. Praha: Čin, 1947. ISBN neuvedené. 366 s.

CABADA, LADISLAV 1995. Mají multietnické státy šanci přežít? In: *Mezinárodní politika*, 1995. ISSN 0543-7962, roč. 19, č. 4, s. 25 – 27.

ČSTK 1992. V. Havel: v základných veciach zhoda nie je. In: *Národná obroda* 16. 06. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 140, s. 1.

ČTK 1992. Apel krajanských organizácií v zahraničí. Postavte sa za spoločný štát. In: *Národná obroda* 29. 05. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 124, s. 4.

GELLNER, ARNOŠT 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hříbal, 1993. ISBN 80-900892-9-1. 159 s.

HLOUŠEK, VÍT – KOPEČEK, LUBOMÍR 2010. *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3192-6. 320 s.

HRNČÍŘOVÁ, EVA – SCHUSTER, ROBERT 2010. „Když to už vypadá, že není další řešení, opět se nějaké najde.“ In: *Mezinárodní politika*, 2010. ISSN 0543-7962, roč. 34, č. 10, s. 18 – 21.

HUSÁK, GUSTÁV 1950. Z materiálu IX. sjazdu KSS. O nacionalistickej úchylke v strane. In: *Nová mysl: revue marxismu-leninismu*, 1950. ISSN neuvedené, roč. 6, č. neuvedené, s. 516 – 525.

JURÍK LUBOMÍR 1992. Posun k samostatnosti či kvalitatívne iným vzťahom k ČR. Zvrchovanosť: áno či nie? In: *Národná obroda* 13. 05. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 112, s. 2.

NÁRODNÁ OBRODA 1992. O budúcnosti vojakov a najmä dôstojníkov. Armáda už rozdelená. In: *Národná obroda* 15. 10. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 244, s. 12.

NÁRODNÁ OBRODA 1992. Otázniky nad jednotou Belgicka zostávajú. Nové dimenzie jazykového sporu. In: *Národná obroda* 01. 09. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 206, s. 5.

KLIMOVSKÝ, DANIEL 2014. *Základy verejnej správy*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-8168-002-1. 455 s.

KOŠICKÝ VLÁDNY PROGRAM 1945. [on-line]. [cit. 12. 10. 2016]. Dostupné na internete: <[http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Ko%C5%A1ick%C3%BD%20vl%C3%A1dn%C3%AD%20program%20\(5.4.%201945\).pdf](http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Ko%C5%A1ick%C3%BD%20vl%C3%A1dn%C3%AD%20program%20(5.4.%201945).pdf)>.

KOVÁČ, DUŠAN 2007. *Dejiny Slovenska*. 2. doplnené a rozšírené vydanie. Praha: Naklatelství lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-899-0. 423 s.

KREJČÍ, OSKAR 2010. *Geopolitika střeoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*. 4. aktualizované vydanie. Praha: Professional Publishing, 2009. ISBN 978-80-7431-018-8. 399 s.

LJPHART, ARENDT 1979. Consociation and Federation: conceptual and empirical links. In: *Canadian Journal of Political Science*, 1979. ISSN 0008-4239, roč. 12, č. 3, s. 499 – 515.

LUKES, IGOR 1995. Czechs and Slovaks: The failure to find a decent pas. [on-line]. In: *Cultural Survival Quarterly Magazine*, 1995. ISSN neuvedené, roč. 40, č. 4. [cit. 12. 10. 2016]. Dostupné na internete: <<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/czechs-and-slovaks-failure-find-decent-past>>.

MASTNY, VOJTECH 2000. The historical experience of Federalism in East Central Europe. In: *East European Politics and Societies*, 2000. ISSN 0888-3254, roč. 14, č. 1, s. 64 – 96.

OLACH, BOHUMIL 1992. Predvolebné rozhovory. Cez samostatnosť a neutralitu k prosperite. In: *Národná obroda* 11. 05. 1992, ISSN 1335-4661, roč. 3, č. 110, s. 3.

RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Zväzok I. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997. ISBN 978-80-8888-010-3. 360 s.

RYCHLÍK, JAN 1997. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Zväzok II. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997. ISBN 978-80-8888-009-2. 554 s.

RYCHLÍK, JAN 2002. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vztahy 1989-1992*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002. ISBN 80-8888-002-5. 457 s.

SKALNIK LEFF, CAROL 1999. Democratization and Disintegration in Multinational States. The Breakup of the Communist Federations. In: *World Politics*, 1999. ISSN 1086-3668, roč. 52, č. 2, s. 205 – 235.

STEIN, ERIC. 2000. *Česko – Slovensko: konflikt – roztržka – rozpad*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0752-0. 371 s.

ŠPIESZ ANTON 1992: *Dejiny Slovenska. Na ceste k sebauvedomeniu*. Bratislava: Perfekt, 1992. ISBN 978-80-85261-44-8. 193 s.

ÚSTAVNÝ ZÁKON č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

VODIČKA, KAREL 2003. *Příčiny rozdělení Československa: analýza po 10 letech*. [on-line]. [cit. 12. 10. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.vodicka.net/historcas2.pdf>>. 10 s.

ZÁKON č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom slovenskom štáte zo dňa 14. marca 1939.

PRÍLOHA A: ROZHOVOR S FRANTIŠKOM MIKLOŠKOM

Čo bol podľa Vás najväčší problém fungovania spoločného štátu?

Ja si myslím že postupná, akoby vnútorná emancipácia Slovenska. Slovensko je konzervatívne a ono to nechcelo vysloviť tak nahlas, že chceme samostatný štát, okrem toho malo zrejme aj strach, lebo si nikdy nič podobné poriadne nevyskúšalo. Ja si myslím, že Slovensko tak nejak vnútorne k samostatnému štátu dospelo.

Takže bol to proces zretia?

Bol to proces zretia, ktorý nikto nevedel dobre vysloviť, ale zase vnútorne to k tomu smerovalo. Európa je Európou národov, pamätám sa, keď som bol predseda parlamentu prvá návšteva bola u nás predsedu slovinskej vlády Loize Petarlen, vtedy bola ešte Juhoslávia a on povedal, že Európa musí byť Európou národov a národných štátov. Čiže takto je to v Európe vnútorne zakódované a národy ktoré nemajú svoj štát v sebe cítia akúsi frustráciu. Ja si myslím, že to bolo vnútorne zakódované aj v Slovensku.

Že to bol taký proces postupného zretia po nežnej revolúcii

Ja sa priznám, že týmto som bol trochu zaskočený – nacionalizmom, alebo tým, že sa stala národná otázka prvoradá, pretože ja poviem, že v čom bol môj vnútorný problém, že som sa teda nejakým spôsobom, k tomu nie že nevedel k tomu postaviť, ale, že som sa postavil k tomu negatívne, teda že som bol proti rozdeleniu. Po prvé ja som bol fascinovaný slobodou, ktorá tu zrazu nastala. Ja som sa narodil v roku 1947 a celý môj život bol nejakým spôsobom

spojený s prenasledovaním, a s tým, že komunizmus tu bude ešte strašne dlho. To, že komunizmus padne sme si nevedeli predstaviť. A odrazu padol a ja som bol slobodný. Ja som nemusel chodiť na výsluchy, ja som vedel, že už nemám v byte odpočívacie zariadenie, že som slobodný človek. Čiže ja som bol fascinovaný slobodou a nemal som žiadne iné problémy. A druhá vec, že my sme boli pri moci – tá prvá garnitúra 1990-1992, to boli ľudia, čo boli priatelia z Čiech a na Slovensku, to sme boli disidenti. A vôbec ma teda nenapadlo, že by to malo viesť k nejakému rozdeleniu, alebo k nejakému konfliktu. Pretože s týmito priateľmi sme minimálne posledných 20 rokov zápasili o to, aby bola krajina slobodná. Čiže sám som bol prekvapený z toho, že po páde komunizmu to prišlo tak rýchlo. Ved' ešte na tých novembrových námestiach, teda sme boli tie státisíce ľudí vnútorne spojení s Prahou, Čechami, Moravou. Ľudia tam skandovali, sme jeden národ a neprešiel mesiac, dva a tieto novembrové nálady upadli. Komunizmus bol porazený, symbolom sa stala voľba Václava Havla za prezidenta a vyhlásenie predčasných volieb a odrazu tá vlna začala prerastať v to, že chceme samostatný štát.

Aké ste mali pocity počas pomlčkovej vojny. Predznamenovalo to problémy, ktoré prišli v krátkej budúcnosti.

Ja si myslím, že Václav Havel to nerobil z nejakého úmyslu. Václav Havel nepoznal celkom slovenské realie, to mi povedali viacerí ľudia z jeho okruhu, že on prakticky to Slovensko nepoznal. On sem málo chodil, a keď sem už aj išiel, tak ho väčšinou štátna bezpečnosť na rieke Morave aj tak obrátila. On tieto veci nejako tak nevnímal a neuvedomoval si. On v akomsi zjednodušenom rozmýšľaní chcel dať to socialistické odtiaľ preč. Z toho vznikla československá republika, čo bol pre nás symbol unitárnej republiky – 1. republiky. Kedy tu bola snaha o vytvorenie československého národa, československého jazyka a pod. Teda vystúpila slovenská strana, že žiadala pomlčku, čo zase Česi neboli ochotní prijať, pretože symbol pomlčky pre nich znamenal rok 1938 a obsadenie Nemcami. Tam sa prvýkrát ukázalo, že symboly sú neuveriteľne dôležité v životoch národov a ako jedno nešťastie posunutie nejakého symbolu, alebo urazenie symbolu vyvolalo emócie. Ale to všetko hovorí len o tom, že niekde v podhubí táto slovenská otázka už tlela. A že ten vzťah keď sa odrazu stratil spoločný nepriateľ – komunisti, odrazu tu znovu vyrástol problém väčšieho brata a menšieho brata Čiech a Slovenska. Proste tá Praha a Česi vnímali problémy Slovenska asi tak ako my tu teraz vnímame problémy východu. Proste prehliadame to. A naopak ľudia, ktorí sem prichádzajú napr. z Košíc tým v prvom rade im ide o to, brániť svoje regionálne problémy a nemajú zmysel pre celú krajinu. Čiže tento problém vyrástol vo chvíli keď sme nemali spoločného nepriateľa. Zrazu sa tu ukázal vnútorný problém. Tu si treba položiť otázku na čom bola postavená Československá republika. Ved' keď sme už potom tak diskutovali súkromne aj s Václavom Havlom on vždy hovoril. Tam sme boli Ján Čangurský a ja niekedy aj Peter Zajac. Páni ja som posledný, ktorý by som chcel, brániť Slovákom aby sa osamostatnili, ale uvedomme si, že tí naši otcovia – zakladatelia to nemysleli zle, proste vás tá československá republika bráni pred Maďarmi, nás bráni pred Nemcami. Okrem toho v priestore Strednej Európy, ak nepočítam do toho Poľsko, zoberieme teda Československo, Maďarsko, Rakúsko, tak tam Československo bolo najväčšie. Bolo väčšie ako Rakúsko, ako Maďarsko. To hrá svoju politickú rolu, keď nejaký štát je najväčší. Bolo jasné, že po rozdelení sa odrazu Maďari stanú väčší, Rakúšania budú väčší hoci nie od Čechov, ale že tá

rovnováha síl sa nejakou naruší. Toto boli politické dôvody, tu sa dá nekonečne diskutovať, že ako sa dala vytvoriť hranica, najmä na juhu Slovenska. Tá sa asi nedalo, lebo zo Slovenska by stala taká nejaká čiarka. Hitler sa kedysi vyjadril o Československu, že je to umelý útvar, on nejakou pochopil vo svojej politickej intuícii, že Česi a Slováci sú iní.

Áno československí národ sa nikdy nepodarilo sformovať.

Ani to zrejme nebolo možné, pretože história tých 1000 rokov bola iná. Česi išli ináč a Slováci išli ináč skôr s Maďarmi. Je teda možné, že Československo sa dlhodobo nedalo udržať.

Keď si zoberieme, tak aj v roku 1938 pomlčka zmenila názov štátu na Česko-slovensko a po krátkom čase sa spoločný štát rozpadol. Môžeme povedať, že sa toto opakovalo aj po pomlčkovej vojne, aj keď ten časový odstup bol samozrejme dlhší.

To je ten istý problém symbolov medzi Maďarmi a nami. Maďari žiadali autonómiu a v našich mysliach po autonómii prichádza samostatnosť. Čiže symboly hrajú obrovskú rolu, nesú v sebe akúsi pamäť histórie aj s tými dobrými aj zlými stránkami.

Vo svojej práci sa mi podarilo identifikovať len jeden symbol, ktorý by bol akceptovaný tak na českej ako aj slovenskej strane a to bola vlajka.

Áno, ono je to zvláštne, lebo Václav Klaus to asi vystihol, o čo asi ide. Ten problém Slovenska bol, že o nás vlastne nikto nevie. Že všetko je czecho, a že v zásade sa musíme prispôbovať tomu väčšiemu Česku, a to sa ukázalo v športe a pod.. Václav Klaus povedal Jánovi Čarnogurskému pred voľbami 1992, on bol vtedy ešte podpredseda federálnej vlády, že proste po voľbách to treba riešiť rýchlo a on teda ponúka Slovákom, aby si tlačili vlastné poštové známky. On vycítil, že ten náš problém je vnútorný, že nikto o nás nevie, a že zapadáme v tom väčšom Česku. A je možné, že keby sme mohli hrať futbal, alebo hokej ako Slovensko a nie Československo, že naša seba identifikácia by asi bola iná.

Toto sa napríklad deje aj vo Veľkej Británii, že Anglicko, Škótsko, Severné Írsko a Wales majú oddelené futbalové mužstvá.

Majú oddelené mužstvá a preto to celkom fungovalo. No teraz sa to trochu chveje. Zdá sa, že definitívne to nebude platiť, ale tá sebaidentifikácia, možnosť predstaviť sa v tej svojej vlastnej podstate, bola kľúčová.

Boli podľa vás nominácie Václava Havla na prezidenta a Mariana Čalfu ako federálneho premiéra správne?

Ja som presvedčený, že áno.

Pri oboch?

Áno, pretože, to bola politická realita. Predstavme si, že to federálne zhromaždenie ešte nie je kooptované, čiže je čiste komunistické, ako aj všetky snemovne. Václav Havel bol za prezidenta zvolený jednohlasne, čo bol naozaj psychologický zlom, potvrdzujúci, že sa tu naozaj niečo mení. Ja som bol potom s Václavom Havlom na zahraničnej ceste v USA, a to bola triumfálna cesta. Václav Havel sa zrazu stal symbolom nového Československa a na neho sa upreli veľmoci. To by nebolo išlo bez toho, keby komunistickí poslanci nemali podvedomú istotu, že ich tu nezačnú kántrit'. A práve v osobe Mariana Čalfu, že bol postavený do popredia federálnej vlády mali istotu, že revolúcia bude pokračovať ďalej ako nežná, a že vo voľbách sa to začne tak prirodzene kryštalizovať ďalej. Takže ak to zoberieme politicky a uvedomíme si, že my sme vtedy nemali, ale ani sme nechceli žiadne brutálne kroky, tak to bolo možné iba takýto spôsobom. Som o tom presvedčený.

Ale keď si zoberieme Václava Havla, Slovensko bola pre neho jedna veľká neznáma.

Áno, ale v tej chvíli bol ťahúňom a symbolom nielen Československa, ale aj celej postkomunistickej vlády.

Ale on ani často ako prezident nechodieval na Slovensko, nemal vrúcny vzťah k Slovensku ako napr. T. G. Masaryk, ktorý mal rád toho prostého Slováka a rád chodieval na Slovensko. A toto u Václava Havla práve chýbalo. Nestal sa na Slovensku takým symbolom ako v Čechách.

Ja som sa na to pýtal Kňazka, ktorý bol jeho poradca, že ako on teda vidí vzťah Havla k Slovákom. On povedal, že Havla to nezaujímá, Havel je Európan, on sa v myšlienkach pohybuje niekde inde a keď je tu už zle, tak sem uteká. Ja som ho väčšinou doprevádzal v aute ako predseda slovenského parlamentu, on bol vždycky v absolútnom nervovom napätí. My sme si sadli do auta a Havel povedal: „Ja sem zhroucen.“ Havlov poradca mi hovoril, že má vnútorné stresy z každej cesty na Slovensko, nikdy nevedel ako to tu dopadne, čo ho tu čaká. Už cítil ten narastajúci nacionalizmus, ale vedel byť statočný. Havlovci boli tvrdí ľudia a on prežil väzenia, bol 20 rokov lídrom opozície, to hovorí o tom, že bol vnútorne pevný človek. Toto sa ukázalo v dvoch kľúčových momentoch. Prvý bol 14. 3. 1991 keď bol položiť veniec k pamätníku ČSR pre Slovenským národným múzeom v Bratislave a povedali mu, že na námestí SNP sú nacionalisti za samostatný štát. On chvíľu rozmýšľal a povedal „Ideme tam. Ja nie som zbabelec, aby som sem prišiel a vyhol sa tomuto námestiu“. Na námestí SNP nás skoro zlynčovali, ja som prvý raz videl, že stačil jeden blbý, zlý úsmev a ľudia by nás dobili, oni boli v extáze. Druhýkrát to bolo 28. 10. 1991, keď sme boli v Národnom divadle, bol tam pred SNP nejaký meeting k výročiu ČSR a neodporúčali Havlovi tam ísť, že tam už lietajú vajíčka. Tak sme stáli na chodbe a rozmýšľali a Havel povedal: „Ideme“. A schytali sme všetci vajíčka, ale Havel vedel, že už neprehovorí, že ho vypískajú, ale povedal chvíľou ticha si uctíme pamiatku všetkých tých, ktorí sa zaslúžili o dobro, blahobyt a kultúru tejto krajiny. Tak sme to tam odstáli a odišli. Čiže on sa nikdy

nevyhol nejakej konfrontácii, ale zase on zrejme ako umelec cítil, že sa tu dáva čosi do pohybu.

Čo sa týka Mariana Čalfu, bolo takým nepísaným pravidlom, že keď prezident bol Čech premiér by mal byť bol Slovák, čo malo pôsobiť ako protiváhy. V prípade Mariána Čalfu, ktorý žil 20 rokov v Prahe, on už nebol najlepším reprezentantom takejto slovenskej protiváhy.

Ja som sa s Mariánom Čalfom celkom spriatelil, stretávali sme sa pri všetkých príležitostiach. Marián Čalfa je naprosto pragmatický človek. To dokazuje aj to, že po skončení nášho volebného obdobia, on išiel do advokátskej kancelárie a stal sa veľmi známym a uznávaným advokátom v Prahe. Bol to vnútorne schopný človek. Keď bol komunizmus prispôobil sa tomu, že je komunizmus a išiel s komunistami a keď bola sloboda šiel s nami. To bola častá vlastnosť mnohých komunistov, že oni neboli komunisti z vlastného vnútorného presvedčenia, cítili v sebe schopnosť, vedeli, že keď nebudem v strane, nebudem to môcť dotiahnuť nikam. Ešte sa vrátim k Václavovi Havlovi. Všetci zazlievali, že Dubček nebol prezident, ale myslím si, že treba popísať tú scénu v kontexte. Dubček prišiel do Prahy prvýkrát v novembrových dňoch na Václavské námestie a všetci kričali Dubček na hrad. Vtedy nikto nevedel ani netušil, že komunizmus padá, vtedy sa myslelo, že konečne prichádza perestrojka aj do Československa. A Dubček bol zárukou, že to pôjde líniou humanizácie. Ale za krátky čas sa pri rokovaní ukázalo, že to vlastne celé padá úplne, že Rusi sa nebudú do toho miešať, a v okolitých krajinách to už padlo. Tak potom treba otvorene povedať, že Dubček je najznámejší Slovák, vo svojej dobe zohral obrovskú rolu, ale v tej chvíli už nemal čo povedať. Ja som s ním bol veľmi často, my sme boli v komisiách, ale on už túto novú realitu nevnímal. Bývalí komunisti, tí ktorí išli do disentu, tí vnímali novú realitu, napr. Šimečka, Kusý. Ale komunisti ako Dubček, ktorí čakali na zmenu niekde v ústraní a iba medzi sebou sa stretali, im sa vnútorný pohľad splásoľ. Za 20 rokov sa doba posunie veľmi ďalej. Za 20 rokov po svojom odchode by som už ja nevedel vstúpiť do politiky. Čiže týmto ľuďom ušiel čas.

Čo sa týka Mariana Čalfu nebolo lepšie na miesto federálneho premiéra dať niekoho žijúceho na Slovensku, ktorý by bol lepším reprezentantom slovenských záujmov vo federálnej vláde?

Povedzme si otvorene, že sme veľmi nemali koho, tie základné zmeny spoločnosti a napr. zákony sa robili v Prahe. My sme odtiaľto nevníмали celú republiku, v celej komplexnosti, čiže to nie je tak jednoduché postaviť federálneho predsedu vlády.

Kedy ste uvedomili že Československo sa môže rozpadnúť/ rozdeliť? Ten prvý pocit, že sa to môže stať.

Ja sa priznám, že som videl, že sa nám nedarí. Tam bola jedna chyba, ešte sa trochu vrátim, Havel nás zavolať na prvú diskusiu na Vikárku a povedal nám, aby sme vyložili ako si predstavujeme budúce štátoprávne usporiadanie. VPN mala pragmatický pohľad, že treba to

nejako zosúladiť, aby to nebolo riadené len z Prahy, aby kde sa dá to išlo podľa subsidiarity. Ale to nebol zásadný prielom, ostatní nemali nič a Ján Čarnogurský do toho vstúpil myšlienkou o zmluve. To sa ukázalo, že toto by mohol byť nový začiatok, ja som sa ho pýtal, prečo trvá na zmluve. On povedal, zmluvu robia rovnocenní partneri, Česi nás musia zobrat' za rovnocenných, a keď my urobíme zmluvu začíname od znovu, akoby novú históriu. Lenže zmluva sa ukázala ako nekonečne komplikovaná podľa mojej mienky aj nerealizovateľná. Predstavme si krajinu, ktorá 70 rokov je previazaná všetkým, nielen zákonmi, energetickými záležitosťami, rodinnými väzbami a odrazu vyvstane vymyslieť systém, ktorý vytvorí od základu dva nezávislé prvky – Čechy a Slovensko – a z toho vznikne niečo nové a to nebolo možné uskutočniť v tak krátkom čase a podľa mojej mienky sa to vôbec nedalo. Táto myšlienka sa jednoducho zrútila. Ja som to nevnímal že by mohol nastať rozpad štátu, my sme len cítili, že prehrávame politicky. Rozdelila sa VPN a Vladimír Mečiar začínal byť silnejší a získaval obrovskú popularitu. Potom s rozdelilo aj KDH a vzniklo SKDH na čele s Klepáčom. Napriek všetkému stále som ešte nemal pocit, že republika končí. Ján Čarnogurský navštívil na jar 1992, pred voľbami pápeža Jána Pavla II a on sa ho pýtal, či sa Československo rozpadne. Ján Čarnogurský vyslovil myšlienku, že pravdepodobne áno, jednotné Československo sa už nedá zachrániť. Ján Čarnogurský to cítil politicky viac. Ja som nadobudol pocit, že Československo končí vo chvíli, keď Václav Klaus, po voľbách v roku 1992, odstúpil od formovania federálnej vlády a uchádzal sa o post českého premiéra. V tej chvíli som pochopil, že Československo končí, Česi sa rozhodli, že končia.

Malo podľa vás Československo problémy so spoločnými osobnosťami, ktoré by boli rešpektované v oboch častiach federácie ako noví lídri?

Ja mám pocit, že o tomto sa vtedy veľa nehovorilo. My sme boli tak zauzlení vo svojich rokovaníach a v tom, že sa dostávalo čoraz viac od seba a že vlastne noví lídri už začali, okrem Havla, ktorý sa neskôr vzdal úradu prezidenta, už začali vystupovať v rámci svojich republík aj v záujme svojich republík. Tu sme už všetci taktizovali v rámci blížiacich sa volieb. A odrazu sa už strácala myšlienka federácie a zároveň s ňou sa strácala aj ambícia presadiť sa na federácii.

Po roku 1989 chýbali osobnosti ktoré by boli rešpektované v oboch častiach republiky, spoločné oporné body?

Česi ich aj mali, my sme ich veľa nemali, bol Alexander Dubček, potom však začala najmä v ODS, okolo Václava Klauza vznikať proti Dubčekovi obrovská averzia a povedal by som, že až snaha o jeho politickú likvidáciu, ale my sme neponúkli nikoho a pýtam sa, či sme vôbec mali niekoho.

Mysleli ste si že po voľbách v roku 1992 je už osud Československa spečatený?

Nadobudol som presvedčenie, že Československo končí keď sa Václav Klaus rozhodol, že bude kandidovať na post českého premiéra. Mne vtedy jeden radikálny český politik povedal, že Česi sa odtrhnú, a ja som sa opýtal a keď neprejde referendum, alebo ústavný zákon, a on povedal, že sa odtrhnú aj jednostranne, už nechcú mať nič spoločné so Slováckmi a im to svet

uzná, že ich pozícia vo svete je natoľko silná. Václava Klauša k tomu viedli aj pragmatické dôvody. Bol naplnený ideou, že vytvorí z Československa, čo najrýchlejšie ekonomicky transformovanú postkomunistickú krajinu. V kuloároch sa hovorilo, ale samozrejme to nebolo potvrdené, že Klaus túži na transformácii Československa získať Nobelovu cenu za ekonómiu. To boli ale kuloárne reči na úrovni klebiet. Ale vystihovali tú jeho aspiráciu, že chcel urobiť transformáciu čo možno najrýchlejšie. Federálne zhromaždenie po voľbách 1992 sa skladalo zo snemovne ľudu a snemovne národov. V snemovni ľudu mali Česi vždy väčšinu, ale v snemovni národov bola česká snemovňa národov a slovenská snemovňa národov v pomere 1:1 a prakticky neexistovala možnosť, aby nejaký návrh v tejto snemovni prešiel, pretože slovenská snemovňa bola úplne iná ako česká. HZDS a SNS mali na našej strane naprostú väčšinu a tiež by v snemovni prebiehal politický boj a Slováci by vydierali Čechov pri schvaľovaní zákonov. Václav Klaus pochopil, že to nemá konca a treba s tým seknúť a koniec. Aj táto situácia prispela k tomu, že rozchod bol rýchly a v zásade veľkorysý, bez nejakých konfliktov.

Prečo sa počas spoločných stretnutí slovenských a českých delegácií v roku 1991 prakticky nič nevyriešilo?

Pred voľbami v roku 1992 som bol v relácii „Co týden dal“ s Václavom Klausom. Po relácii mi Václav Klaus povedal, že nie je možné aby sme po voľbách chodili po hradoch a zámkoch a dojednávali sa. Predsedovia víťazných strán sa musia dohodnúť, následne preniesť svoju vôľu na svoje politické strany a tieto politické strany musia zabezpečiť ich schválenie v parlamente, a to rýchlo. Havlova, umelecká myšlienka bola, že teba dobre nech to robia predsedníctva národných rád. Predsedníctvo ČNR a predsedníctvo SNR bolo niečo ako kolektívna hlava štátu, teda ja ako predseda SNR som bol kvázi slovenský prezident. Václav Havel chcel, nech tieto dve kolektívne hlavy štátu začnú budovať federáciu a hľadať spôsob usporiadania zdola a nie autoritatívne natlačenie federálu. Lenže predsedníctvo SNR nebolo schopné už samo v sebe žiadneho konsenzu. Najmä po tom, ako sa rozdelilo VPN a vzniklo HZDS, neskôr SKDH, v SNR boli zastúpené všetky politické strany. My sme sa pri rokovaní s Čechmi nevedeli pohnúť, rokovania prebiehali tak, že Slováci sa hádali pred Čechmi medzi sebou a predsedníctvo ČNR sa na nás pozeralo a snažilo sa nás upokojiť. Čiže to bolo zle odhadnuté. Symbolicky to malo veľkú cenu, ale prakticky nebolo možné sa niekam pohnúť.

Takže stroskotanie týchto rokovaní bolo skôr na slovenskej strane ako na českej?

Áno, my sme nevedeli čo chceme a ešte sme boli aj roztriešení. Václav Havel presadzoval model jednokomorového federálneho parlamentu. Druhú komoru by tvorili predsedníctva SNR a ČNR. Bolo to veľmi jednoduché a bola v tom priamo ukotvená participácia národných rád na federálnej úrovni. Tam sa mohlo vetovať a podobne. No my sme nedôverovali takémuto modelu ani nie kvôli Čechom, ale hlavne kvôli nám. Slovenská skúsenosť najmä z prvej republiky bola totiž taká, že vždy tí menší sa spojili s Prahou proti väčšine. Čiže my sme vedeli, že predsedníctvo SNR nie je schopné celostne brániť slovenské záujmy a môže

sa stať, že bude kúpené a napr. nejaká jeho časť sa spojí s Prahou, lebo tam nájde výhody. My sme boli v takej schizofrenickej situácii.

Bol podľa vás inštitucionálny model používaný po roku 1989, ktorý umožňoval autonómny vývoj v oboch častiach krajiny zvolený správne?

Niektorí ľudia by chceli, aby slovenská história začala 1. 1. 1993 aj politicky. Prezident Michal Kováč má na hrobe napísané prvý slovenský prezident a Jozef Tiso má na svojom hrobe napísané prvý slovenský prezident, no tak ako s v tom môžeme vyznať? Ale 1. 1. 1993 má históriu, ktorá začala Pitsburskou dohodou, tam prvýkrát zaznela myšlienka autonómie, potom celé autonomistické hnutie 20. a 30. rokov, ktoré reprezentovalo väčšinu politickej scény na Slovensku, tu už sa budovala základná myšlienka slovenskej štátnosti. Potom prišla vojnová slovenská republika, my môžeme o nej diskutovať tak i onak, ale bola tu a vytvorila takisto vedomie slovenskej republiky a potom celé obdobie komunizmu aj to unitaristické, ktoré symbolizoval Novotný bolo vždy represné na akýsi slovenský separatizmus. Čiže myšlienka slovenskej republiky žila ďalej a túto myšlienku posunul veľmi ďalej Husák, Dubček a všetci, ktorí v 1968 presadili myšlienku federácie. Čiže tam sa už vytvorili orgány pripravené na samostatnosť. Ved' my sme nič nemenili v roku 1993, to bolo všetko pripravené a už sme vedeli aj ako sa to robí. To, že bola federácia taká, že vždy rozhodla komunistická strana, to je iná vec, ale štrukturálne to proste fungovalo. Čiže vznik slovenskej republiky 1. 1. 1993 bol kontinuálny a išiel celým storočím.

Počas volieb v roku 1990 a 1992, ktoré boli oddelene na Slovensku aj v Česku neexistovali žiadne celorepublikové/federálne politické strany. Prečo?

Áno, Slováci mali nedôveru vo federálne strany, vedeli, že v rámci federálnej strany nemajú šancu niečo presadiť, Česi boli 2x tak početní, za takejto situácie by sme prehrali všetko. Dal sa vytvoriť len model/kľúč, podľa ktorého by sa postupovalo ohľadne zastúpení. A pri celorepublikových stranách bolo jasné, že nemáme šancu. Pri voľbách existuje princíp prekrúžkovania a v prípade že by boli federálne strany, tak by všetkých Slovákov Česi prekrúžkovali. Českí kresťania mali návrh aby sme sa spojili, ale my by sme dostali hlasy a Česi by nás ľahko prekrúžkovali. Zachovanie vzájomnej parity sa dalo riešiť jedine kľúčom, riešiť sa to nedalo priamymi voľbami a celorepublikovými stranami.

Takže jediná možnosť bola oddeliť voľby na Slovensku a v Česku?

Áno

Ale keď si porovnáme situáciu v čase I. republiky, tak na Slovensku boli silné aj celorepublikové strany, ako agrárna strana, KSČ, bol tu samozrejme aj autonomistický blok, ktorý, ale získal najviac okolo 35%, čo je porovnateľné s Mečiarom. Po roku 1989 tu žiadne federálne strany neboli a ani sa nevytvorili.

Nebola vôľa k ich vytvoreniu a nebola ani dôvera.

Ani z jednej ani z druhej strany?

Česi by sa aj snažili, ale tiež nejaký veľký záujem som nevidel. V roku 1992 skúsil Václav Klaus etablovať ODS na Slovensku, ale bez úspechu. ODS si aj myslelo, že vyhrajú voľby na Slovensku, ale strana bola len v rámci Slovenska, s českou ODS mala spoločný len názov. Nie, ja som ani raz nič také nezaregistroval ani zo strany Slovenska ani zo strany Česka. S takým niečím som sa nestretol.

S odstupom času sa ako pozeráte na rozdelenie ČSFR a vytvorenie dvoch samostatných republík?

Vnímam to pozitívne. Je známe, že ja som sa postavil proti rozdeleniu Československa, aj proti vyhláseniu deklarácie zvrchovanosti Slovenska aj proti ústave. Na jednej strane treba konštatovať, predtým bolo jedno Československo, teraz sú dva štáty, ktoré sú menej významné, ale na druhej strane, to o čom sme hovorili, ten vnútorný emancipačný proces, ktorý na Slovensku pokračoval, ten mal obrovský význam. Slováci sa prvýkrát nemôžu na nikoho vyhovárať, vieme čoho sme schopní, vieme aký sme pokiaľ ide o naše vlastenectvo, pravda sa za tých 24 rokov už ukázala. Je to v poriadku, pre mňa samozrejme je popri aspoň nejakej slušnej ekonomike, aby ľudia normálne žili, pre mňa je najvyšším atribútom zmyslu štátu alebo národa je kultúra a vzdelanosť. Na toto stále tak akosi čakáme, nemyslím si, že by sme boli na tom podpriemerne, ale stále čakáme, že sa staneme rovnocenným partnerom európskych národov a štátov. Ale nemohlo to ísť inak.

Ak by sa Československo nerozdělilo v roku 1992, myslíte si, že by k rozdeleniu prišlo v krátkej budúcnosti?

Áno, hoci nie som si istý, či by to rozdelenie šlo zvládnuť politicky tak ľahko. Spomínam si na rozhovor s A. M. Húskom, keď som sa ho pýtal, prečo tak tlačia na pílu. On mi povedal čo asi mal pravdu „teraz sa láme chlieb, teraz vznikajú nové štáty, teraz sú veľmoci ochotné to akceptovať. A keď teraz premeškáme ten okamih, už to proste nepôjde.“ Boli aj potom rozdelenia, ale muselo by to ísť potom neskôr referendum, ako by dopadlo referendum o takejto otázke na Slovensku, to už nie som si istý. Pretože v tomto smere Slováci sú trochu aj leniví, v tom zmysle, že zapojiť pre spoločnú vec sa im ani nechce. Sú naučení, že vždy to tam niekto rozhodne. Na druhej strane a to mi povedal historik Dušan Kováč, tým, že nebolo referendum, Slováci znovu nenadobudli vzťah k tomuto štátu. To nie je štát, kde som ja poslednú noc pred referendom musel rozmýšľať, že aký hlas dám, že ak dám za rozdelenie štátu, tak potom nesiem aj zodpovednosť. Znovu pokračuje odcudzenie občanov voči štátu. To sú oni a to sme my. Nadobudnutí vzťah ku krajine tu zatiaľ nie je žiadny. Nevidíme ho nikde, ani u tých, čo sa najviac bijú do prs, že sú Slováci, ty z toho chceš mať čo najviac.

Zatiaľ v tomto smere sme neprešli skutočnou emancipáciou. To je zápas, ktorý pokračuje. Ján Čarnogurský, ktorý prvý vyhlásil vlastnú hviezdičku pre Slovensko v Európe. A potom on zostal ten, kto bol proti samostatnému Slovensku, ale, to bola historická chvíľa pre dobro Slovenska. Keby my sme sa boli podriadili Vladimírovi Mečiarovi, tak zanikneme v tom obrovskom zápase, ktorý potom nastal v období mečiarizmu. Bolo to KDĽ, ktoré bolo v prvej línii opozície a okolo KDĽ sa zhromaždila celá opozícia. Ja si myslím, že KDĽ odmietnutím štátnosti, štátnosť v budúcnosti nejakým spôsobom zachránilo, že tu v roku 1998 bola alternatíva, lebo nemusela byť alternatíva a mečiarizmus mohol ísť ďalej a to sa naozaj mohlo prepadnúť do absolútnej diery.

PRÍLOHA B: ROZHOVOR S VÍTAZOSLAVOM MORICOM

Čo bolo podľa váš najväčším problémom fungovania spoločného štátu?

V podstate nerešpektovanie tých daností, ktoré Slovensko malo, politická a ekonomická nerovnováha a prílišné spoliehanie sa Slovákov, že sa všetko vyrieši v Prahe – to boli hlavné problémy. A ešte neexistencia elitnej slovenskej „byrokracie“. Slovensko nemalo špičkových slovenských úradníkov a národ, ktorý nemá vlastnú byrokráciu, vlastných úradníkov, tak to je s ním ťažké. A takáto situácia bola od začiatku vytvorenia spoločného štátu. Na jednej strane nám naši bratia Česi veľmi pomáhali pri založení nášho spoločného štátu, ale na druhej strane sa českými úradníkmi obsadzovali miesta, na ktoré by zastali aj Slováci. Napríklad Martin Rázus v československom parlamente povedal, že na trati Bratislava - Žilina je okolo 30 železničných staníc, avšak z nich boli len štyria prednostovia Slováci, ostatok boli Česi. Myslím, že Slováci na to, aby boli prednostovia stanice, mali dostatok svojich ľudí. Česká polovica Československej republiky bola nepomerne viacej rozvinutá, ako tá slovenská časť a Československo bol nevyvážený štát. Po druhej svetovej vojne sa z rozhodnutia najvyšších orgánov štátu rozhodlo, že Slovensko bude mať ťažký priemysel a v Česku bude spracovateľský priemysel. To znamená, že sa nevyváženosť vzťahov, politiky a ekonómie nevyrovnávala, ale stále sa udržovala z 1. Československej republiky aj v povojnovej republike, len iným spôsobom.

Kedy ste si uvedomili, že Československo sa môže rozpadnúť/ rozdeliť?

SNS pod mojim vedením proces vytvorenia samostatného Slovenska priamo iniciovala. Práve vznikom samostatnej Slovenskej republiky sme chceli odstrániť nevyváženosť, teda chceli sme, aby sa Slovenská republika rozvíjala samostatne, pretože v spoločnom štáte s Čechmi sme boli nejakým spôsobom „utláčaní“. My sme priamo chceli vytvoriť samostatné Slovensko, kde by sa Slováci po každej stránke mohli rozvíjať sami.

Boli podľa Vás nominácie Václava Havla na prezidenta a Mariana Čalfu ako federálneho premiéra správne?

Tak o Václavovi Havlovi sa nedá pochybovať, že to bol absolútne nevhodný kandidát na prezidenta. Ukazuje sa to dnes. Vtedy bol vykreslený ako človek so svätožiarou. Vôbec mu nešlo o Československo. Havlovi išlo najprv o to, aby sa mu navrátili majetky a potom aby splnil úlohy, ktoré odkiaľsi dostal. To je moja mienka.

Vhodným kandidátom v Československu bol Alexander Dubček a boli aj ďalší kandidáti, ktorí boli vhodnejší ako Václav Havel. Myslím si, že to jednoducho nebol správny kandidát. Pokiaľ ide o Mariána Čalfu bolo to pre mnohých východisko z núdze, ale bol to mimoriadne šikovný človek, ktorý sa svojej úlohy zhostil veľmi kvalifikovane a veľmi profesionálne a bol najpriateľnejší po všetkých stránkach pre obe strany.

Aké ste mali pocity z diania počas pomlčkovej vojny? / predznamenovalo to problémy ktoré prišli v krátkej budúcnosti?

Pomlčková vojna len svedčí o tom, čo som hovoril k prvým dvom otázkam. Jednoznačne nás Česi mali za prívesok a problém je vtom, že Česi sú naozaj top národ sveta, národ veľmi šikovný, pracovitý, múdry. Problém tu bol, že sa na nás dívali zhora, že nás nemali za seberovných. Nás mali ako tútori, za adoptívne dieťa.

Prečo sa počas spoločných stretnutí slovenských a českých delegácií v roku 1991 prakticky nič nevyriešilo?

Pretože každý si trval na svojom a jedni nechceli pochopiť druhých. Čo je dôležité, to je poznanie, že na Slovensku bola SNS jediná politická sila, ktorá úprimne chcela samostatné Slovensko. Môžem to dokumentovať. V marci, apríli 1991 v TV relácii Polarity vystúpil slovenský premiér (Vladimír Mečiar) na tému samostatnosť Slovenska. Ja som sa vtedy vzdal predsedníctva v SNS a premiér Mečiar v monológovi veľmi pekne povedal: „Pani redaktorka, jediný politik, ktorý chce samostatné Slovensko je Moric a toho sme sa už chvalabohu zbavili.“ Jedna strana, aj pri týchto ťažkých rokoch, sa opäť na tú druhú pozerala ako tútori a tá druhá strana nechcela úprimne samostatné Slovensko, lebo v delegácii neboli členovia SNS. Len SNS chcela samostatné Slovensko, iné strany buď to vôbec nechceli, alebo jedno nemenované hnutie malo asi 5 ciest a samostatné Slovensko bolo to posledné, čo chceli.

Malo podľa Vás Československo problémy so spoločnými osobnosťami ktoré by boli rešpektované v oboch častiach federácie ako noví lídri?

Ja si myslím, že Československo nemalo problémy so spoločnými osobnosťami, tie osobnosti mali problémy voči sebe. Ide len o to, aby jedni rešpektovali druhých a druhí, aby

rešpektovali tých prvých. Len o to tam išlo. Myslím, že vtedajší premiéri Mečiar a Klaus sa rešpektovali. Ale ten proces rozdelenia už bol rozbehnutý a už sa s tým nedalo nič robiť.

Ja som skôr myslel osobnosti, ktoré by boli vnímané ako spoločné? Pri mojom štúdiu som našiel jedinú takúto osobu – Alexandra Dubčeka

Takouto osobnosťou mohol byť len Alexander Dubček.

Mysleli ste si, že po voľbách v 1992 je už osud Československa spečatený?

Osud Československa bol podľa mňa spečatený už v 80-tych rokoch. Vtedy bolo jasné, že takouto politikou sa Československo neudrží. Len to bolo treba povedať. Ako novozvolený predseda SNS som presadil do programu SNS ako jeden z bodov, vytvorenie samostatnej Slovenskej republiky. To bolo jednoznačne artikulované vo voľbách v roku 1990 v programe našej SNS.

Prečo práve v 80-tych rokoch, mysleli ste po nežnej revolúcii?

Nie. V 80-tych rokoch politický vývoj šiel tak, že šiel k vytvoreniu samostatnej Slovenskej republiky.

Teda aj počas komunistického obdobia?

Áno. Rozprával som sa s mnohými funkcionármi vrátane exprezidenta (Husáka), ktorý ma poctil tým, že ma prijal. Už v týchto komunistických časoch bolo veľké vretie medzi špičkovými funkcionármi vtedajšej KSČ a slovenskí vrcholní činitelia chceli akúsi autonómiu. My sme sa s autonómiou neuspokojili a SNS jednoznačne žiadala osamostatnenie Slovenska a riadenie si svojich vecí, či už politických, alebo ekonomických, kultúrnych.

Kedy ste nadobudli pocit, že ČSFR už nie možno zachrániť?

Zachraňuje sa niečo, čo ešte môže byť dobré, životaschopné. Môžem povedať, že Československo už svoju historickú úlohu splnilo. Stále si však myslím, že keby to v Československu inak fungovalo, tak Československo mohlo fungovať ako napr. únia, konfederácia, až do nášho vstupu do EU. Pri vstupe do únie, tam už ťažko. Vstup do únie štátu ako Československo bol nemysliteľný.

Kedy ste nadobudli pocit, že Československo už definitívne končí, kedy už príde k vytvoreniu samostatného Slovenska?

Hneď, od začiatku ako som vstúpil do politiky. Ja som mal dojem už pred revolúciou, že Československo končí, že je to len otázka času a zhody okolností.

Bol podľa Vás inštitucionálny model používaný po roku 1989, ktorý umožňoval autonómny vývoj v oboch častiach krajiny, zvolený správne?

Ďalší vývoj ukázal, že to nebolo správne.

S odstupom času sa pozeráte na rozdelenie ČSFR a vytvorenie samostatných republík pozitívne alebo skôr negatívne?

Jednoznačne je to pozitívna záležitosť. Ale je všetko možné. Aj to, že po zániku Európskej únie vznikne znovu nejaké Československo.

Ak by vznik Slovenska nenastal v roku 1993, myslíte, že by následne nastal v krátkej budúcnosti?

On mal byť ešte skôr, toto bol posledný termín.

PRÍLOHA C: ROZHOVOR S VLADIMÍROM MEČIAROM

Čo bol podľa vás najväčší problém fungovania spoločného štátu?

Problémov bolo niekoľko, prvý bol historický problém, aj keď rozhodnutie žiť v spoločnom štáte bolo uzatvorené mimo územia Slovenska v USA Clevelandskou a Pittsburskou dohodou, pričom Clevelandskú dohodu považuje česká strana za neexistujúcu, hoci som mal jej kópiu a videl tam podpis T. G. Masaryka. Tak uvažovali zahraniční Slováci o vytvorení spoločného štátu na princípe rovnosti. Tento princíp sa však nikdy nenaplnil. Československo v podstate vytvárali země České, Moravské a Slezské. Slovensko nebolo prizvané ako zakladajúci člen Československa. Druhá taká vec, ktorá sa v tomto období ukázala strategickou chybou bola, že práve T. G. Masaryk, ktorého otec bol Slovák, označil Slovákov za „vätev kmene českého národa“, a neuznával ich samostatnosť, čo do istej miery mohlo byť ovplyvnené počtom Nemcov a Maďarov v Československu, na druhej strane sa tým vytvárala väčšina pre zahraničnopolitický vplyv, ale tiež sa táto zásada rovnosti nenaplnila. Po 1. svetovej vojne české vojská a légie niekoľkokrát pomohli vyhnúť Maďarov zo Slovenska, pričom dodnes nie je vyjasnená otázka, prečo ich taliansky veliteľ zostal stáť na dnešnej hranici Slovenska a nešiel pod Miškolc. Z hľadiska osobností, ktoré ČSR tvorili, kľúčovou osobnosťou bol M. R. Štefánik. Ak Francúzsko bolo vtedy mocnosťou, ktorá vo svete určovala chod sveta, M. R. Štefánik bol ten, ktorý uvádzal aj T. G. Masaryka aj Eduarda Beneša do spoločnosti vo Francúzsku a robil ich známymi. Existuje aj jedna poznámka v češtine, keď sa Štefánik zamýšľal „jak tyhle křupany uvedu mezi lidi“. Mienka o nich nebola vysoká. Pri zakladaní

štátu obrovskú úlohu zohrali légie, ktoré vytváral M. R. Štefánik ako nosná osobnosť, z Čechov a Slovákov na fronte v Taliansku a Rusku a dobrovoľníkov po celej Európe, pričom armáda existovala skôr, ako štát. Vlastne štát vznikol skôr, ako bol medzinárodne uznaný – uznaný bol dodatočne v tých hraniciach, v ktorých existoval až v Trianone. Samozrejme, že ČSR po svojom vzniku muselo vyriešiť niektoré hospodárske veci. Čechy boli viazané na Rakúsko, boli jeho najsilnejšou priemyselnou časťou, my sme boli viazaní na Maďarsko a boli sme jeho najsilnejšou priemyselnou časťou. Tieto väzby sa rušili a nadväzovali sa nové, čiže na Slovensku dopad zatriasol niektorými sociálnymi skupinami. Z hľadiska národnostného sa to jednoznačne bralo ako chvalabohu oslobodenie: kultivovanejší český národ, ochrana jazyka, kultúry a pod. Predvojnové ČSR malo tiež veľké slabiny. V podstate Česi neuznávali veľmi Slovákov a Československo bolo rozdelené na zemskom princípe. Bola Země česká, moravskoslezská, podkarpatská a země slovenská. Zemské usporiadanie znamenalo, že sa tu nevytvorili ani národné inštitúcie Slovákov. Toto viedlo v 30. rokoch v súvislosti s nástupom krízy aj k novému pohybu u slovenskej inteligencie, ktorá bola po vojne zdecimovaná a veľmi slabá. Osobnosti, ktoré z toho vznikli, boli M. R. Štefánik, ktorý ale predčasne ukončil život a Andrej Hlinka, ktorý potom vystúpil s požiadavkou na autonómiu Slovenska, opakujem slovo autonómiu, to boli všetko autonomisti, neboli to ľudia, ktorí sa chceli odtrhnúť. Rozhodnutie autonomistov do istej miery narážalo na nové usporiadanie vo svete. Či chceme či nie, Československo bolo zradené niekoľkokrát. Zradili ho Francúzi a Veľká Británia, o čom dneska veľmi nehovoríme, lebo sme s nimi v jednej únii, ale je to historický fakt. Po nástupe Adolfa Hitlera Československo v roku 1938 Hitlerovi vydali, dokonca aj protektorát mu umožnili zriadiť a bolo to v súlade s medzinárodnými zmluvami, ktoré podpísali, kde prezidenta ČSR pozvali len zmluvu podpísať, nie rokovať. Ďalej tam bola Viedenská arbitráž, ktorá zobrala časť územia Slovenska v prospech Maďarska, kde sa zase vyznamenali Nemci a Taliani, čiže naši dnešní spojenci v EÚ. Za tejto situácie samozrejme bola otázka, čo so Slovenskom? Slovenská delegácia navštívila Adolfa Hitlera, viedol ju Tiso, pričom rokovali spolu, aké má byť postavenie Slovenska. Tiso požiadal Hitlera o pomoc, použil na to výraz istého rímskeho vodcu, čo Hitlerovi zalichotilo. Na Slovensku zasadal Slovenský snem, aby veci riešil. Dvaja zo slovenských predstaviteľov boli pozvaní do Viedne, nie celkom vedeli kvôli čomu. Vo Viedni im Nemci predstrelili požiadavky, ktoré mali rozhlasom vyhlásiť. Okrem iného mali vyhlásiť aj vznik Slovenského štátu, prečítali všetky okrem poslednej, že pozývajú nemecké vojská na územie Slovenska – to neprečítali. Ale Nemci už boli v pohybe a prišli po Váh, ďalej však potom nešli. Vyhlásenie bolo spontánne, nebolo jednomyselné, jeden tam chýbal – Pavol Čarnogurský a Slovenský štát existoval. Okamžite však musel siahnuť po vojenskej moci v tzv. malej vojne, na východe, na Spiši s Maďarskom s maďarskými vojakmi o ochranu južnej hranice, kde takisto boli tlaky posunúť hranicu ešte ďalej. Hospodársky bolo Slovensko previazané s Nemeckom, s jeho priemyselnou bázou, existovalo ako samostatný štát, bolo uznané celým svetom, dokonca aj ZSSR, veľvyslanec Puškin, ktorý bol v Bratislave, zastupoval ZSSR až do vyhlásenia vojny ZSSR, čo bola povinnosť satelitu, ale tiež strategická chyba štátu. Tam sa nemalo chodiť a keď tak vyklúčkovať z toho rýchlo von. Pokiaľ išlo o to, že Slovensko ako satelit prispôbovalo ekonomiku Nemecku, tak Slovensko dodávalo veľmi veľa pre Nemecko, dodnes sú nevyplatené dlžoby z toho obdobia, tak som ich vyplatenie žiadal od pána kancelára (H. Kohl) a ten sa vyjadril, že túto tému odkladáme k ľadu na neskoršie, nie že túto záležitosť nebudeme riešiť, ale neskoršie. Tie dlhy boli v miliardách bývalých mariek a ČSR tieto dlhy neriešilo. Samozrejme, že sa hľadali predstavy o spoločnom štáte, tie

predstavy boli rôzne – prvá predstava bola predstava prezidenta Eduarda Beneša, ktorý potom, čo ho v Londýne veľmi nebrali, navštívil sovietskeho veľvyslanca. Ponúkol mu ČSR ako socialistický štát, ponúkol ČSR ako spojenecký štát a ponúkol aj územie podkarpatskej Rusi Sovietskemu zväzu. Táto časť histórie je akoby utajená a hluchá, ale ona bola reálna, to bola benešovská politika. Moskovské krídlo komunistov, ktoré bolo v Moskve, chcelo riešiť aj otázku českú a slovenskú, predstava sa utvárala a bola vyjadrená v Košickom vládnom programe. Na Slovensku medzitým vzniklo SNP, ktoré bolo v pravom slova zmysle antifašistické a národné a účinkovali v ňom všetky skupiny obyvateľstva. Význam SNP bol, že sa dištancovali sami Slováci od vlastného politického systému, ktorý bol profašistický. Nebolo priamo povedané, že bude obnovená ČSR, bojovali proti fašizmu pod rôznymi heslami a neboli to len komunisti, aj keď to boli aj komunisti. Pokiaľ išlo o Košický vládný program, tak tento program sa nikdy vo vzťahu k národnostným otázkam nenaplnil. Po obnovení ČSR dochádza k zjednoteniu meny, kde Slováci stratili v prepočtoch novej a starej meny. Jedna koruna slovenská stála 8 korún protektorátnych a po zlúčení boli spojené 1:1 – strata veľká. Dochádzalo opäť k politickému prepojeniu, pričom v roku 1946 boli voľby, na Slovensku ich vyhrali demokrati, čo vzbudzovalo nedôveru k Slovákom, že Slováci sú separatisti a stále sa to používalo ako politický tlak na Slovensku. Potom prichádzali tri pražské dohody, každá oslabovala Slovákov a Zbor poverenikov, ktorý pôsobil na Slovensku. Február 1948 znamenal víťazstvo komunistov a ich doktríny tvorby štátu tak, že čo bolo české, to bolo československé a Slovensko malo len nejaké bezvýznamné právomoci. Do roku 1960, kedy ústavou ČSR a prijatím centrálného socialistického štátu aj tieto právomoci zanikli. Slovenské orgány sa premenili na „nič“. Tým, že slovenské orgány stratili akúkoľvek výkonnú moc a parlament bol oklieštený a vlastne nič neznamenal, znamenal súčasne začiatok priamo deklarovanej predstavy o usporiadaní vzťahov Čechov a Slovákov ako vzťahov symetrických, to zn. že čo je české, bude české, čo je slovenské, bude slovenské a čo je federálne, bude federálne a treba tieto tri inštitúcie symetricky usporiadať. Za základ československej federácie bol ale použitý model sovietskej federácie. V Rusku čo bolo ruské, bolo sovietske. Takže proti tomuto už predtým boli viaceré námietky. V roku 1968 jednoznačne zo Slovenska bola formulovaná táto požiadavka a bola otázka, pokiaľ až ísť. Jedna z predstáv bola po konfederáciu. Tá nebola možná, a tak sa utvoril model kvázi federácie s národnými republikami s obmedzenými zdrojmi, obmedzenými aktivitami, pričom dominantnú úlohu hrala federácia, v podstate môžeme hovoriť o kvázi demokratickom usporiadaní na národnom princípe, môžeme hovoriť o decentralizácii niektorých činností v centralizovanom štáte. Politika bola centralizovaná, aj ekonomika a sociálna politika. Aj keď išiel do čela Gustáv Husák, ktorý sa stával osobnosťou na Slovensku, ktorá hlásala vyrovnanie Čechov a Slovákov, po príchode k moci na to zabudol. Boli vytvorené 2 republiky a išli proti pravicovému oportunizmu a požiadavka Slovenska bola označená ako oportunistická. Samozrejme, že týmto sa veci nevyriešili, len zakonzervovali. Prichádza obdobie nespokojnosti, tá nespokojnosť bola dlhá.

Po 2. svetovej vojne, keď sa vyst'ahovávali Nemci z Čiech, dochádza k tragickej udalosti, keď v dobe mieru zomrelo 240 tisíc Nemcov, čo je dodnes základný spor česko-nemecký, ale na prázdne územia odchádzali Slováci. Tým, že Slováci boli ekonomicky slabší, každý rok niekoľko desiat tisíc Slovákov odchádzalo do Čiech pracovať. A už do roku 1968 poukazovali aj stranícki slovenskí predstavitelia, aj ekonómovia, že tento stav je neúnosný, že Slovensko zaostáva, nemá svoju dynamiku rozvoja a treba niečo robiť. Po roku 1968 v rámci vyrovnania

týchto tlakov dochádza k rozšíreniu industrializácie Slovenska a jej rozšírenie predovšetkým o zbrojársky priemysel, ťažký priemysel, ktorý sa tu udomácňoval a rozširoval, čo bolo energeticky aj ekologicky náročné. Slovensko išlo do rozvoja, bol to tzv. „gul'ášový socializmus“, „dáme vám najesť, ale držte huby“. Toto obdobie prechádzalo, pričom sa žilo inak na oficiálnej scéne a v súkromí, kde táto slovenská otázka rezonovala. Nebolo samozrejme tých, ktorí by sa jej zmocnili a išli s ňou navonok. Pri nástupe Alexandra Dubčeka do vedenia Pražskej jari sa otvárali mnohé témy. Nemali riešenie, iba boli otvorené. Medzi nimi bola otvorená aj otázka Slovenska. Začiatkom roku 1990 vraciam Slovensku vlajku, pečať a hymnu, ktoré neboli dovtedy uznané (Slovenský znak bol predtým Kriváň s ohníkom). Tejto témy sa chytil bohužiaľ, hovorím bohužiaľ Václav Havel, ktorý po nástupe do funkcie prezidenta chcel zmeniť aj názov Československa. Samozrejme na slovenskej strane sme naňho vyvíjali tlak, aby nezabudol, že je to republika dvoch štátov. Akonáhle toto dal na politický program bez vyriešenia, len ako tému, ako umelec ju otvoril a ako politik nemal riešenie, tak vypuklo okolo tohto názvu veľké napätie a začali sa formovať nacionalistické strany na jednej a na druhej strane – aj na českej aj na slovenskej. Nakoniec otázka názvu sa vyriešila tak, že Havel ich uzatvoril všetkých do jednej miestnosti a postavil čestnú stráž ku dverám a „kým sa nedohodnete, nepustím vás von“. Tak vyšli s pomlčkovým názvom a potichu do toho začala vstupovať aj Morava, že kde sú oni? Že aj oni sú národom, tak im sa povedalo, že „vy ste tá pomlčka“. Týmto bol problém otvorený, ale nie vyriešený. V roku 1990 boli voľby, ktoré dali mandáty, v rámci volebných programov boli schválené aj otázky riešenia štátoprávneho usporiadanie, pričom osobne text písal Václav Havel a vetu, ktorá s týmto súvisela diktoval Ján Čarnogurský za mojej prítomnosti. Marián Čalfa mi neskôr povedal, že to prijali normálne, ale nikdy sa za tým nešlo, nemali averziu voči tomu. Ale nasledovali stretnutia s vládou ČR, kde sme konštatovali, že vlastne aj ich vláda aj naša vláda je v rovnakom položení. Že máme síce zodpovednosť za vývoj, ale nemáme k tomu žiadne rozhodujúce kompetencie. Všetky rozhodujúce ekonomické odvetvia, financie, bankovníctvo, zahraničný obchod, zahraničná politika, všetko je sústredené vo federácii. Podniky priamo riadené federáciou znamenajú, že raz si bol na federálnej, raz na republikovej pôde a republikovní nemali čo robiť na federálnej pôde.

Čo bol ten najväčší problém, bola to nevyváženosť českej a slovenskej strany?

Ja hovorím o historickom vzťahu, dospeli sme k záveru, že spolu budeme v rámci demokratického vývoja česká a slovenská vláda presadzovať demokratizáciu štátnej moci a decentralizáciu štátnej moci. Tento výsledok bol federálny zákon o kompetenciách, ktorý som inicioval ja a schvaľovali sme ho v Prahe, ale iniciatívu mi zobrali naši poslanci za chrbtom. Prišiel František Mikloško do Prahy na rokovanie, oznámil mi, že večer sa VPN rozhodlo, že nesmiem tieto veci presadzovať, že si neberú na seba zodpovednosť a preto treba prijať všetky federálne dokumenty k tomuto zákonu o kompetenciách. Takže ústavný zákon o kompetenciách prešiel, ale oklieštený, nevyriešil podstatu. Podstata bola, že medzi českou a slovenskou stranou v ekonomike neboli nastavené pravidlá. Tým, že neexistovali trhové ale riadené ceny, tak Slovensko dostávalo menej v cenách, ale vyrovnávalo sa to v dotačnom balíku z federácie. Česká strana nám oznámila, že „dotačný balík rušíme“, ale tento cenový pomer zostal, čiže boli sme zjavne v horšom položení. Ďalej nám česká strana po tomto rokovaní o federácii oznámila, že už máme týchto slovenských experimentov dosť. Nebudú

žiadne dve snemovne, bude jedna snemovňa ľudu, v ktorej bude 1/3 Slovákov a 2/3 Čechov, aby sa už o týchto veciach nerozprávalo a budú tu len otázky ľudu. To pochopiteľne vyvolalo nepokoj, ktorý sa pokúšal riešiť Václav Havel tým, že nás pozval na Pražský hrad, ale svoju predstavu nemal. On to videl tak nejak v obrazoch, ale v reálnom živote nie. Napokon sa vyhrotili 4 kompetencie – 4 názory. Názor Čalfu bol, že federácia zostane, pripraví sa celý model federácie v zákulisí a naraz a v ten istý deň ho schváli ČR aj SR, aj Federálne zhromaždenie a tým, že problém hasne. Druhý názor mal Ján Čarnogurský, ktorý hovoril, že už nechce ústavu, ale chce zmluvu medzi ČR a SR, čo by síce znázorňovalo svojbytnosť subjektov, ktoré uzatvárali zmluvu, to bolo dobre, ale z hľadiska kompetencie a výkonu moci to bolo podriadené – submisívne. Ja som vystupoval s tým, že moc sa musí tvoriť najprv zdola a najprv štátnu moc prevezmú republiky a v dohodnutom rozsahu odovzdajú federácii. Štvrtý názor mal Peter Pitthart – s jeho teóriou dvojdomku, čo myslel tak, že len tá spoločná stena bude federálna. Tiež bol za to, aby republiky mali samostatne väčšiu právomoc. Pochopiteľne, že tieto debaty viedli k tomu, že viacerí v Čechách ma obvinili z toho, že chcem rozbiť štát. Nebolo cieľom rozbiť štát, chceli sme demokratický štát. Lenže tým, že chartisti a iní nastúpili do vedúcich funkcií, tak si tie funkcie bránili a bránili tým aj celý starý systém. Ten istý, ako za socializmu, dokonca v mnohých veciach aj zhoršený. Vzniknutý problém sa riešil tak, že ma v roku 1991 odvolali, ako slovenského nacionalistu, ale problém nevyriešili. Keď sa dostávali vzájomné vzťahy do krízy, tak Václav Havel sa pokúšal o prezidentský politický režim, aj podal príslušné dokumenty na federálne zhromaždenie, ale neprešli ani na českej strane a stiahol ich späť. Zmluva – Milovská, ktorú uzatvorili kresťanskí demokrati (KDH) neprešla ani na slovenskej strane a česká ju vôbec neprerokovala. Povedali, budú za chvíľu voľby, nech si to riešia tí, čo po voľbách prídu. My sa od toho dištancujeme. Preto reprezentácia, ktorá z volieb vyšla, cítila, že musí tieto veci riešiť a musí sa k tomu postaviť spoločne, aby sa veci vyriešili. Po voľbách v roku 1992 bol v Čechách pokus o zavedenie dvoch centier. Pri ceste do Brna ma zastavil zmocnenec Václava Havla, aby som s Václavom Klausom vôbec nerokoval a rokoval len s ním, aby som odišiel odtiaľ a šiel k nemu. Ja som na to odpovedal, že partnera mi vybrali voľby a nebude mi ho vyberať Václav Havel, oni už vtedy mali niečo medzi sebou, nejaké tajné finesy. Musím ale povedať, že Václav Havel tiež cítil potrebu riešiť vzniknutú situáciu a navrhol mi funkciu predsedu federálnej vlády, ktorú som neprijal. Dôvody sú inde. Keď sme boli v opozícii, trikrát ma navštívili jeho poverenci, že vymení vládu na Slovensku a dáme ju ešte pred voľbami naspäť, ak sa dohodneme. Myslel si, že mojím cieľom je byť predseda federálnej vlády a že budem spokojný. Boli rôzne názory, ako Slovensko udržať, aj jeden názor nepublikovaný bol silový. Ten sa našťastie nerealizoval.

S pomocou armády?

Áno. Ale zavčas sme to zachytili a vyriešili skôr, ako by sa čokoľvek bolo stalo. Takže pokiaľ išlo o veci ohľadne usporiadania Československa, prvé rokovanie s Václavom Klausom bolo veľmi dobré. Mali sme rokovanie medzi 4 očami, kde sme sa v podstate dohodli na všetkých základných otázkach. Zatiaľ naše delegácie rokovali separátne a keď sme sa vrátili z toho rokovania medzi 4 očami, tak sme našli každú delegáciu v inom kúte miestnosti s tým, že slovenská delegácia mi oznámila, že veci sú dohodnuté a že spoločný štát sa ruší týmto zasadnutím. Moji kolegovia nemali premyslené nič. Ako vôbec treba zrušiť

Československo, alebo ako pokračovať v rokovaniach ďalej, alebo ako má vyzerat' podoba spolužitia. Tak som to všetko zrušil a donútil som delegácie sadnúť si za stôl. Česká strana nám oznámila, že má mandát na rozdelenie ČSFR, ak to chceme, že to môžeme vyriešiť hneď pri prvom zasadnutí, nemusíme sa trápiť ďalej. Veľmi ich nahnevalo vystúpenie Michala Kováča, ktorý navrhol vytvorenie obchodno-obranného spoločenstva, čo nemal so mnou vôbec prekonzultované.

To je niečo ako personálna únia?

Taký útvar neexistuje nikde vo svete. Tak na to vyskočili niektorí zástupcovia Václava Klauza, či si myslíme, že nás budú brániť pred Maďarmi, keď budeme mať konflikt a prečo by to mali zase robiť a nasadzovať sa, keď nechceme mať spoločný štát. Tak som musel aj slovenskú stranu uzemňovať, aj českú stranu a v ten večer bolo na stole rokovanie o tom, či môže o zániku Československa rozhodnúť ľudové referendum. Česká strana oznámila „keď chcete tak si to rozhodujte, keď nechcete tak nie, je to vaša vec ako to urobíte, ale my do referenda nejdem“.

Česká strana – vôbec?

Zásadne. Pritom sme mali jasno v štatistikách, už pred voľbami 1992 existoval prieskum kde bola väčšina Čechov za rozdelenie štátu. Ďalej existovali utajené dokumenty českej vlády o niektorých variantách a pripravili aj variantu jednostranného vyhlásenia Českej republiky, to sme všetko už vedeli. Niektoré z týchto materiálov som dostal. Samozrejme, že to viedlo k tomu, že takýto rozkol nemôže byť, musí sa vecne rokovať o všetkom. Boli to dlhé rokovania, kde sme si to vyjasňovali. Išlo sa systémom postupných krokov. V oblasti politiky česká strana oznámila ústup a povedala, že súhlasí s tvorbou federálnej vlády na pozícii 1/1, čo bol nevídaný krok v dejinách Československa – rovnaký počet Čechov a Slovákov vo vláde. Aj keď sme to chápali ako riešenie dočasné. Súhlasili tiež s niektorými úpravami vo vnútri správy štátu. Zvolili za predsedu federálneho zhromaždenia Slováka – bol to bohužiaľ Michal Kováč. A súhlasili s ďalšími rokovaniami vo všetkých oblastiach.

Rokovania sa obmedzovali na základnú otázku ekonomickej schopnosti Slovenska vyžiť, pretože už v tom čase Slovensko malo skoro 1/4 nezamestnaných tým, že jednostranne boli zastavené zbrojné fabriky, ťažký priemysel, baníctvo, trpelo východné Slovensko, rozpadalo sa pomaly poľnohospodárstvo. Oznámili nám – česká delegácia, že k 1. januáru 1993 končia s federálnym prerozdeľovaním peňazí a všetko čo je federálne bude príjem federácie a všetko čo je naše, nech je naše. Česká republika, v tom čase mala také 2-3 % nezamestnaných, takže sme im oznámili, že revitalizácia slovenskej ekonomiky nie je možná bez toho, aby sme neprevzali do rúk správu tejto ekonomiky, a tým aj tvorbu fondov, firiem a dani a federálne nech sa robí dohodou medzi nami a nimi o príspevku do federácie. Bola okolo toho dlhá diskusia nie veľmi plodná, istú dobu sme aj rozobrali situáciu ako by to vyzeralo, keby to bolo ďalej. Až sme prišli k záveru, že vlastne riešenie nie je, že tu sa konflikty, ktoré boli,

zachovajú do ďalšieho a zachová sa aj oslabovanie štátu a aj vonkajšie vplyvy EÚ a členstvo v EÚ. Trh sa musí preorientovať, každý si ho budeme orientovať niekde inde a nejako inak. Že nás to ničí tak, že vlastne nemá význam obhajovať federáciu, ako usporiadanie, že lepšie bude prejsť na 2 samostatné štáty. Veľa razy sme sa k tejto veci vrátili, potom od nej odišli a znovu vracali až sme prišli k záveru, že to bude ozaj najlepšie riešenie. Ešte Václav Klaus povedal, že pre nich je zásadná otázka, aby som išiel do federálnej vlády, on by bol predseda a ja jeho zástupca. Moja zásadná odpoveď bola – nie.

Potom aj on zostal v českej vláde, čo každý pochopil, že je koniec federácie. Boli aj časté rozhovory medzi 4 očami, musím povedať, že do istej miery bolo šťastie, že čestný človek ako Václav Klaus viedol českú delegáciu, že sme si ujasnili, čo môžeme a čo nemôžeme riešiť – veľmi úprimne a veľmi otvorene vrátane výhľadu, aký to má. On bol jediný politik, ktorý prešiel Slovensko a videl to Slovensko z českej strany, ako Slovensko vyzerá a chápal ho. A takisto vedel, že ak by sme zostali súčasťou ČSFR, tak tú českú stranu veľmi zaťažime – nákladmi na rekonštrukciu a nákladmi na sociálnu politiku. Preto aj ten pocit zachovať tu za každú cenu nebol. Dospeli sme k záveru, že ak nie my, tak po nás radikáli republiku tak či tak rozdelia. Preto sme si povedali, že ak rozdelenie je nevyhnutnosťou - vytvorenie 2 republík, tak poďme definovať, v čom budú po rozdelení spoločné záujmy Čechov a Slovákov. A prijali sme 28 medzi republikových dohôd, ktoré tieto vzťahy nastavili na dnešnú dobu a dneska ich všetci chvália, aké je to dobré. Ale vyriešil sa vnútroštátny problém, stal sa medzištátnym, každý ide za svoje, každý si rieši svoje, iným tempom, inými súvislosťami, ale v úzkej súčinnosti. Čiže obe strany na tom získali. Pokiaľ išlo o vlastné delenie federácie, skúšali sa teoretické rôzne modely, nakoniec sa prijala zásada pre všetko 2 : 1, občiansky princíp, ktorá sa realizovala vo všetkom dôsledne a mimoriadne pokojne, za krátky čas, behom 4 mesiacov. Keď si zoberiete aký je to prevoz materiálu v armáde, bezpečnostných zložiek, že vlastne 1. januárom 1993 začala etapa zakladania Slovenskej republiky ako štátu. Keď sme boli v zahraničí, v EÚ s Václavom Klausom, tak nám dali podmienku – uznáme vás ako samostatné štáty, ale podmienka je, že sa budete rozdeľovať pokojne, na čo sme sa obaja usmiali.

Rozpad ZSSR a Juhoslávie prebiehal oveľa dramatickejšie.

Všetci strieľali. Preto sme sa dohodli na takej ceste, ktorá bola v súlade s medzinárodným právom uznaná a pokojná. Keď sme mali stretnutie s veľvyslancami, ktorí prišli na Slovensko, tak vtedy belgický veľvyslanec povedal – „budete mať ťažký politický život, do Európy ste pustili vírus pokojného delenia štátu a to vám už nikto neodpustí“.

Belgicko má s podobnou dilemou už dlhoročné problémy a najnovšie aj Veľká Británia a Španielsko.

Všetky tieto skupiny boli v Bratislave pri deklarácii aj pri vyhlasovaní samostatnosti, aj pri ústave. Všetci u nás študovali, ako sa to pokojne robí, aj Quebečania. Mal som stretnutie so všetkými, chceli vedieť techniku ako sa to robí.

V roku 1995 mali v Quebecu referendum o odtrhnutí sa od Kanady.

Vychádzali aj z našej skúsenosti, málo hlasov im chýbalo, neprešlo to. Takže tu boli vytvorené kroky k tomu, že sa začala riešiť otázka vzťahov česko-slovenských ako vzťahov medzištátnych.

Vychádzali sme z toho, aby sa tieto 2 hospodárske systémy zblížili, že musíme mať jednotný základ DPH, čo sme zaviedli naraz na oboch stranách. Znamenalo to dosť veľké zaťaženie podnikov, prechod z dane z obratu na DPH, ťažko sa s tým podniky vyrovnávali a súčasne sa rozhodlo o jednotnej mene, alebo spoločnej mene, zachovanie Kčs do 30.6.1993. Samozrejme, že pri delení boli aj špekulatívne záujmy, že nás trochu ocigánili, niečo v letectve, niečo v doprave, zo Slovenska zase sa neodviedli všetky dane za rok 1992, že si firmy peniaze nechali a vylepšili si hospodársky výsledok, takže boli tam obojstranné také akési chyby, ktoré sme si tolerovali. Koncom januára 1993 sme dospeli k záveru, že spoločná mena je neudržateľná, preto sa rezervy federálnej banky preliali do komerčných bánk v ČR. V podstate od pondelku do piatku – v pondelok som mal stretnutie s Václavom Klausom do rána, kde sme sa rozhodli, že Československu menu rozdelíme. V utorok prvýkrát zasadali komisie vlád a v piatok začínala mena, to bola rýchla akcia, v pondelok už bola mena vymenená – kolkovaná mena. Mali sme vlastnú korunu slovenskú (SK). Potom boli vytlačené dodatočne aj bankovky. Pokiaľ išlo o očakávania, tak medzinárodná komisia, ktorú viedol Romano Pródi z EÚ, vyhodnotila krach Slovenska do 3 troch rokov, česká strana do 3-4 mesiacov, aj nám to povedali pri rozchádzaní sa. Fakt je, že 6 mesiacov sme nemali medzinárodný peňažný styk.

Absolútne žiadny?

Nikto. Nikto nedal úver, nikto nechcel rokovať, nikto neveril, ale sme to vydržali, prešli sme ku kreditovému zúčtovaniu s ČR, oni chceli, že radšej nech sa to zbiera určitý čas a potom nech to vyrovnáme, lebo si boli istí, že to nebudeme vladať. Výsledok bol, že ČR nám dlhovala a musela ona platiť. Až po 1. roku nám oznámili, že už platiť nemôžu v peniazoch, ale chcú platiť v tovaroch, čo Mikuláš Dzurinda potom prijal a zastavil výrobu autobusov v SR a prijal z Česka Karosi. Pokiaľ išlo o vývoj dynamiky hospodárstva na Slovensku, bol pozitívne vysoký. Preorientovanie obchodu z východu na západ bolo veľmi vysoké, za 3 roky sme zmenili pomer – kým predtým bol obchod na východ v pomere 80 : 20, keď sme končili v roku 1998 vo vláde, tak to bolo 80 : 20 na západ. Prebiehali veci aj menej priaznivé ako privatizácia, ale nešli sme po všetkých podnikoch, vyčlenili sme zo zákona, čo sa robiť nesmie, čo neskoršie bolo zmenené a povedali, že pôjde sa podľa písmena „f/ - fšetko“, čo bola strategická chyba, ale už je za nami. Pokiaľ išlo o hospodársku politiku, druhý problém bol, že SR nemalo vybudovanú infraštruktúru, bolo ju treba tvoriť. Po Černobyle sa Slovensko ako jediné na svete pustilo do výstavby atómovej elektrárne.

Ktorá dodnes nie je hotová.

Prvé dva bloky boli hotové za veľmi krátky čas, už bol začatý aj 3. a 4. blok, 3. blok bol rozpracovaný na 30 %, ibaže začali sa okolo stavby motať čierne peniaze a je koniec. My sme išli s čistým srdcom a prvé dva bloky urobili v rozpore proti zeleným celého sveta. Aj proti

niektorým vládam a prvýkrát v histórii všetci výrobcovia atómovej energie, prvýkrát v živote spolupracovali na jednej stavbe, dokonca aj Nemci a Francúzi prvý raz. Ale urobili sme to preto, aby naša sila bola silnejšia a vzniklo sympatické dielo. Riešilo sa Gabčíkovo, energetická sústava, dopravná sieť, zamestnanosť, daňová sústava sa riešila trochu inak, investície sa riešili do rôznych odvetví, vládne krytie úverov, aby podniky dostali úvery. Dávali sa preferencie v clách na vyššie technológie, kúpiš drahšie, lepšie, uvoľníme ti na clách, ale kupuj, modernizuj. V privatizácii sa prijal princíp, že nie je dôležitá platba v hotovosti, ale modernizácia firmy a môžeš si modernizáciou časť kúpnej ceny splatiť, ale musíš udržať zamestnanosť aj sociálnu politiku v regióne, v ktorom pôsobíš. Firmy to prijímali. Samozrejme tento vývoj bol zmenený po roku 1998 a trochu iný. Boli problémy, útoky na menu, ustáli sme. Boli menové krízy v celom svete, ustáli sme, my sme ju nemali. Mali sme pásmo +/- 5% na inflácii, v tom sme sa držali, zavesení na dolár, neskôr na marku.

Mena sa držala, menové rezervy narástli na 10 miliárd dolárov z ničoho. Čiže štart slovenskej republiky bol vo všetkých oblastiach úspešný. Vyriešila sa vnútorná správa, niečo sa na nej zhoršilo, podstatné veci z nej vypadli, niektoré kompetencie prešli na úrady, čo nebolo tak myslené. Ale život ide ďalej, lebo SR bola v celom svete uznaná, prijatá do OSN, žiadne ťažkosti neboli a 31.12. 1992 v noci som prijímal uznania od veľvyslancov rôznych krajín pred vyhlásením samostatnosti, keď som išiel na tribúnu. Oni si mysleli, že najprv ukážem kopu papierov, ktorá mi bola doručená, že títo všetci nás uznávajú za štát. Na tribúnu nechcel ísť nikto vyhlásiť štát, že to je moja vec, nech si idem sám. Niektorý pustil poplašnú správu, že kto pôjde na tú tribúnu, že ten bude zastrelený. Tak boli obavy aj o život, čo sa stane. Ako som išiel po ceste, stretol ma páter Hlinka a vraví: „mám takú maličkú modlitbu za Slovensko – môžem ju povedať?“ – reku podťe, aspoň nebudem sám, tak išiel so mnou a prečítal tú modlitbičku. Vyhlásil som uznanie štátu, a tým fakticky Slovensko ako samostatný štát polnocou začal existovať. Pokiaľ ide o vzťahy s ČR počas vlády Václava Klauza boli to korektné vzťahy, s Václavom Havlom boli vzťahy veľmi nekorektné. Už v roku 1993 uzatvoril dohodu s Michalom Kováčom o páde vlády na Slovensku a Česi dávali najviac negatívnych a vymyslených správ o vývoji na Slovensku, takže ten malý český človek sa pomstil za vznik toho štátu, aj keď dnes uznávajú, že je to lepšie.

Áno, obidve strany sa zhodujú na tom, že vzťahy medzi SR a ČR sú momentálne najlepšie počas celej histórie.

To je model, ktorý sme postavili v roku 1992, dohodami. Nikde sa o ňom nehovorí, hovorí sa o rozdelení, hovorí sa o pretvorení vzťahov na vyššiu úroveň z vnútroštátnej na medzištátnu. Ale aj pravidlá tých vzťahov boli vtedy určené, ako budú vyzerat' a bol to dobrý projekt. Podelili sme sa, ja som robil skôr projekty právne, Václav Klaus ekonomické a veľmi dobre, je veľmi dobrý ekonóm. Vychádzalo to, aj V4 nás akceptovala a aj ďalej v Európe sa s tým zaoberali. Národnodemokratický pohyb vrcholil týmto procesom. Vznikla jedna zápleтка o neuznaní, niektorý obvinil SR, že odpočúva americký konzulát, čo bola vyrobené klamstvo. Nemali sme ani techniku, ani ľudí na to, ani službu, ktorá by to robila. A dlho sme presviedčali americkú stranu, že to nie je pravda a dávali dôkazy na stôl. Ale keď som sa stretol v USA s vládnymi činiteľmi, mali mi to za zlé, že som ich odpočúval. Nerobili sme to. Nebola to pravda, ale bola to zápleтка.

Kedy ste si uvedomili, že Československo sa môže rozpadnúť/rozdeliť?

Teoreticky tá možnosť bola vždy. Keď sme mali rokovanie v roku 1991 v Hrzánskom paláci o prijatí koncepcie demokratickej a decentralizovanej federácie, skončili krachom, bolo predvídateľné a 100% isté, že toto nie je vyriešenie problému Čechov a Slovákov, a že sa problém ešte len zhorší a federácia krachne. Preto aj po svojom odchode z postu slovenského premiéra som sa nezúčastňoval žiadnych federálnych rozhovorov, nebolo o čom, boli mŕtve, nakoniec tam nikto nič nevedel povedať, čo majú robiť. Vtedy mi Václav Havel navrhol návrat naspäť do funkcie predsedu vlády SR, keď sa dohodneme. Potom aj v roku 1992 Havlov tajomník mi ponúkol odmenu, ak sa dohodneme. Mohol som si „ŕíct o cokoliv“, tak som povedal, že chcem jeho „hlavu“. Tak to sme nemohli akceptovať, no a vtedy bolo pre mňa jasné, že Československo skončilo. Ja som to aj povedal, ale médiá to vážne nebrali. Pokiaľ išlo o vývoj ďalej, tak to bolo už len rozpúšťanie Československa. A garnitúra, ktorá bola vtedy na Slovensku vedená VPN, sa spoliehala na niekoľko bodov. Prvý bol, že bude československá privatizácia. Do tejto privatizácie dávali majetok Česi a Slováci, Slováci dávali viac ako Česi. Že privatizácia udrží spojenectvá. Druhý bol, že sa spoliehali na autoritu Václava Havla, že on bude ten zjednocujúci činiteľ, avšak Václav Havel od roku 1990 na Slovensku už nebol zjednocujúci činiteľ. Už bol prijímaný negatívne. Tretí bol, že sa spoliehali, že by zákon o delení Československa nedovolil rozdeleniu Československa, lebo k tomu napísali, že musí byť referendum a kto v referende vystúpi, zrieka sa federalneho majetku v prospech toho, kto zostáva, čiže to bol antireferendový zákon. Uvedené riešenie tiež nebolo východisko, nebolo možné veci takto riešiť, lebo vlastne my vystúpime a celý majetok po nás preberá druhá republika. Ďalej sa spoliehali na negatívnu kampaň, tá mala niekoľko hlavných podôb – prvý: nie sme pripravení na prevzatie štátu, preto navrhovali odložiť jeho prevzatie o 10 rokov, čo by už nebolo nikdy možné, druhé: ekonomický krach, že bude koruna česká stáť 30 slovenských korún – nestalo sa. Tretí argument bol, že všade, kde sa tieto štáty delia, sú vojny a že Slovensko bude Balkánom, že nám hrozí vojna aj s Čechmi aj s Maďarmi, že nás napadnú z dvoch strán. Nestalo sa, dalo sa to vyriešiť inak, aj s Maďarmi sme uzavreli mierovú a priateľskú zmluvu. Tak kampaň bežala – toto boli hlavné body kampane. Pred voľbami v roku 1992 spustili negatívnu kampaň aj z hradu voči mojej osobe a dokonca bol pokus ma aj zatknúť, bol vydaný zatykač. Tým, že som bol poslanec Federálneho zhromaždenia, muselo sa moje zatknutie schváliť v predsedníctvo a predsedníctvo ho neschválilo za silnej podpory Alexandra Dubčeka. Takže si myslím, že kroky, aby to bolo inak, urobili.

Takže môžeme povedať, že pocit, že už Československo končí, bol v roku 1991, teda už pred voľbami v roku 1992?

Áno v roku 1991, v okamihu ako slovenská delegácia ustúpila od všetkých požiadaviek na demokratizáciu štátnej správy a decentralizáciu výkonu tejto správy, vtedy som bol na milión % presvedčený, že skončila federácia, aj som to oznámil predsedovi českej vlády Petrovi Pitthartovi, že sme prehrali a že Československo skončilo. A Peter Pitthart išiel ešte ďalej v

požiadavkách decentralizácie, ako ja. Lebo aj jemu išlo o to, aby česká strana niečo znamenala.

Boli podľa Vás nominácie Václava Havla na prezidenta a Mariana Čalfu ako federálneho premiéra správne ?

Treba sa pozrieť na ich históriu, oni sa nikdy nestretli, až prvýkrát na rokovaní medzi delegáciou KSČ, kde Marián Čalfa vystupoval ako predseda základnej organizácie strany na Úrade vlády a ako minister na strane vládnej delegácie, ktorú viedol bývalý predseda českej vlády a na druhej strane sedeli ľudia z Charty: Václav Havel, Peter Pitthart a ďalší. Marián Čalfa na to spomína tak, že videl, že na strane komunistickej nie sú riešenia, len také bláboly. Na strane Václava Havla tiež neboli žiadne riešenia a hľadal, ako by sa na druhú stranu dostal. Pri jednej z prestávok išiel za Václavom Havlom a povedal mu, že vie zariadiť, že bude vo veľmi krátkom čase prezident a že ho Federálne zhromaždenie schváli. Dovtedy kandidátom č.1 na post prezidenta bol Alexander Dubček. Tento dohovor viedol k tomu, že on ozaj zabezpečil od komunistov, že schválili jednoznačne Václava Havla ako prezidenta a slovenská strana zabezpečovala, že sa Dubček nebude o túto funkciu uchádzať. Najprv ho chceli absolútne odstaviť, to boli rozhovory Kňažko – Budaj, boli to tvrdé rozhovory potom mu ponúkli post predsedu federálneho zhromaždenia. Alexander Dubček si dal potom podmienku, aby bol zvolený najprv on ako predseda Federálneho zhromaždenia a až potom Václav Havel ako prezident. Bol vysoký predpoklad, že by bol práve Dubček ako prezident zvolený. Pre vtedy ešte komunistický parlament bol reformný komunista prijateľnejší, ako antikomunista. Marián Čalfa túto prácu zabezpečil a došlo k ich spojenectvu. Marián Čalfa plnil všetko na požiadanie a boli sme pri tom traja: Václav Havel, Marián Čalfa a ja keď Marián Čalfa prijal na seba úlohu vrátiť majetok rodiny Havlovej, ktorý bol zhabaný po roku 1948, zabezpečil to. Zväzok medzi nimi bol takýto. Je pravda, že v istom období Václav Havel chcel Mariána Čalfu poslať preč s tým, že ja pôjdem miesto neho, očakávalo sa od môjho menovania, že by som mal prísť do zrážky s Václavom Klausom a niekde ho vytlačiť. Ja som sa vtedy opýtal prezidenta Václava Havla, či v takom prípade by on bol neutrálny, na opakované výzvy neodpovedal, tak som povedal, že nejdem do Prahy. To bol jediný jeho pokus o to, že by Marián Čalfa mal odísť, ale potom si Mariána Čalfu ponechal a ich zväzok bol po celú dobu veľmi osobný.

Môžeme povedať, že priam taký spojenecký ?

Ochotne posluhoval, Václav Havel bol pán a Marián Čalfa ho poslúchal. Marián Čalfa poznal techniku vládnutia, ktorú ostatní nepoznali. Takže procedúry ovládal a ostatní sa učili pri ňom.

Boli to teda správni kandidáti na prezidenta a premiéra Československa ?

To už dnes nemôžeme posudzovať správnosť, je to historická skutočnosť.

Ide mi aj o to, že Václav Havel, ktorý sa v Česku tešil veľkej popularite, nedokázal takúto popularitu získať aj na Slovensku, dokonca by som povedal, že Slovákom a slovenským problémom veľmi málo rozumel.

Ani nerozumel, aj v roku 1990 v marci chcel zo Slovákov urobiť bujarých nacionalistov. Zorganizoval médiá, zorganizoval provokáciu na námestí SNP, ktorú potom moji ochrancovia zvládali, chcel vyzerat' ako obeť a úmyselne ľudí provokoval a toto malo ísť do celého sveta ako ukážka slovenského nacionalizmu. Bola to prudká zrážka a nedobrá zrážka, zbytočne to robil, on bol dramatik, všetko vnímal v obraze. Keď sme napr. prišli za ním s Václavom Klausom, s otázkou ako sa bude tvoriť Československá vláda, tak povedal, či on na tom môže niečo zmeniť, povedali sme mu – nič. Vy to máte vyhlásiť. Tak začal: „uděláme to takhle ...“ a teraz dramaticky, akože sa nový predseda vlády navrhne a ohlási u neho, on priletí na Slovensko, tam to schváli, ale kamery aby ho brali ako „kejvne“. My sme s Václavom Klausom na seba pozreli a nechápali sme, pretože on fakticky neriešil nič. Vtedy som Václavovi Klausovi oznámil, že Václava Havla slovenská strana odstaví a odstavila ho, pretože chcel centralizovať moc, nebol demokrat a ako nepraktik mal síce nejaké snové ideály, ale boli tam aj obrovské chyby.

Nebol dobrý pre praktickú politiku, nebol to praktický politik?

Nie, on bol nositeľ toho symbolu toho protikomunistického odboja, riešil veci s kľudom, neriešil represiami. To bolo tiež dobre, s komunistami sa v podstate na prevzatí moci dohodli. Preto tam aj bol Marián Čalfa. Ale na praktické otázky, aj s tými čo si dovedol na hrad sa hovoriť nedalo, to boli ľudia, ktorí o politike nič nevedeli. Bolo niekedy nepríjemné s aj nimi sedieť.

Aké ste mali pocity z diania počas pomlčkovej vojny ? /predznamenovalo to problémy, ktoré prišli v krátkej budúcnosti ?

Pomlčková vojna mala iné pozadie. Bol som v byte u Václava Havla par mesiacov pred voľbami 1990, keď mi oznámil, že chcú na Slovensku vymeniť predsedu SNR a predsedu vlády a oznámil mi, že má záujem aby som tým predsedom vlády bol ja. Ja som zas hovoril, že je pár mesiacov do volieb, že tak či tak to vyriešia voľby, že ešte pozícia komunistov nie je taká oslabená, že nech do tých volieb ešte počkáme, potom ich dáme preč. On hovoril, že nie, nie, že chce, aby to boli ľudia priateľskejší k nemu. Do toho prišla pomlčková vojna a títo ľudia sa vzopreli a išli riešiť pomlčku ako zásadný politický problém. Pričom pomlčka nebol zásadný politický problém, vtedy sa Rudolf Schuster (predseda SNR) bil do prs, že vystúpime z federácie a urobíme to a hento. Ale bolo to v období, keď už v podstate odchádzal z funkcie a keď súčasne závisel na Václavovi Havlovi, lebo bol trestne stíhaný. Potreboval Havlovu amnestiu. Nedostal ju, ale Havel nechal odložiť spis na prokuratúre a aj zostal odložený. Potom prešiel do Kanady ako veľvyslanec a pôsobil antinárodne, úplne anti. Organizoval všetko možné na podporu Československa. To vzopätie síl bolo také vzopätie o symbol, ale nie zásadné riešenie problému. Vtedy emócie pustili naplno, ale s tým, že vedeli, že už odchádzajú.

Keď si zoberieme pomlčkovú vojnu, išlo zo strany Václava Havla o neodhadnutie situácie?

Absolútne. On chcel, aby sa to nejako inak volalo, nevedel ako, nevedel čo pomlčka urobí, potom chcel situáciu nejako riešiť, ale nevedel čo riešiť.

Českej strane pomlčka pripomínala aj rok 1938, kedy sa názov štátu oficiálne zmenil a krátko na to sa Československo rozpadlo.

Rok 1938 sa veľakrát spomínal pri delení štátu, aj že bol prvý medzinárodný tlak a štát sa rozpadol. V roku 1968 bol druhý tlak a štát sa skoro rozpadol a teraz bola daná sloboda a štát sa znovu rozpadol, teda ako je pevné Československo, prečo sa rozpadá? Že vnútorný vzťah nie je vyriešený. My sme hovorili, že uvoľniť a druhí prišrôbovať. Urobiť z toho niečo silnejšie a udržať, dokonca niekde sa objavila poznámka, že Gustáv Husák v roku 1968 chcel konfederáciu, ale na druhej strane Česi povedali, že chcú federáciu. A Ľubomír Štrougal mal Gustáv Husáka presvedčiť, že federácia je najlepšia.

Prečo sa počas spoločných stretnutí slovenských a českých delegácií v roku 1991 prakticky nič nevyriešilo?

My sme s českou vládou rokovali a prišli sme po ústavné zákony o kompetenciách, v prípade ak sa vyriešia, tak kompetencie vlád budú silné, budú schopné riešiť veci a federácii zostanú právomoci v troch základných oblastiach – obrannej, zahraničnej politike, financiách a ostatné veci si budeme riešiť sami a budeme konať každý samostatne. Tieto zákony neprešli, prešli na komisionálnu úroveň parlamentu a parlamenty sa mali dohodnúť, keď to vo vládach nešlo a boli to rozhovory o ničom. My sme poverili zástupcu, člena politického grémia, ale nie vyššiu funkciu, počúvať a nevstupovať do rokovaní. A on hovoril po každom rokovaní, ale nikdy k ničomu neprišli, tak sa ho pýtali no a čo vy? A on robil to čo mal robiť, počúval aj argumentoval. Zatiaľ sme ticho pripravovali ústavu a zvrchovanosť. Rozhovory nikam nevedli. Skončili Mílovskou zmluvou, kde ako fakt, že bola zmluva medzi dvoma republikami, znamenalo uznanie republík, ale hneď prvé slovo bolo zrieknutie sa národného princípu.

Malo podľa vás Československo problémy so spoločnými osobnosťami, ktoré by boli rešpektované v oboch častiach federácie ako noví spoloční lídri?

Áno. Nie všetko vyšlo na strane, kde Václav Havel dával svojich priateľov do funkcií, nie všetko bolo dobré. Bolo tam mnoho aj neschopných ľudí, aj mnoho chamtivých ľudí, ale aj mnoho ľudí, ktorí sa niekde k niekomu pripojili a potom ich odstavovali. Samotná Charta sa oslabovala tým, že potom prišla ešte v roku 1990 veľká iniciatíva vylúčiť všetkých, ktorí boli angažovaní v KSČ, aj keď boli v Charte 20 rokov a dvíhali činnosť Charty. Ďalej vylúčiť tých, ktorí boli v zoznamoch ŠTB, robila sa selekcia, kto zostane a kto nie. Takže reprezentácia do istej miery na úrovni federácie nebola najšťastnejšia. Václav Klaus sa vyprofiloval v Čechách ako výrazná osobnosť. Proti nemu sa profiloval Miloš Zeman, teraz sa špekuluje o tom, či to bolo dobré, že Václav Klaus a Miloš Zeman vytvorili povolebnú

dohodu (1998), ale iná možnosť nebola, pretože tretí v pozadí bol Václav Havel a ten by ich bol rozložil. Museli držať spolu.

Bola nejaká osobnosť, ktorá mohla byť považovaná za spoločnú česko – slovenskú ?

Nie.

Ani Alexander Dubček?

Ja som patril k ľuďom, ktorí Alexandra Dubčeka obhajovali, ale už v tom období, keď prišiel do parlamentu kde sme sa stretávali pravidelne a ľudsky v dobrom, ale bolo vidieť, že mnohých rozhodnutí sa bojí a je nerozhodný. Nebol už tým človekom, ktorý by bol určoval smer, on zostal v názoroch niekde v roku 1968, nešiel ďalej. Bol uznávaný medzinárodne, tam by bol urobil veľa, už smerom dovnútra menej.

Takže Československo po roku 1989 nemalo žiadne spoločné osobnosti ?

Komunistická garnitúra odišla až na Mariána Čalfu celá. Nakoniec on niečo znamenal, do strany musel ísť, a to preosiatie trvalo kým tí predtým vypadnú. Preto boli aj prvé voľby naplánované do 6 mesiacov a druhé do 2 rokov a predpokladalo sa v tých našich diskusiách, že treba dvakrát preosiať aby na 3. krát z toho niečo vyšlo.

Mysleli ste si, že po voľbách v roku 1992 je už osud Československa spečatený ?

Ja som si to myslel už v roku 1991 a ostatné bola technika, ako sa rozdelenie urobí a kedy, už nie či sa urobí.

Keď ste sa stretli prvýkrát s Václavom Klausom po voľbách v roku 1992, mysleli ste si, že už sa Československo definitívne ide rozpúšťať?

Samozrejme, keď sme rozprávali tak sme rozprávali o všetkom, aj o možnosti rozpustenia. Moja otázka bola, dokedy dokážeme zachovať vtedajší ekonomický model vyrovnávania rozdielov Slovenska a on určil dátum 1. 1. 1993 – dlhšie nie. Čiže pre nás to znamenalo hranicu, že Slovensko ak neprevezme všetky federálne odvetvia, lebo to bolo ťažké strojárstvo, hutníctvo, baníctvo, armáda, poisťovne, banky, ak sa nedostane k zdrojom, plynu elektrine, tak nedokáže sociálne utiahnuť nezamestnanosť a nedokáže vytvoriť zdroje na rozvoj. My by sme vlastne systematicky išli do obrovského ekonomického úpadku. Boli sme si toho vedomí obaja. Ja som navrhoval konfederatívny systém, že budeme mať niečo spoločné, nejakú osobu, tá osoba im na českej strane vychádzala na Václava Havla, nám nevychádzal Václav Havel a hneď som im pri prvom rokovaní oznámil, že s Václavom Havlom nesúhlasíme, načo Václav Klaus povedal, že česká strana si nemôže dovoliť takúto správu verejne oznámiť, tak ju oznámime my. Nepotrebujeme vašu pomoc. Tak povedal, že „tohle“ bude v „závorke“. Riešili sme veľa vecí, ale povedali sme si, tak je tu obdobie, ktoré

treba preklenúť a musí všetko fungovať, tak to urobíme takto. Samotné vzťahy ODS a HZDS v parlamente boli viac razy narušené, ale nie pre nekorektnosť, pre klebety. Napätie bolo veľmi veľké, aj v parlamente, chceli ukončiť Československo čím skôr. Takže prijímali sa aj zákony o zániku Československa aj zákony o majetkovom vysporiadaní, ale aj normy o budúcich vzťahoch Čechov a Slovákov, ktoré išli po línii národných rád a vlád. Tie už nešli cez Federálneho zhromaždenie, preto sú aj menej známe, ale pravidlá od prvého dňa fungovali. Rešpektovali ich obe strany bez akýchkoľvek výhrad. Potom istý čas fungovala dvojica Klaus - Mečiar, kde sme na slovo, telefón, alebo mediálnu výzvu reagovali okamžite každý spravodlivo a čestne a držali slovo.

Kedy ste vy nadobudli pocit, že ČSFR už nie je možné zachrániť?

V roku 1991 som vedel, že sa už Československo nedá zachrániť. ČSFR bol stále model „stalinského“ usporiadania národnostných vzťahov, ktorý vôbec nezodpovedal novým usporiadaniam, očakávaniam vo svete, rozsypal sa všade, bolo isté, že sa rozsype aj tu, že nevydrží a hlavne tam bola neochota zotrvať v tom systéme. Štátna moc je súčasťou demokratického systému, ale neboli ho ochotní demokratizovať a naopak si uzurpovali ešte väčšiu moc, ako predtým komunistickí predstavitelia. Takže bolo jasné, že ak tento systém nevyhovoval doteraz, tak tým menej v slobode prejavu a demokratickom pohybe krachne. Tak to aj išlo, zachovalo sa centrálné plánovanie a napríklad pre hute sa stanovili minimálne výrobné množstvá a fabrika v Žiari Nad Hronom bola zastavená, VSŽ Košice dostali program minimálnych výrobných množstiev, čím by boli išli pod limity, lebo sa štatisticky rozpisovali železiarne v Čechách a na Slovensku. Nešlo takto prijímať rozhodnutia, museli sme byť proti. Ale to bolo aj v ďalších odvetviach, Gabčíkovo bolo zastavené, dokonca federálny príkaz nedokončovať, bolo moje osobné rozhodnutie, že dokončiť, čo sme dost' dlho pred všetkými utajovali.

Bol podľa vás inštitucionálny model používaný po roku 1989, ktorý umožňoval autonómny vývoj v oboch častiach krajiny zvolený správne?

Model tvorby snemovne národov bol vždy taký, že sa inak volilo na Slovensku a inak v Čechách. Buď treba prijať princíp, ktorý ste naznačili – československý ľud a budeme voliť v obidvoch štátoch, alebo teda budeme rešpektovať 2 republiky a každá republika volí svoje orgány a volí orgán federácie a deleguje do orgánov federácie.

Po roku 1989 sa žiadne celorepublikové strany nevytvorili, prečo?

Nie, nebola ani snaha vytvoriť celorepublikové strany a bol veľký politický boj aj v českej politike. Keď som napr. navštívil po voľbách 1992 všetky relevantné politické strany na scéne a každého sa pýtal na otázku Československa, jedine komunista Svoboda povedal, že je za. Všetci ostatní ma viacmenej vyhadzovali. „Ať jsou ty dráty nataženy, ať jste pryč, ať je s váma pokoj“. Predseda ČSSD - išiel som k nemu spolu s Alexandrom Dubčekom, nás prijal trochu ďalej ako v predsieni, neposadil nás, nerozprával, iba nám oznámil svoje stanovisko, že bude hlasovať za rozpad Československa, lebo mu rozbíjame stranu, on má v New Yorku byť,

ktorý si platí, a tu už urobil pre sociálnu demokraciu dosť a ide preč, my sme mu to všetko rozvrátili a my sme mu všetko zničili - Slováci, tak už nech sme preč. Oznámil nám, že bude hlasovať za rozdelenie, tak čo ešte chcete? Tak sme sa otočili a išli preč. Alexandrovi Dubčekovi som vravel: „Vidíte, vy ste vravel, že sociálni demokrati budú tí, čo nás podporia a tu máte výsledok“.

Môžeme povedať, že nebola dôvera na oboch stranách a preto sa ani nevytvorili žiadne celorepublikové strany ?

Nie, neboli ani kontakty, ani predstavy. Musíme si zobrať, že Slovensko bolo aj hodnotovo iné, bolo viac konzervatívne. Česi sú zas niekde inde hodnotovo. Sociálne to nehralo, pretože u nás bola zamestnanosť naozaj vysoká, ekonomická úroveň a vôbec úroveň nižšia ako v Čechách.

S odstupom času sa ako pozeráte na rozdelenie ČSFR a vytvorenie dvoch samostatných republík ?

Ako mimoriadne pozitívne riešenie aj spôsobom akým sa to uskutočnilo, aj výsledkom akým sa uskutočnilo. Je 25 rokov od rozdelenia, aj pochybovači už dostali odpoveď. Vlastne všetci, čo boli proti, už boli vo vládach a vyskúšali si to a ocenili, že to je dobré, že Slovensko medzinárodne dosiahlo najvyšší stupeň, čo mohlo. Vyšší už nejde a emancipačný proces Slovákov bol zavŕšený týmto rozhodnutím. Pomohlo to vnútornej ekonomike, pomohlo Slovákom poznať samých seba a nevyhovárať sa na druhých. Pomohlo aj v tom, že ekonomika a štruktúra Slovenska si hľadá svoje miesto, aj v širšom svete hľadá svoju cestu, svoje východiská nie vždy priamočiara, veľa razy v kruhu a bolestivo a s chybami, ale hýbe sa dopredu. Je to lepšie, ako by to nebolo. Ak by sa nebola využila historická príležitosť vtedy, otázka je, či by ešte niekedy SR vznikla alebo za koľko rokov by vznikla. Vtedy bol krátky časový priestor a všetci s tým súhlasili, o niečo neskôr by už nesúhlasili.

Keby Slovensko nevzniklo 1.1.1993, nevzniklo by potom v krátkej budúcnosti ?

Mohlo vzniknúť len ako konflikt medzi Čechmi a Slovákami, nie ako dohoda. Snahy na českej strane uzurpovať si moc a dať tým Slovákom „co proto“, tie tam boli.